

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЗНАК ІВАН БОГДАНОВИЧ

УДК 726.5 (477.8) «19/20»

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВІДТВОРЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ
МОНАСТИРІВ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛЯ ВЕЛИКОГО ЗАХІДНОЇ
УКРАЇНИ**

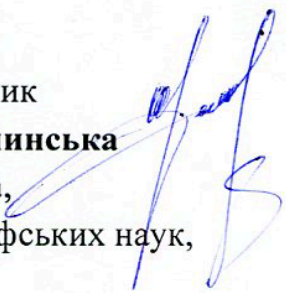
18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури (доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

І.Б. Знак

Науковий керівник
**Ремшило-Рибчинська
Ореста Ігорівна,**
кандидат філософських наук,
доцент

Львів – 2019

АНОТАЦІЯ

Знак І. Б. Відтворення архітектурно-просторової структури монастирів Чину Святого Василя Великого Західної України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01. – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2019.

У Західній Україні зосереджена особливо велика кількість матеріальних об'єктів, пов'язаних з діяльністю Чину Святого Василя Великого. В драматичній історії василіан саме Західна Україна стала місцем, де взаємопроникнення східного і західного християнства, характерне для Унійної церкви, відбувалось в атмосфері дуже сильних православних традицій. Формування нового світогляду відобразилося і на архітектурі та мистецькому вистрої монастирів. З того часу василіанські монастирі пройшли кілька фаз розвитку (Добромільська реформа, легалізація УГКЦ) та після занепаду (Йосифінська касата, ліквідація УГКЦ 1946 р.).

Зниження релігійної активності, характерне для Східної Європи 1990-2000-х років, не сприяє перспективам розвитку чернечих чинів у найближчому майбутньому. Разом з тим, традиційно високий рівень релігійної свідомості у Західній Україні та активна діяльність релігійних організацій свідчать про актуальність сакральнo-обрядового використання василіанських пам'яток. Виникає об'єктивна необхідність розробки теоретично-практичних положень щодо збереження, з одного боку, архітектурної специфіки монастирів ЧСВВ, а з іншого, які би відповіли на потреби природної семантично-функціональної трансформації монастирського простору у ХХІ ст.

У роботі вирішено завдання ідентифікації етапів розвитку архітектурно-просторової структури та виявлено типові архітектурно-просторові риси монастирів, розроблено теоретично-методологічну модель відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України.

1. У І розділі «Архітектура монастирів Чину Святого Василя Великого Західної України як об'єкт наукового дослідження» проводиться

аналіз джерельної бази василіанської спадщини у Західній Україні. Матеріали, пов'язані з василіанською спадщиною, можна поділити на три історичні хвилі розбудови монастирських комплексів: а) період після переходу в Унію – XVIII ст., б) період після Добромильської реформи – 1890-1930-ті роки, в) період після відновлення діяльності УГКЦ – 1990-2000 роки. Виявлено різницю у понятійному сприйнятті категорії «василіанська архітектура». В архітектурному сенсі важливими є спільність морфологічних рис, переважаюча стилістика, планувальна структура тощо. Спроби подібного роду класифікації підтвердили неможливість вибудувати систему чітких узагальнень щодо теоретичної категорії «василіанська архітектура», передовсім, на локальному рівні Західної України. Визначено перспективні напрямки дослідження: перший – проблематика трактування архітектури закритих монастирських ансамблів в сучасних умовах (осмислення василіанського монастирського комплексу як *інклюзивного* об'єкту); другий – ідентичність василіанських обителів з огляду на їх історично-стилістичну різноманітність; третя тематика – визначення цінності матеріальної субстанції монастирів. Аналізуючи джерела, присвячені василіанським монастирям, дали можливість поділити їх на три групи: а) територіальні (різні варіанти архітектурно-просторових вирішень в залежності від того чи іншого субрегіону Західної України); б) часові (різні варіанти архітектурно-просторових вирішень в залежності від часу спорудження); в) історичні (різні варіанти архітектурно-просторових вирішень залежно від ступеню тяглості східно-християнської традиції (сильніша в Галичині). Виділено три типи інтерпретації монастирських комплексів у сучасному архітектурному дискурсі: а) існування монастирської функції, як єдиної, або основної, б) поєднання сакральної та громадської функції (змішане використання), в) пристосування будівель монастирського комплексу до нерелігійних функцій. Далі виявляється різниця у понятійному сприйнятті категорії «василіанська архітектура», як суми об'єктів об'єднаних тими чи іншими спільними рисами. Якщо в історіографічному сенсі такою спільністю є сама приналежність того чи іншого комплексу до ЧСВВ, то в архітектурному важливими є спільність морфологічних рис переважаючої стилістики,

планувальної структури тощо. Спроба подібної класифікації підтвердила неможливість вибудувати систему чітких узагальнень теоретичної категорії «василіанська архітектура. Тому постає проблема визначення категорії цінності кожного монастирського комплексу окремо. Враховуючи такого роду фактори, можна стверджувати, що проблематика відтворення василіанських монастирів у Західній Україні повинна тяжіти до універсальної методології трактування релігійних ансамблів у різних сучасних контекстах і, фактично, творить один з варіантів її розробки. В дослідженнях, котрі стосуються окремих об'єктів, загалом, домінує інформація про мінливу природу монастирських комплексів василіанського ордену, які знаходяться у процесі перманентних змін та перепристосувань, які можна з великою мірою умовності і узагальнення можна виокремити етапи їхньої розбудови: 1) виникнення невеликої за розміром структури переважно анахоретської або скитової монастичної структури, характер якої визначається пристосуванням природних елементів (скель, печер, островів тощо) чи/або дерев'яним будівництвом; 2) розширення первісного ядра з його формуванням або укріпленням; 3) трансформація комплексу пов'язана з початком мурованого будівництва, зміцнення фортифікацій; 4) повне або часткове усунення оборонних елементів, розширення монастирських приміщень і збагачення візуального декору; 5) закриття комплексу в період радянської окупації, часткова руйнація чи перебудова під потреби іншого цільового призначення; 6) відродження в умовах Незалежної України, що найчастіше пов'язане з поверненням споруд релігійним громадам з подальшою адаптацією та розбудовою згідно з потребами, що склались на зламі ХХ/ХХІ ст. Визначено перспективні напрямки дослідження, які пов'язані із завданнями даної роботи. Першим з них є проблематика трактування архітектури закритих монастирських ансамблів в умовах сучасного високоінформатизованого соціуму (осмислення василіанського монастирського комплексу як інклюзивного об'єкту), для якого комунікація та взаємозв'язок різних мереж є базовою цінністю. Другим є коло питань, пов'язаних з ідентичністю василіанських обителів з огляду на принципову різноманітність історично-стилістичного походження ансамблів. В цьому контексті постає питання

пошуку принципово нових інтерпретаційних моделей для поняття «василіанського монастиря» в архітектурному сенсі. Третьою тематикою, що потребує розгляду, в рамках теоретичного дискурсу навколо василіанської архітектурної спадщини, можна вважати потребу у розширенні поняття «цінності» матеріальної субстанції відповідних пам'яток. Крім того, окреслено чотири-стадійну систему, яка формує параметри розширення категорії «цінності» в інтерпретації монастирів ЧСВВ, що складається з таких складових частин: а) матеріальна субстанція об'єктів; б) меморіалізація та предметизація суспільно-гуманітарних явищ, пов'язаних з діяльністю монастиря (що може передбачати часткове втручання в історичну субстанцію, наприклад, встановлення пам'ятних таблиць); в) маніфестація та інтерпретація типу соціального організму, характерного для конкретного монастиря; г) інтерпретація монастирського ансамблю, як частини локального ландшафтного ареалу.

В II розділі «Методологічні основи вивчення архітектурно-просторової структури монастирів Чину Святого Василя Великого Західної України» Сформульовано структуру методу натурних обстежень архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ. Виділено головні тематики дослідження: технічний стан та проблеми збереження архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ; нове будівництво у межах монастирського ансамблю та його взаємозв'язок з існуючими об'єктами. Простежено кілька стадій трансформації архітектурно-просторової структури. В рамках методу аналізу сучасного використання, монастирі ЧСВВ Західної України: функціонування комплексу згідно з первісним призначенням; збереження споруд монастиря у вигляді законсервованих руїн, часто вписаних у ландшафтний або історичний контекст; пристосування монастирських комплексів до нових потреб. Визначено, що пам'ятки василіанської монастирської архітектури можуть бути поділені на такі категорії: а) моностильові (Бучач, Червоноград) – в яких, загалом, домінує цілісна ансамблева концепція, відносно добре збережена; б) полістильові (Крехів, Лаврів, Добромиль, Львів) – у яких поєднані різні стилі при загальному

збереженні ансамблевої цілісності; в) астильові (Погоня, Краснопуца, Підгора, Кам'янець-Подільський) – об'єкти з втраченою субстанцією або втраченими стильовими ознаками; об'ємно-просторове вирішення вирізняється мінімальними чи цілком відсутніми ознаками архітектурно-декоративного оздоблення. Виділено чотири найбільш популярні тематики, виявлені у рамках проведених співбесід. Першим є технічний стан та експлуатаційні проблеми обителів, які інколи носять характер серйозної загрози існуванню окремих споруд (Підгорецький монастир). Другим є експлуатаційні витрати на підтримання життєдіяльності мікросоціальної системи, яку складає монастирська громада. Третім типом тематики є нове будівництво у межах монастирського ансамблю та його взаємозв'язок з існуючими об'єктами. Тут варто відзначити два напрямки. З одного боку, це орієнтація на традиційну архітектуру, переважно пов'язану з необароко, з іншого – високий ступінь самодіяльності у трактуванні нових об'єктів. Четвертим типом тематики є поступ різноманітності у контексті взаємозв'язку мікро-община монастир – мета-община соціуму. Розроблено метод визначення образної мінливості, метою якого є акцентування уваги на окремих визначальних елементах, як однієї з головних рис. У більшості об'єктів простежується кілька стадій трансформації, які отримали різне візуальне вираження. Перша стадія пов'язана з початком чернечого життя у місці зародження монастиря. Часто це – об'єкти у вигляді печер – природних або рукотворних. Наступна стадія пов'язана з прийняттям унії, зі спробою впорядкувати чернече життя шляхом ліквідації чи об'єднання кеновійних монастирів. В цей період (перша половина XVIII ст.) замінюють окремі дерев'яні монастирські споруди на муровані. Третя стадія пов'язана з Добромильською реформою. Монастирі значною мірою втрачають середньовічний замкнутий характер та перетворюються на соціально адаптивні, відкриті комплекси, в яких з'являються та посилюються елементи урочисто-репрезентативного характеру. Четверта стадія пов'язана з початком Доби Незалежності та релігійним відродженням у 1990-2000-х роках. Для цієї стадії характерними є спроби історичних та випадкових реконструкцій, значна соціальна конвергентність та систематизація нових технологій побуту. Згідно з

аналізом, виділено чотири типи сучасного використання монастирських комплексів. Перший – функціонування комплексу відповідно до свого первісного призначення. Другий – монастирські комплекси, які втратили будь-які форми функціональної діяльності. Збережені елементи конструкцій та декору мають вигляд законсервованих руїн, часто вписаних у ландшафтний або історичний контекст. Третій спосіб сучасного трактування монастирських комплексів полягає у дифузії релігійно-світських функцій. Четвертий тип використання монастирів полягає у їх пристосуванні до нових потреб. Такі пристосування, загалом, зберігають загальний характер комплексу, його автентичні частини і ансамблеву цілість, але піддають значній внутрішній трансформації, зміні благоустрою.

У розділі III «Хронологічно-просторова структуризація монастирів ЧСВВ в контексті перспективи їх відтворення та архітектурної інтерпретації» розглядається комплекс питань, пов'язаних з розумінням категорій *цінності* та *історично-сформованого середовища* в контексті відтворення та інтерпретації архітектурно-просторової структури монастирів. Першим етапом теоретичного опрацювання служить категорія «цінності» архітектурного об'єкту, а також специфіка його функціональної структури. Монастирі ЧСВВ Західної України можна інтерпретувати, як конструювання позитивного соціального сприйняття засобами чуттєвого впливу, а також матеріалізації внутрішньо-монастирського сакральності. Відтак робиться припущення, що монастирські комплекси стали набувати *демонстраційно-комунікативного* характеру, який має бути враховано при визначенні категорії їх цінності. Результати вище наведеного аналізу, дають змогу запропонувати вирішення проблеми відсутності об'єднавчих якостей для формулювання поняття «василіанської архітектури». Замість сукупності формотворчих рис такою спільною основою, служить мінлива *демонстраційно-комунікативність*, що знайшла своє вираження у накопиченні демонстраційних шарів, кожен з яких відобразив характер того соціуму на який він був спрямований.

Сформульовано та дано визначення чотирьом комунікативно-демонстраційним стадіям розвитку ансамблевого простору. Сконцентровано

увагу на *багатостадійності, комунікативності та метаболічності* – аспекти, які творять феномен василіанської монастирської архітектури. У кожному монастирі визначено структуру комбінації комунікативно-демонстраційних стадій, яка має чотири різновиди. Окреслюється розбіжність у розумінні цінності архітектурної спадщини між професійними архітектурними та пам'ятко-охоронними середовищами – з одного боку, та церковно-релігійними – з іншого. Ця розбіжність виникла внаслідок сталого розуміння «цінності» архітектурного об'єкту в рамках пам'ятко-охоронної науки, яка набула особливого розвитку завдяки підтримки ідеалізації історичного минулого. На відміну, церковно-релігійні інституції «цінність» трактують, як динамічне явище, орієнтиром якого є перманентна модернізація, яка відкриває можливості до широкого спектру трансформативних та архітектурно-проектних робіт. Визначено, що важливим фактором у визначенні практичних аспектів відтворення василіанських монастирів є специфіка їхньої функціональної структури. В обителях ЧСВВ (на відміну від їх православних попередників) архітектурно-просторову структуру можна інтерпретувати як конструювання позитивної соціальної рецепції засобами чуттєвого впливу, які стали також елементами матеріалізації власного (внутрішньо-монастирського) переживання сакральності і преображення під впливом релігійно-містичного практикування. Таким чином, монастирські комплекси стали набувати *демонстраційно-комунікативного* характеру (архітектура монастирського комплексу є повідомленням, адресованим «назовні»), що свідчить про творення нового виміру категорії «цінності». Далі визначається, що основою ідентичності василіанських монастирів стали *мінливі характеристики*, а архітектура набула стильового значення накопичення різних часових стадій. Кожна з них стала відображенням цінностей соціуму, на який вона орієнтувалася. Прикметою сформованого навколо монастиря середовища стала метаболічність (тобто постійна незавершеність та відкритість до нових етапів змін). Обґрунтовується потреба розширення або уточнення законодавчих норм, зокрема «Закону про охорону культурної спадщини», позаяк він не забезпечує можливості повною мірою зберегти процеси формування монастирів ЧСВВ Західної України, які є

відкрито системою динамічної візуально-соціальної комунікації. Категорія «цінності» у них має визначатись наявністю триваючого процесу нашарувань. Тому метою відтворення може бути не лише збереження автентичної субстанції, але й відновлення багатостадійної еволюційної картини з можливістю її доповнення. Далі визначено чотири ідентифікаційно-демонстраційні стадії реалізації комунікативності та метаболічності, які присутні в ансамблевому просторі: а) перша – *«початкова»* – охоплює період від, як правило, не визначеного у минулому початку чернечого життя, що відкриває шлях до індивідуальних інтерпретацій містичного характеру, які формують та зміцнюють відчуття сакральності і надприродної присутності (переважно це – елементи пустельницького етапу – скелі, печери, віддалені скити тощо. Сюди ж відносяться дерев'яні будівлі кеновійних комплексів православного періоду); б) друга – *«після прийняття унії»* – охоплює період від впровадження Унії до кінця ХІХ ст., переважно, характерний виникненням мурованих будівель та регулярних келійних корпусів, а, відтак, перших форм комунікативної демонстраційності; в) третя – *«після Добромильської реформи»* – охоплює період від другої пол. ХІХ ст. до кінця 1930-х рр. та характерна демонстративністю, пов'язаною з пошуками ідентичності нових тогочасних соціально-національних спільнот; г) четверта – *«новітня»* – пов'язана з періодом релігійного відродження доби Незалежності напочатку 1990-х рр. та характерна романтизацією історії, трактуванням сакрального простору монастиря у рамках кращого минулого (перазмоутопія), особливо популярну в пост-радянському суспільстві. Визначено, що картина мінливої темпоральності (часової змінності) василіанської спадщини полягає у варіативності стадій, серед яких можна виокремити: а) виняткові монастадійні (після прийняття унії) – монастирі у Бучачі та Червонограді, характерні завершеністю та самодостатністю, без перспектив метаболізму і динамічної демонстративності; б) двостадійні – монастирські комплекси, у яких представлено тільки друга (після прийняття унії) та четверта (новітня) стадії – Струсів, перша («початкова») та друга (після прийняття унії) – Жизномир; в) тристадійні – монастирські комплекси, у яких представлено перша (початкова), друга (після

прийняття унії) та четверта (новітня) – Підгірці, Підгора; г) чотиристадійні – монастирські комплекси, у яких представлено всі чотири окреслених наративно-демонстраційні стадії: перша (початкова), друга (після прийняття унії), третя (після Добромильської реформи) та четверта (новітня) – Улашківці, Львів, Лаврів, Крехів, Краснопуца, Кам’янець-Подільський, Добромиль.

У IV розділі «Теоретично-практична модель відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України» запропоновано систему практичних пропозицій з трактування василіанської монастирської спадщини. Проведено розмежування між формотворчими ознаками, які відображають *незмінні змісти відтворення*. До їх ознак належить демонстрація східно-християнської ідентичності, символізація піднесеності та унікальності місця. До змінних змістів можна віднести увагу до якісного побуту, національної детермінованості, історичної глибини та дрібна сакральна предметизація навколишнього простору. Сформульовано чотири теоретично-практичних підходи використання комплексів: а) суто релігійних функцій; б) змішаних релігійно-соціальних функцій; в) нерелігійних функцій; г) туристично-культурних та пізнавальних функцій. Створена теоретично-практична модель узгоджує, таким чином, чотири визначені комунікативно-демонстраційні стадії, незмінні та змінні змістові транслятори та морфологічні ідентифікатори василіанської архітектури (багатостадійність, комунікативність, метаболічність). З огляду на особливо цінну пам’яткову субстанцію, що виступає транслятором *незмінних* змістових інтерпретацій, визначено різні можливості її збереження, якими є *модернізація та доповнення, консервація, відзнакування*. Визначено, що теоретично-методологічна модель полягає у визначенні: а) способу інтерпретації постійних змістів, якими можуть виступати модернізація та доповнення, консервація, відзнакування; б) наявності і наповненості змінних змістів, в якості яких можуть виступати побут, паломницька інфраструктура, дрібні сакральні-обрядові об’єкти, оцінка явищ популярної культури, об’єкти змінної типології (семінарії, бібліотеки, консисторії, рефекторії, торгівельні площі тощо), адаптивно-трансформативні об’єкти (готелі, лікарні, музеї, адміністративні приміщення, громадські

архіви/бібліотеки тощо), інформаційно-навігаційні об'єкти, елементи тимчасової консервації, меморіалізаційні форми тощо. Окреслено способи реалізації чотирьох стадій василіанської монастирської архітектури в залежності від функціонального варіанту відтворення та інтерпретації. Для *збереження релігійної функції* важливе значення має демонстрація першої (початкової) та третьої (після Добромильської реформи) стадій, які пов'язані з релігійно-містичною глибиною та детермінацією приналежності до національного колективу. Для *релігійно-соціальної* – на перший план виходить початкова та новітня стадії, зі збереженням як додаткових другої (після прийняття унії) та третьої (після Добромильської реформи), які пов'язані з кращою організаційною логістикою та вищим рівнем репрезентативності. У випадку *нерелігійної функції* превуалюючими є третя (після Добромильської реформи) та четверта (новітня) стадії, при першій (початковій) та другій (після прийняття унії), як опційних. У випадку здійснення *туристично-культурних та пізнавальних функцій* основна увага приділяється першій (початковій) стадії, відсутність якої може компенсуватись другою (після прийняття унії).

Ключові слова: василіанські монастирі, Західна Україна, архітектурний ансамбль, архітектурно-просторова структура, відтворення, демонстраційно-комунікативний характер.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕТАЦІЇ

1. Чень Л.Я., Знак І.Б. 2012. Монастир св. Онуфрія в урочищі Монастирок. Видання Харківської державної академії дизайну та мистецтв «Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті» №4. с. 178-179.
2. Ремешило-Рибчинська О.І., Знак І.Б. 2016. Принципи ревалоризації архітектурного ансамблю василіанського монастиря Преображення Господнього під Бучачем Тернопільської області. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура», 856, с. 191-198.
3. Ремешило-Рибчинська О.І., Знак І.Б. 2017. Сильові особливості архітектурних ансамблів та комплексів монастирів ЧСВВ у XVIII столітті.

Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура», 878, с. 131-139.

4. Znak I.B., 2017. The methods for strengthening and reproduction of fortifications of the historical architectural ansambles of the monasteries of OSBM in the process of revalorization (on the materials of Western Ukraine). Current issues in research, conservation and restoration of historical fortifications, 9, p. 76-82.
5. Чень Л.Я., Знак І.Б. 2018. Reproduction of the lost monstersical complexes of OSBM. Науковий журнал Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Architectural Studies», 4-1, с. 25-30.
6. Знак І.Б. 2017. Критерії доцільності ведення ревалоризаційних робіт (на прикладі архітектурних ансамблів та комплексів монастирів ЧСВВ Західної України). Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. Серія «Проблемы теории и истории архитектуры Украины», 18, с. 180-185.
7. Ремешило-Рибчинська О.І., Знак І.Б. 2016. Особливості типів укріплень архітектурних ансамблів монастирів чину Святого Василя Великого (на матеріалах Тернопільської області). Current issues in research, conservation and restoration of historical fortifications, 8, (Львів, 02-28.05.2016 р.), p. 183-191.
8. Ремешило-Рибчинська О.І., Знак І.Б., 2016 Інтерпретація як крок до ревалоризації архітектурних комплексів та ансамблів монастирів Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ) Західної України, III Міжнародної науково-практична конференція «Історико-культурна спадщина в еру глобалізації: теоретичні та прикладні аспекти», тези доповідей (Львів, 02-03.06.2016 р.), с. 134-139.
9. Знак І.Б., 2017 Архітектурний аналіз відновлених монастирів XVII-XVIII ст., IV Міжнародної науково-практичної конференції «Історико-культурна спадщина: проблеми збереження і популяризації», тези доповідей (Львів, 21-22.04.2017 р.), с. 42-43.

ABSTRACT

Znak I. B. Restoration of the Architectural and Spatial Structure of the Monasteries of the Order of St. Basil the Great in Western Ukraine. – PhD Thesis Manuscript. The thesis for a degree of candidate of architectural science (PhD) in specialty 18.00.01 The Theory of Architecture, Restoration of Architectural Monuments. – Lviv Polytechnic National University. The Ministry of Science and Education of Ukraine, Lviv, 2019.

In Western Ukraine there is a particularly large number of material objects related to the activities of St. Basil the Great. In the dramatic history of the Basilians, it was Halychyna that became the place where interpenetration of Eastern and Western Christianity typical for the Uniate Church occurred within the background of very strong Orthodox traditions. The formation of a new worldview was also reflected in the architecture and artistic construction of the monasteries. Since that time, the Basilian monasteries have undergone several phases of development (the Dobromil reform, the legalization of the UGCC) and after the decline (Josephine Cassata, the liquidation of the UGCC in 1946).

The religious activity decrease, characteristic of Eastern Europe in the 1990ies – 2000s and secularization trends do not give grounds to talk about the prospects of any significant growth of monastic orders in the nearest future. Along with that, a traditionally high level of religious conscience in Western Ukraine and vigorous activity of religious organizations testifies the topicality of sacred and ritual use of Basilian monuments in this region. There arises an objective need to develop theoretical and practical provisions that would contribute to the preservation of architectural and ensemble specificity of Basilian complexes on the one hand, and would organically meet the needs of the natural semantic and functional transformation of the monastic space in the 21st century.

The paper suggests solution to the problem of general architectural characteristics of the phenomenon of Basilian monasteries, develops the theoretical and methodological model of restoration of the architectural and spatial structure of the Order of St. Basil the Great's monasteries in Western Ukraine.

In section I “Architecture of the monasteries of the Order of Saint Basil the Great in Western Ukraine as an object of scientific research”, the source base of the Basilian heritage in Western Ukraine is analyzed. The materials related to the Basilian heritage can be divided into three historical waves of the monastery complexes construction: a) the period after the transition to Union – XVIII century, b) the period after the Dobromyl reform – 1890–1930, c) the period after the renewal of the UGCC activities – 1990–2000. The difference in the conceptual perception of the category of “Basilian architecture” is established. In the architectural sense, the community of morphological features, prevailing stylistics, planning structure, and so on are important. Attempts of this kind of classification have confirmed the impossibility of building a system of clear generalizations about the theoretical category of “Basilian architecture” first of all at the local level of Western Ukraine. The perspective directions of the research are defined: the first is the problem of interpretation of the architecture of closed monastery ensembles in modern conditions (understanding of the Basilian monastery complex as an *inclusive* object); the second is the identity of the Basilian monasteries in view of their historical and stylistic diversity; the third is determining the value of the material substance of the monasteries. The analysis of the sources devoted to the Basilian monasteries made it possible to divide them into three groups: a) territorial (different variants of architectural and spatial decisions depending on a particular subregion of Western Ukraine); b) temporal (different variants of architectural and spatial decisions depending on the time of construction); c) historical (different variants of architectural and spatial decisions depending on the degree of continuity of the Eastern Christian tradition (stronger in Galicia). Three types of interpretation of the monastery complexes in contemporary architectural discourse are defined: a) the existence of the monastery function as a single or main one, b) the combination of sacral and social function (mixed use), c) the adaptation of the monastery complex buildings to non-religious functions. Further, the difference in the conceptual perception of the category of “Basilian architecture” is revealed as the sum of objects united by certain common features. If in the historiographic sense such community is the very belonging of one or another complex to the Order of Saint Basil the Great

(OSBG), then in the architecturally sense the community of morphological features of prevailing stylistics, planning structure, and so on is important. An attempt at such classification confirmed the impossibility of building a system of clear generalizations of the theoretical category of “Basilian architecture”. Therefore, the problem of determining the value category of each monastery complex separately arises. Given these factors, it can be argued that the problem of the restoration of Basilian monasteries in Western Ukraine must tend to a universal methodology for interpreting the religious ensembles in different contemporary contexts and, in fact, create one of the options for its development. The studies concerning individual objects are generally dominated by the information about the changing nature of monastery complexes of Basilian Order that are in the process of permanent changes and readaptations. With a great deal of conditionality and generalization, the following stages of their development can be defined: 1) the appearance of a small structure of predominantly anchoretic or skete monastic structure, the nature of which is determined by the adaptation of natural elements (rocks, caves, islands, and so on) or wooden construction; 2) the expansion of the original nucleus with its formation or reinforcement; 3) the transformation of the complex is connected with the beginning of stone construction, strengthening of fortifications; 4) complete or partial removal of defense elements, expansion of monastery premises, and enrichment of visual decor; 5) the closure of the complex during the Soviet occupation, partial destruction or restructuring for other purposes; 6) the revival in the conditions of Independent Ukraine, which is most often associated with the return of buildings to religious communities with further adaptation and reconstruction according to the needs at the turn of the XX–XXI centuries. The perspective directions of the research, which are related to the tasks of this work, are identified. The first is the problem of interpretation of the architecture of closed monastery ensembles in the context of modern information society (understanding of the Basilian monastery complex as an inclusive object), for which the communication and interconnection of different networks is of fundamental value. The second is the range of questions related to the identity of the Basilian monasteries given the fundamental diversity of historical and stylistic origin of the ensembles. In this context, the question of the search for

fundamentally new interpretive models for the concept of “Basilian monastery” in the architectural sense arises. The third issue that needs to be considered within the theoretical discourse around the Basilian architectural heritage is the need to expand the concept of “value” of the material substance of the respective monuments. In addition, a four-stage system, which forms the parameters of expanding the category of “value” in the interpretation of the OSBG monasteries, is drawn and consists of the following components: a) the material substance of objects; b) the memorialization and objectification of social and humanitarian phenomena related to the activity of the monastery (which may involve partial interference with a historical substance, for example, the establishment of memorial tables); c) the manifestation and interpretation of the type of social organism specific to a particular monastery; d) the interpretation of the monastery ensemble as part of the local landscape area.

In section II, “Methodological foundations of studying the architectural and spatial structure of the monasteries of the Order of Saint Basil the Great in Western Ukraine”, the structure of the method of on-site inspections of the architectural and spatial structure of the OSBG monasteries is formulated. The main research topics are highlighted: technical condition and problems of preserving the architectural and spatial structure of the OSBG monasteries; new construction within the monastery ensemble and its interconnection with the existing objects. Several stages of transformation of the architectural and spatial structure have been traced. Within the method of the analysis of modern use, the OSBG monasteries in Western Ukraine: functioning of the complex according to its original purpose; preservation of the buildings of the monastery in the form of preserved ruins, often inscribed in landscape or historical context; adaptation of the monastery complexes to new needs. It is determined that the monuments of the Basilian monastic architecture can be divided into the following categories: a) monostyle (Buchach, Chervonohrad) – where in general the holistic ensemble concept dominates, relatively well preserved; b) polystyle (Krekhiv, Lavriv, Dobromyl, Lviv) – where different styles are combined while generally maintaining the ensemble integrity; c) astyle (Pohonia, Krasnopushcha, Pidhora, Kamianets-Podilskyi) –

objects with the lost substance or lost stylistic features; the volumetric and spatial decision is characterized by minimal or completely absent signs of architectural and decorative styling. The four most popular themes were identified during the interviews. The first is the technical condition and operating problems of the monasteries, which sometimes have the character of a serious threat to the existence of individual structures (Pidhirtsi monastery). The second is the operating costs of maintaining the micro-social system, which is made up of the monastic community. The third type of the theme is a new construction within the monastery ensemble and its interconnection with the existing objects. Two directions should be noted here. On the one hand, this is an orientation towards traditional architecture mostly associated with the Neo-Baroque, on the other hand – a high degree of amateur work in the interpretation of new objects. The fourth type of the theme is the progress of diversity in the context of the interconnection of the micro-community of the monastery with the meta-community of the society. A method of determining the figurative variability is developed, the purpose of which is to focus attention on individual determinants as one of the main features. Most objects can be traced to several stages of transformation that have different visual expressions. The first stage is related to the beginning of monastic life at the place of birth of the monastery. Often these are objects in the form of caves – natural or man-made. The next stage involves the acceptance of the union, an attempt to regulate the monastic life through the elimination or unification of the cenobitic monasteries. During this period (the first half of the XVIII century.), some wooden monastery buildings were replaced with stone ones. The third stage is related to the Dobromyl reform. Monasteries largely lose their medieval closed character and turn into socially adaptive open complexes where elements of solemnly representative character emerge and intensify. The fourth stage is related to the beginning of the Independence and the religious revival in the 1990s and 2000s. This stage is characterized by attempts at historical and accidental reconstruction, significant social convergence, and the systematization of new technologies of everyday life. According to the analysis, there are four types of modern use of monastery complexes. The first is the functioning of the complex according to its original purpose. The second is

the monastery complexes, which have lost all forms of functional activity. The preserved elements of the structures and decor look like the preserved ruins, often inscribed in landscape or historical context. The third method of modern interpretation of monastery complexes is the diffusion of religious and secular functions. The fourth type of use of monasteries is to adapt them to the new needs. Such adaptations, in general, preserve the general character of the complex, its authentic parts and ensemble integrity, but undergo considerable internal transformations, alteration of improvement.

In section III “Chronological and spatial structuring of the OSBG monasteries in the context of prospects for their reproduction and architectural interpretation”, a set of issues related to understanding the categories of *value* and *historically formed environment* in the context of the reproduction and interpretation of the architectural and spatial structure of monasteries is considered. The first stage of theoretical study is the category of “value” of the architectural object as well as the specifics of its functional structure. The OSBG monasteries in Western Ukraine can be interpreted as constructing a positive social perception by means of sensual influence as well as the materialization of internal monastic sacredness. Therefore, it is assumed that the monastery complexes started to become *demonstrative and communicative* in nature, which should be taken into account in determining the category of their value. The results of the above analysis provide a solution to the problem of the lack of unifying qualities to formulate the concept of “Basilian architecture”. Instead of a set of shaping features, the volatile *demonstrative communicativeness* serves as such common basis, which is reflected in the accumulation of demonstration layers, each of which reflected the nature of the society to which it was directed.

The four communicative and demonstrative stages of development of ensemble space are formulated and provided. The focus is on *multiple stages, communicative and metabolic* aspects that underpin the phenomenon of the Basilian monastic architecture. Each monastery has a structure of a combination of communicative and demonstrative stages, which has four varieties. The differences in the understanding of the value of architectural heritage between professional architectural and

monument preserving environments on the one hand, and church-religious – on the other hand, are outlined. This difference was the result of a stable understanding of the “value” of an architectural object within the framework of monument preserving science, which has been particularly developed by supporting the idealization of the historical past. In contrast, the church-religious institutions interpret “value” as a dynamic phenomenon, the landmark of which is a permanent modernization, which opens opportunities for a wide range of transformational and architectural design works. It is established that the specificity of their functional structure is an important factor in determining the practical aspects of the reproduction of Basilian monasteries. In the OSBG monasteries (unlike their Orthodox predecessors), the architectural and spatial structure can be interpreted as constructing a positive social reception by means of sensual influence, which have also become elements of materializing one's own (internal monastic) experience of sacredness and transformation under the influence of religious-mystical practice. Thus, the monastery complexes started to become *demonstrative and communicative* in nature (the architecture of the monastery complex is a message addressed “outside”), which testifies to the creation of a new dimension of the “value” category. It is further determined that the basis for the identity of the Basilian monasteries is the *changing characteristics*, and the architecture acquired a stylistic significance for the accumulation of different time stages. Each of them was a reflection of values of the society on which it focused. The environment formed around the monastery was of metabolic nature (that is, permanent incompleteness and openness to new stages of change). The necessity to expand or clarify the legislative norms, in particular the Law on the Protection of Cultural Heritage, is justified since it does not provide an opportunity to fully preserve the processes of formation of the OSBG monasteries in Western Ukraine, which are an open system of dynamic visual and social communication. The category of “value” in them should be determined by the presence of a continuous process of layers. Therefore, the purpose of reproduction can be not only the preservation of the authentic substance, but also the restoration of a multi-stage evolutionary pattern with the possibility of its complement. The following are the four identification and demonstration stages of

the implementation of communicativeness and metabolic nature that are present in the ensemble space: a) the first – “*initial*” – covers a period from, as a rule, the beginning of monastic life not defined in the past, which opens the way to individual interpretations of the mystical character, which form and reinforce a sense of sacredness and supernatural presence (mostly elements of the desert stage: rocks, caves, remote sketes, and so on). These include the wooden buildings of the cenobitic complexes of the Orthodox period); b) the second – “*after the union*” – covers the period from the introduction of the Union to the end of the XIX century, is mostly characterized by stone buildings and regular cellular building, and therefore, the first forms of communicative demonstrativeness; c) the third – “*after the Dobromyl reform*” – covers the period from the second half of the XIX century to the end of the 1930s, characterized by the demonstrativeness connected with the search for the identity of the new socio-national communities of the time; d) the fourth – “*the newest*” – related to the period of religious revival of the Independence time in the early 1990s and characterized by romanticization of history, interpretation of the sacral space of the monastery in the context of a better past (perazmoutopia), especially popular in post-Soviet society. It is determined that the picture of the changing temporality (temporal variability) of the Basilian heritage consists in the variability of stages, among which we can distinguish: a) exceptional monostage (after the union) – monasteries in Buchach and Chervonohrad, characterized by completeness and self-sufficiency, without prospect of metabolic nature and dynamic demonstrativeness; b) two-stage – monastery complexes, where only the second (after the union) and the fourth (the newest) stages – Strusiv, the first (initial) and the second (after the union) – Zhyznomyr are represented; c) three-stage – monastery complexes, where the first (initial), the second (after the union), and the fourth (the newest) – Pidhirtsi, Pidhora are represented; d) four-stage – monastery complexes, where all four outlined narrative and demonstration stages are represented: the first (initial), the second (after the union), the third (after the Dobromyl reform), and the fourth (the newest) – Ulashkivtsi, Lviv, Lavriv, Krekhiv, Krasnopushcha, Kamianets-Podilskyi, Dobromyl.

In Section IV, “Theoretical and practical model for the reproduction of the architectural and spatial structure of the OSBG monasteries in Western Ukraine”, a system of practical suggestions for the interpretation of the Basilian monastery heritage is proposed. A distinction is made between form-forming features that reflect the *invariable contents of reproduction*. Their features include the demonstration of Eastern Christian identity, symbolization of the elevation and uniqueness of the place. The changing contents include attention to the quality of life, national determination, historical depth, and a small sacral objectification of the surrounding space. Four theoretical and practical approaches to the use of complexes have been defined: a) purely religious functions; b) mixed religious and social functions; c) non-religious functions; d) tourism, cultural, and cognitive functions. This theoretical and practical model thus reconciles the four defined communicative-demonstration stages, invariable and changing semantic translators and morphological identifiers of the Basilian architecture (multistage nature, communicativeness, metabolic nature). Considering the especially valuable monumental substance, which is the translator of *invariable* substantive interpretations, various possibilities of its preservation have been determined, such as *modernization and additions, conservation, marking*. It is defined that the theoretical and methodological model consists in determining: a) the way of interpretation of constant contents, which can be modernization and additions, conservation, marking; b) the presence and completeness of changing contents, which may be the way of life, pilgrimage infrastructure, small sacral-rites objects, evaluation of phenomena of popular culture, objects of variable typology (seminaries, libraries, consistories, refectories, shopping areas, and so on), adaptive-transformative objects (hotels, hospitals, museums, offices, public archives/libraries, and so on), information-navigation objects, elements of temporary conservation, memorialization forms, and so on. The ways of implementation of four stages of the Basilian monastery architecture depending on the functional version of reproduction and interpretation are outlined. Demonstration of the first (initial) and third (after the Dobromyl reform) stages, which are connected with the religious-mystical depth, as well as the determination of belonging to a national collective, is essential *to preserve*

the religious function. For the *religious and social function*, the initial and the newest stages with the preservation of the second (after the union) and the third (after the Dobromyl reform) stages, which are related to better organizational logistics and a higher level of representativeness, come to the fore. In the case of *non-religious function*, the third (after the Dobromyl reform) and the fourth (the newest) stages are prevailing, with the first (initial) and second (after the union) stages as optional. In case of *tourism, cultural, and cognitive functions*, the focus is on the first (initial) stage, the absence of which can be compensated by the second (after the union) stage.

Key words: restoration, Basilian monasteries, Western Ukraine, architectural ensemble, architectural and spatial structure, demonstration and communicative character.

THE LIST OF PUBLICATIONS

1. Chen L.Ya., Znak I.B. 2012. The monastery of St. Onufri in the tract Monastyrok. Edition of Kharkiv State Academy of Design and Arts «Traditions and innovations in higher architectural and artistic education » №4. p. 178-179.
2. Remeshylo-Rybchynska O.I., Znak I.B. 2016. Principles of revalorisation of architectural ensemble of Basilian Monastery of the Transfiguration not far from the town of Buchach in Ternopil region. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series "Architecture", 856, p. 191-198.
3. Remeshylo-Rybchynska O.I., Znak I.B. 2017. Style peculiarities of the ensembles and complexes of the OSBM monasteries in the XVIII century. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series "Architecture", 878, p. 131-139.
4. Znak I.B., 2017. The methods for strengthening and reproduction of fortifications of the historical architectural ansambles of the monasteries of OSBM in the process of revalorization (on the materials of Western Ukraine). Current issues in research, conservation and restoration of historical fortifications, 9, p. 76-82.
5. Chen L.Ya., Znak I.B. 2018. Reproduction of the lost monstersical complexes of OSBM. Scientific journal of Lviv Polytechnic National University. Series «Architectural Studies», 4-1, p. 25-30.

6. Znak I.B. 2017. The criteria of expediency of the revalorisation works (on the example of the architectural ensembles and complexes of the monasteries of OSBM in Western Ukraine). Bulletin of the Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture. Series «Problems of theory and history of architecture of Ukraine», 18, p. 180-185.

7. Remeshylo-Rybchynska O.I., Znak I.B. 2016. The peculiarities of St. Basil the Great monasteries' fortifications types (baset on ternopil region). Current issues in research, conservation and restoration of historical fortifications, 8, (Lviv, 02-28.05.2016), p. 183-191.

8. Remeshylo-Rybchynska O.I., Znak I.B., 2016 Interpretation as a step towards revalorisation of the architectural complexes and ensembles of the monasteries of the Order of St. Basil the Great (OSBM) in Western Ukraine, III International Scientific and Practical Conference "Historical and Cultural Heritage in the Age of Globalization: Theoretical and Applied Aspects", abstracts of reports (Lviv, 02-03.06.2016), p. 134-139.

9. Znak I.B., 2017 Architectural analysis of the restored monasteries of the XVII-XVIII centuries, IV International scientific and practical conference "Historical and cultural heritage: problems of preservation and popularization", abstracts of reports (Lviv, 21-22.04.2017), p. 42-43.

ЗМІСТ

	Стор
АНОТАЦІЯ	1
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕТРАЦІЇ.....	10
ABSTRACT	12
THE LIST OF PUBLICATIONS	21
ЗМІСТ.....	23
ВСТУП	25
 РОЗДІЛ 1. АРХІТЕКТУРА МОНАСТИРІВ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	 33
1.1. Особливості вивчення монастирів Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ) Західної України як архітектурно-історичного явища.....	33
1.2. Аналіз наукових та публіцистичних джерел пов'язаних із проблематикою відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України.....	42
1.3. Основні риси та перспективи науково-джерельної бази дослідження архітектурно-просторового вирішення монастирів ЧСВВ та їх сучасного відтворення.....	53
<i>Висновки до першого розділу.....</i>	<i>59</i>
 РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ АРХІТЕКТУРНО- ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ МОНАСТИРІВ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ.....	 62
2.1. Особливості методологічної структуризації дослідження архітектурно- просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України.....	62
2.2. Монастирі ЧСВВ Західної України контексті методичної системи аналізу.....	68
2.3. Архітектура і простір монастирів ЧСВВ Західної України в контексті емпіричних досліджень.....	80
<i>Висновки до другого розділу.....</i>	<i>81</i>

РОЗДІЛ 3. ХРОНОЛОГІЧНО-ПРОСТОРОВА СТРУКТУРИЗАЦІЯ МОНАСТИРІВ ЧСВВ В КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ ТА АРХІТЕКТУРНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.....	85
3.1. Проблеми ціннісної валоризації феномену монастирів ЧСВВ Західної України.....	85
3.2. Особливості архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України з точки зору потенціалу їх відтворення.....	90
3.3. Варіативність хронотопічної структури монастирів ЧСВВ Західної України та проблема збереження їх ціннісної специфіки.....	126
<i>Висновки до третього розділу.....</i>	<i>130</i>
РОЗДІЛ 4. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНА МОДЕЛЬ ВІДТВОРЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ МОНАСТИРІВ ЧСВВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ.....	134
4.1. Комунікативно-репрезентаційна архітектурна система як об'єкт збереження та відтворення.....	134
4.2. Відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України як об'єкт теоретико-практичного аналізу.....	141
<i>Висновки до четвертого розділу.....</i>	<i>154</i>
ОСНОВНІ ВИСНОВКИ.....	157
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	160
ДОДАТКИ.....	172

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається головним положеннями:

1. В силу специфіки свого становлення та розбудови, монастирські комплекси ЧСВВ Західної України мають досить різномірний організаційно-просторовий уклад та актуальний стан збереженості. Процеси відновлення сакрально-обрядового життя та господарської діяльності у монастирських комплексах часто мають стихійний характер та не узгоджені з даними про історичний образ тих чи інших об'єктів.

2. З огляду на трансформацію функціональних принципів діючих монастирських комплексів, пов'язаних зі створенням сучасної інфраструктури для паломників, торгівлі, паркування автотранспорту, виникненням нових господарських та сакральних будівель тощо, виникає необхідність розробки професійно вмотивованої системи рекомендацій та принципів їх інтеграції в історично сформовану просторову організацію всього ансамблю, не залежно від ступеню його збереженості.

3. Об'єкти, які не виконують релігійних функцій або ці функції здійснюються паралельно з діяльністю інших структур, потребують програми збереження; структурної гармонізації з паралельно існуючими об'єктами, природним середовищем, туристичною інфраструктурою тощо.

4. Монастирі ЧСВВ, як і інші подібного роду ансамблеві структури, в тій чи іншій мірі залучаються у динамічну реальність соціуму ХХІ ст., який виробив і, ймовірно, в подальшому вироблятиме нові пропозиції та очікування соціально-реабілітаційного, рекреаційного, пізнавального характеру. Спроби монастирських комплексів відповідати на такі пропозиції та очікування призводять до трансформацій окремих їх частин, що потребує теоретично-практичних рекомендацій з їх оптимального проведення.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри дизайну та основ архітектури Інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка». Дане дисертаційне дослідження, його висновки і результати пов'язані з науковою

темою «Дизайн в системі природи, суспільства і архітектури» (номер державної реєстрації 0108U010396) кафедри дизайну та основ архітектури.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є виявлення характерних рис архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України та розробка пропозицій їх відтворення.

Згідно з метою поставлено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан дослідження архітектури монастирів ЧСВВ у Західній Україні, виявити характерні риси їх архітектурно-просторової структури та окреслити можливості систематизації і узагальнення образно-планувального вирішення.
2. Простежити процес становлення та генези архітектурно-просторових вирішень монастирів ЧСВВ Західної України, вивчити етапи розвитку архітектурно-просторових структур та їх соціальну активність, ступінь цінності та збереженості. Виявити взаємозалежність формоутворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України з актуальними на той час тенденціями сакрального будівництва.
3. Виявити функціональну роль та визначити пам'яткоохоронні принципи, відповідно до яких можуть здійснюватись зміни просторових структур монастирів ЧСВВ Західної України.
4. Визначити особливості розвитку та відтворення монастирів ЧСВВ Західної України, які частково або повністю втратили первісні функції.
5. Здійснити аналіз підходів та прийомів відтворення архітектурно-просторових структур василіанських монастирів Західної України під потреби доповненого або змішаного використання.
6. Розробити рекомендації, які б дозволили пристосовувати архітектурно-просторову структуру монастирів ЧСВВ Західної України до сучасних умов та створити теоретично-практичну модель відтворення їх архітектурно-просторової структури.

Об'єктом дослідження є вибрані діючі та втрачені архітектурно-просторові структури монастирів ЧСВВ Західної України.

Предметом дослідження є елементи архітектурно-просторової структури, ландшафтної архітектури та функціональне наповнення монастирів ЧСВВ Західної України.

Межі дослідження. Часові межі дослідження відповідають періоду розбудови монастирів ЧСВВ Західної України після прийняття Унії Галицькими православними єпархіями (Перемиською та Львівською) – злам XVII – XVIII ст. – до нинішнього часу. Територіальними межами дослідження є територія Західної України, для якої проаналізовано поширення монастирів у різні історичні періоди, досліджено їх типологічні та функціональні особливості. Для детального дослідження було проведено вибірку об'єктів за функціональними та архітектурно-типологічними критеріями.

Методи дослідження. В роботі використано основні методи, згідно з якими реалізовано завдання дослідження:

1. Дослідження бібліографічних та архівних матеріалів, аналіз історичної та сучасної картографії.
2. Метод натурних обстежень та фіксацій, який передбачав фото інвентаризацію та проведення схематичних обмірів; ідентифікацію архітектурно-планувальної структури комплексу у порівнянні дл історичних матеріалів; також виконувалося загальне обстеження технічного стану.
3. Метод співбесід з настоятелями (основні тематичні види: технічний стан та експлуатаційні проблеми, експлуатаційні витрати, нове будівництво в межах ансамблю чи комплексу).
4. Метод визначення змін архітектурно-планувальної та просторової структури монастирів за історичними та сучасними етапами розвитку (визначено стадії трансформації архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ).

За допомогою використання цих методів було визначено, що пам'ятки монастирської архітектури ЧСВВ можуть бути поділені на такі категорії складності: а) моностильові (Бучач, Червоноград); б) полістильові (Крехів, Лаврів, Добромилів, Львів); в) астильові (Погоня, Краснопуца, Підгора,

Кам'янець-Подільський). Вияснено також, що еволюція комплексів ЧСВВ складається з чотирьох ідентифікаційних стадій: «першої» – пов'язаної з початком чернечого життя; «другої» – після прийняття унії, впродовж якої, переважно, відбувається значна розбудова матеріальної бази; «третьої» – після Добромильської реформи, монастирі значною мірою втрачають середньовічний замкнутий характер та перетворюються на соціально адаптивні, відкриті комплекси; «четвертої» – новітньої, пов'язаної з початком Доби Незалежності.

Джерелознавча база дослідження. Теоретичні положення дисертаційної роботи, зокрема вивчення особливостей архітектури василіанських монастирів, опираються на дисертацію Л. Чень «Архітектура монастирів чину Святого Василя Великого в Україні та їх місце в розвитку української архітектури XVII-XX століть» 2007 року.

Виділено групи досліджень, які розглядають комплекси ЧСВВ в контексті тематик: оборонної архітектури (О. Лесик, М. Хохонь), архітектурно-історичної спрямованості (Г. Бобош, Т. Білоус, М. Бандрівський, А. Васьків, О. Годованюк, Я. Головацький, Г. Логвин, Г. Лукомський, М. Кобрин, В. Рожко, С. Сало, Ю. Лукомський, О. Нога, М. Пилипчак-Маєрович, П. Ричков, Р. Сулик, П. Шкраб'юк, Р. Гнідець та ін.), садово-паркових ансамблів (В. Тарас), соціального колективу (О. Зайцев, О. Беген, В. Стефанів, Н. Стоколос, Р. Шеретюк та ін.).

Окреслено коло робіт закордонних авторів, що стосуються вироблення доктрини трактування релігійних комплексів в умовах адаптації та пристосування до різних нововиниклих обставин (Ю. Кйон Ана, О. Жовква та ін.).

Наукова новизна отриманих результатів:

У дисертаційній роботі вперше:

- розроблено науково обґрунтовані положення про характерні риси архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ за історичними етапами та виявлено напрямки та параметри її трансформації в умовах сучасних релігійних та соціальних процесів;

- доведено, що архітектурно-просторова структура монастирів ЧСВВ мала індивідуальні риси, відмінні від традицій католицького чи православного сакрального будівництва. Обґрунтовано, що розвиток функціональної структури в сучасних умовах повинен враховувати ці традиційні архітектурно-просторові схеми та пам'яткоохоронні принципи;
- розроблено рекомендації з розвитку архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ з врахуванням виявлених історичних архітектурно-планувальних та формотворчих прийомів. Відтворення архітектурно-просторової структури слід здійснювати у кореляції з новими релігійними, функціональними та соціальними завданнями діяльності монастирів.

Вдосконалено:

- теоретичне знання про низку просторових та формотворчих прийомів, за допомогою яких формувалась архітектурно-просторова структура монастирів Чину Святого Василя Великого Західної України;
- окреслено характерні риси змін, яких зазнали монастирі Чину Святого Василя Великого Західної України на межі XX – XXI ст.;
- проведено узагальнення досвіду адаптації монастирських та пост-монастирських архітектурних структур в умовах сучасного суспільства.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження слугують методичним матеріалом для науково-проектних робіт з відтворення архітектурно-просторового вирішення монастирів ЧСВВ на території Західної України. Особливо важливі висновки роботи для використання в процесі проведення проектних та практичних робіт всередині василіанських ансамблів, які втратили повністю або частково архітектурні та функціональні об'єкти. Вважаємо найбільш актуальним застосування розроблених положень для таких комплексів: комплекс в урочищі Монастирок під Бучачем, монастир в Підгорі, комплекс у Струсові, монастир в Улашківцях та ін. Матеріали з розвитку архітектурно-просторової структури можуть бути використані у лекційних та практичних курсах для базових напрямків 191 «Архітектура та містобудування» та 022 «Дизайн», також для вдосконалення курсів «Історія

Української архітектури», «Архітектурне проектування», та при укладанні методологічних розробок, навчальних посібників, в науково-популярних та науково-дидактичних виданнях. Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування положень для досягнення ансамблевості в умовах застосування різних методів відтворення.

Особистий внесок здобувача: в публікації [1] автором проведено натурні обстеження, фотофіксацію та визначено основні особливості архітектури об'єкту дослідження). В статті [2] автором проведено натурні обстеження та фотофіксацію об'єкту дослідження, розроблено проектну пропозицію ревалоризації об'єкту дослідження, сформульовано основні принципи та засоби ревалоризації. В статті [3] автором здійснено пошук архівних матеріалів, проведено натурні обстеження об'єктів дослідження, сформовано три основні стильові особливості архітектурних ансамблів та комплексів монастирів ЧСВВ у XVIII ст.. В статті [4] автором проведено натурні обстеження об'єктів дослідження та фотофіксація, розроблено основні засоби відтворення архітектурно-просторового наповнення об'єктів дослідження. В публікації [5] автором сформульовано основні критерії доцільності ведення ревалоризаційних робіт на монастирях ЧСВВ Західної України. В публікації [6] наведено основні методи збереження та відтворення оборонних фортифікацій монастирів ЧСВВ Західної України.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідалися на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: на VIII Міжнародній науковій конференції «Проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій» (Львів, 2016) із доповіддю на тему: «Особливості типів укріплень архітектурних ансамблів монастирів чину Святого Василя Великого (на матеріалах Тернопільської області)»; на III Міжнародній науково-практичній конференції «Історико-культурна спадщина в еру глобалізації: теоретичні та прикладні аспекти» (Львів, 2016) із доповіддю на тему: «Інтерпретація як крок до ревалоризації архітектурних комплексів та ансамблів монастирів Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ) Західної України»; на IX Міжнародній науковій конференції «Проблеми дослідження,

збереження та реставрації історичних фортифікацій» (Львів, 2017) із доповіддю на тему: «The methods for strengthening and reproduction of fortifications of the historical architectural ansambles of the monasteries of OSBM in the process of revalorization (on the materials of Western Ukraine)»; на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Історико-культурна спадщина: проблеми збереження і популяризації» (Львів, 2017) із доповіддю на тему: «Архітектурний аналіз відновлених монастирів XVII-XVIII ст.».

Публікації: результати дисертаційного дослідження опубліковано в 9 друкованих працях, з них – 3 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у наукових періодичних виданнях України, які внесено до міжнародних наукометричних баз даних й індексовано у Index Copernicus; 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, згідно міжнародного стандарту ISSN 2544-6517 та внесено до науково метричних баз даних й індексованого у: ISSN Portal; 3 статті опубліковані у збірниках наукових праць за результатами міжнародних наукових конференціях.

Впровадження результатів досліджень. Результати досліджень, зокрема класифікація характерних рис архітектурно-просторової структури та пропозиції відтворення архітектурно – просторової структури монастирів ЧСВВ на території Західної України, впроваджено в наступних навчальних програмах, курсах і роботах Інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка»: 1) в курсах лекцій «Художні основи проектування друкованої та рекламної продукції» кафедри «Дизайну та основ архітектури»; 2) при підготовці та створенні завдання для проектування курсу «Архітектурне проектування», кафедри «Архітектурного проектування»; 3) в практичних та лекційних курсах «Архітектурне проектування сакральної споруди», «Архітектурне проектування» кафедри «Архітектурного проектування» та «Художні основи проектування друкованої та рекламної продукції» кафедри «Дизайну та основ архітектури»; 4) в науково-дослідних роботах кафедри «Дизайну та основ архітектури» «Культурологія архітектури та дизайну», «Вивчення архітектурної спадщини та значення художніх дисциплін у формуванні творчого мислення архітектора».

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із анотації, вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного розділу та загальних висновків, списку літератури і джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 249 сторінок, з них 10 сторінок україномовної анотації і 10 сторінок англomовної анотації, 107 сторінок основної частини, 26 сторінок ілюстративного матеріалу, 11 сторінок - 123 позиції списку літератури та джерел основного змісту дисертаційного дослідження, і 35 сторінок додатків.

РОЗДІЛ 1.

АРХІТЕКТУРА МОНАСТИРІВ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ, ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.

1.1. Особливості вивчення монастирів Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ) Західної України як архітектурно-історичного явища.

Василіанські монастирі Західної України являють собою значний масив об'єктів, що нерівномірно розподілені на її території, а їх невелика частина на нинішній день опинилась у складі сусідніх країн. Згідно з дослідженнями василіянина отця Романа Луканя, на території трьох галицьких єпархій (Перемиської, Львівської та Станиславівської) від найдавніших часів функціонувало 374 монастирських об'єкти ЧСВВ (Ваврик, 2015) Перед Другою світовою війною в Галицькій провінції існувало 17 монастирів ЧСВВ (14 чоловічих та 3 жіночі); в Закарпатській провінції – 8 монастирів (з них в Словаччині – 2, в Угорщині – 1). Крім того, 34 монастирські об'єкти, що мають василіанську генезу, функціонували на Волині (Волинська та Рівненська області), але від 1832 року ці монастирі були підпорядковані російській православної церкві. Ще 4 монастирі ЧСВВ з 16 давніх до 1864 року проіснували на території Холмщини. Отже в ареалі Західної України існували 441 василіанські монастирі, з яких до війни функціонували лише 28. (Рис. 1.1.)

Географічна нерівномірність поширення василіанських монастирів на території Західної України поєднується з хронологічною. Вона пов'язана зі специфікою поширення та зникнення василіанських осередків. Найдавніші з них розташовані в Галичині (Спаський та Лаврівський монастирі Перемиської єпархії, Іллінський в Галичі та ін.), на Волині (Дорогобуж, Володимир, Дубно, Луцьк та ін.), на Закарпатті (Угольський та Мукачівський). Всі ці обителі активно розбудовувались та розвивались впродовж свого функціонування, відображаючи особливості ранніх етапів історії Унійної церкви. Для них характерними є лаконізм та часткове переосмислення композиційної організації будівель в напрямку наближення до зразків латинської традиції (Гнатюк, 2010).

Волинські монастирі, як і василіанські перестали існувати в першій половині XIX століття, і належали до так званої Литовської провінції Чину, для якої характерною стала значна централізація структури і уподібнення до розвитку римо-католицьких орденів (кармелітського та єзуїтського).

На території Закарпаття архітектура монастирів ЧСВВ у збереженому вигляді постала в другій половині XVIII – першій половині XIX ст. за типовими проектами, розробленими австрійським будівельним урядом в часи імператриці Марії Терезії (Мукачів, Малий Березний, Марія Повч в Угорщині, Красний Брід в Словаччині). Для таких об'єктів властивими є одинарні висотні доміканти-дзвіниці, вирішені переважно у бароковій стилістиці, лаконічна ритміка членування, відсутність бань і використання годинників або круглих вікон на верхньому ярусі вежі. Архітектура закарпатських монастирів характеризується терезіанським, який наслідує римо-католицькі аналоги.

Архітектура волинських василіанських монастирів несе відбитки двох періодів. Давніший період пов'язаний з візантійською архітектурою (Володимир, Дорогобуж), ренесансовою (Дермань, Малі Загайці) та бароковою (Почаїв, Загорів, Корець, Біла Підляска в Польщі). Новий період пов'язаний з насильним впливом російської архітектури та російського православ'я, накинута на всі давні василіанські монастирі та перетворені на православні.

Василіанські монастирі Галичини мають найбільш різночасовий характер і не можуть бути окреслені в межах певного стилістичного напрямку. Походження галицьких монастирів пов'язане з кількома принципово різними хвилями будівельної активності, які мають свою церковно-організаційну, суспільно-політичну та економічну базу. Галичина, яка найпізніше прийняла Унію, при зіткненні із вже давно і добре сформованою структурою василіанського ордену Литовської провінції (Литва, Білорусь, Волинь, Правобережжя), виявилась надто відмінною. Східне чернецтво зі збереженими традиціями орієнтувалось на внутрішньо-духовне життя за своїми статутами, натомість василіанські монастирі, як і інші католицькі ордени, переважно мали зовнішньо-соціальну місію. Ця відмінність, а також перевага Галичини у кількості монастирів, ускладнили плани простого включення новоприєднаних

до Унії монастирів у Литовську провінцію. Традиційна для східного християнства велика кількість дрібних монастирів (іноді один-два ченці) в Галичині, поряд з великими, ставила перед проводом Унійної церкви завдання їхньої реорганізації. Укрупнення колишніх православних монастирів на теренах самої Литовської провінції тривало коло сотні років. Реорганізовані василіанські осередки набирали вигляду значних функціональних комплексів, які окрім внутрішнього звичайного чернечого життя (богослужіння, молитви, ведення господарства тощо) виконували різні функції (освітня, видавнича діяльність, паломницька з розвинутою інфраструктурою, місії та проповідництво серед мирян тощо). Ці трансформації припали на відносно сприятливий для Унійної церкви період військово-політичного розквіту Речі Посполитої, котра виступала її союзницею і покровителькою, чого не скажеш про період XVIII століття, коли польсько-литовська держава знаходилась у занепаді (Harmish, 2001).

Вже в час приєднання галицьких єпархії до Унії польсько-литовська держава переживала період занепаду, який лише посилювався впродовж наступних десятиліть. Обмежені економічні ресурси і загальна привілейована державна політика на користь римо-католицької конфесії, що проводилась у Речі Посполитій впродовж XVIII століття, привели до зниження активності розбудови і реорганізації новостворених василіанських монастирів. Ситуація не покращилась і після 1772 року, коли Галичина увійшла до складу Австрійської імперії. Так звана Йосифінська реформа, яку проводила австрійська влада у 1800 році, значно обмежила монастирське життя, що лише посилювало стагнаційний стан ЧСВВ. На кінець XIX століття Галичина і Закарпаття залишились єдиними регіонами у світі (за окремими одиничними винятками), де залишались діючі василіанські обителі, однак вони перебували у стані глибокого занепаду та були близькі до цілковитого зникнення.

Лише рішучі реформи та дієве зовнішнє втручання (Добромільська реформа, поч. 1882 р.) привели до відродження Чину, що тривало до 1930-х років (Бегей, 2013). Однак далі, у зв'язку з фундаментальними геополітичними змінами, які відбулись на теренах Східної Європи, та її переходом під контроль

Радянського Союзу, монастирі ЧСВВ – як в УРСР, так і у ПНР та ЧССР, були закриті. Процес ліквідації василіанських обителей в основному завершився у 1947 році, хоча остаточним завершенням цього процесу можна вважати межу 1940-х – 1950-х років. Монастирі ЧСВВ були переобладнані під інші функції – медичного, освітнього, музейного характеру тощо.

Несподіваний крах радянської системи та розпад СРСР, що супроводжувався активним релігійним відродженням, призвели до відновлення василіанського життя у Західній Україні. Суспільний ентузіазм та ідеалістичні очікування, що склались навколо релігійних інституцій у 1990-х роках, привів до поповнення монастирів новими кандидатами в чернецтво, а збережені монастирські осередки у Західній Європі та Америці сприяли притоку добре вишколених кадрів у відновлені структури. За цих надзвичайно сприятливих умов відбулось відновлення та відбудова багатьох історичних центрів василіан, проводились реконструкційні та будівельні роботи.

Таким чином можна говорити про те, що для Галичини характерними стали три хвилі розбудови василіанських монастирських комплексів: період після переходу в Унію – XVIII століття, період після Добромильської реформи – 1890-ті – 1930-ті роки, та період після відновлення діяльності УГКЦ – 1990-і – 2000-і роки. Кожен з цих періодів мав свій історичний характер, пов'язаний з окремим світоглядом і, відповідно, не може бути розглянутий як єдине архітектурне явище.

В такому контексті, архітектурно-просторовий уклад василіанських монастирів Західної України постає як неоднорідне явище, дослідження якого повинно ґрунтуватись на хронологічному розмежуванні та територіальній стратифікації. З огляду на вище сказане, можна говорити про п'ять територіально-хронологічних сюжетів у рамках василіанської архітектурної спадщини Західної України.

Першим з них є спадщина Литовської провінції ЧСВВ на території Волинської, Рівненської та Тернопільської областей, до якої можна додати і монастир в Бучачі (Тернопільської області). Вона відображає один із найбільш ранніх етапів розвитку василіанського ордену, позначеного прагненням

наслідувати римо-католицькі чини, як в організаційному так і, частково, візуально-ідентифікаційному представленні. Хоча в документах і програмних свідченнях проводу Унійної церкви та ЧСВВ цього часу підкреслюється питомий зв'язок із традиціями Східної церкви та спадщиною святого Василя, саме в цей час василіанський орден розглядається як універсальна організація всього унійного чернецтва, джерело єпископських та архієрейських кадрів. В архітектурі переважають варіації базилікових планувальних типів, часто із впровадженням мало характерних для східно-християнського будівництва, веж-дзвіниць.

Другим з них є перша хвиля трансформації галицьких монастирів після приєднання Перемиської та Львівської єпархій до Унії. Для нього характерною є боротьба за збереження православної інерційності в укладі та церковно-організаційній структурі монастирського життя. Під впливом рішень Замойського синоду світоглядна латинізація продовжується на більш розвиненому догматичному ґрунті, однак значна психологічна прив'язаність до східної та народної сакральної традиції спрямовують галицьку василіанську архітектуру в бік більш синтетичного пошуку візуальної мови, в якій східні просторові ідентифікатори (передовсім іде мова про купольне завершення головних храмів) зберігають свою актуальність. Крім того просторовий уклад галицьких монастирів продовжує зберігати зв'язок зі східно-християнським базисом, з невеликою кількістю пристосувань під нові організаційно-дисциплінарні потреби.

Третім сюжетом є розбудова василіанської присутності на Закарпатті, на якій позначилась традиція терезіанської сакральної будівлі, для якої характерною є значна уніфікація образу та повторюваність семантичних елементів. Обителі ЧСВВ тут не мають особливих орієнтальних прикмет, як це було в Галичині, а архітектурне вирішення будівельних об'ємів не має відчутної східно-обрядової ідентичності. Така особливість закарпатських василіанських монастирів пов'язана з множинністю релігійного життя регіону, для якого характерною стала присутність всіх трьох основних напрямків християнства та значна національно-культурна різноманітність.

Четвертим сюжетом архітектурно-просторової еволюції василіанських монастирів на Західній Україні є спадщина стрімкого розвитку ЧСВВ після Добромильської реформи (Добромильська реформа). Для нього характерним стає утвердження орієнтальної символіки, як цінної частини загально-католицького світу. В церковній організації ЧСВВ перестає трактуватись як єдиний відповідник східного чернецтва у зв'язку з появою нового греко-католицького ордену редемптористів та згромадження студитів та інших орденів наприкінці ХХ ст. (салезіяни, францискани та єзуїти східного обряду). Разом з тим в середовищі ордену ЧСВВ зростають настрої українського патріотизму та орієнталізму – як антитези польському римо-католицизму.

П'ятим сюжетом є розвиток архітектури василіанських монастирів після відродження греко-католицької церкви у 1990-2000-х роках. Для нього характерним є висока оцінка певних східних просторових маркерів з впливом бароко, що асоціативно пов'язує архітектуру з українською ідентичністю. Відбуваються трансформації і у повернених ЧСВВ сакральних історичних будівлях. Особливо помітними ці зміни є у тих монастирських комплексах, які розвивались за зразками або під значним впливом латинської сакральної архітектури, наприклад, у деяких монастирях Закарпаття.

Всі ці аспекти говорять про те, що проблеми відтворення архітектурно-просторового вирішення монастирів ЧСВВ на території Західної України не можуть розглядатись в рамках однієї гіпотези, сконцентованої на образній, планувальній, функціональній єдності. Крім того, джерельна база, яка в основному концентрується на хронологічно-еволюційному методі викладу матеріалу, не відображає особливостей архітектурної різноманітності, особливо у тих випадках, коли відбувалось пристосування давніх православних монастирів під нові потреби. Більшість наукових праць (детальний розгляд нижче) має релігієзнавчий або історичний характер, в рамках якого дуже складно виокремити архітектурний аспект. Навіть у тих випадках, коли мова йде про значні проектно-будівельні роботи (наприклад, Христинопільський монастир), бракує інформації про світоглядні принципи, які були закладені в основу його архітектурного вирішення. (Рис. 1.1.)

Відносно невелика кількість робіт, у яких розглядаються проектно-планувальні аспекти розвитку монастирів ЧСВВ, мають характер звернень у минуле. В таких роботах часто відбувається домислення тих чи інших архітектурних якостей будівлі на основі її перекладання на існуючу матрицю розвитку історичних стилів, і без прив'язки до якихось автентичних матеріалів. Тут, переважно, відкрито лише фіксується факт різноманітності досліджуваного матеріалу та широкий спектр вибору архітектурно-просторових вирішень.

Таким чином, аналізуючи джерела про василіянські монастирі, їх можна поділити на три групи: а) територіальні (різні варіанти архітектурно-просторових вирішень в залежності від того чи іншого субрегіону Західної України); б) часові (різні варіанти архітектурно-просторових вирішень в залежності від часу спорудження); в) історичні (різні варіанти архітектурно-просторових вирішень залежно від ступеню тяглості східно-християнської традиції (сильніша в Галичині).

Окремим важливим аспектом досліджуваної теми є проблематика трактування монастирських комплексів у сучасних умовах. В Україні на науковому і популярному рівнях переважає думка щодо повного відтворення автентичності функціонування комплексів. В пострадянських умовах це часто сприймалось як відновлення історичної справедливості та виправлення деформацій, спричинених в епоху радянського режиму. Проте, з точки зору діяльності монастирів ЧСВВ як сакральних об'єктів та мікросоціальних структур на зламі ХХ–ХХІ століть, відтворення автентичної функції не могло відбутись як механічний процес повернення до Другої світової війни. Цивілізаційний поступ вимагає нових умов, пов'язаних з комфортністю проживання, господарською діяльністю, проведенням масових відпустів, формуванням туристичної інфраструктури тощо. Таким чином, історично створені комплекси ЧСВВ увійшли в нову фазу трансформації своєї просторової структури.

Аналіз наукових та публіцистичних джерел пов'язаних із проблематикою відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України.

Наукові роботи, що містять розгляд монастирів ЧСВВ

Присвячені
архітектурі
монастирів ЧСВВ

Чень Л. (2007)

Архітектура монастирів чину Святого Василя Великого в Україні та їх місце в розвитку української архітектури XVII – XX століть

Присвячені
обрядовій
специфіці УГКЦ

Розгляд історії
Василіанського
Чину

Загально-теоретичні роботи
присвячені контексту
розвитку монастирів ЧСВВ

Історичні розвідки, що містять описи василіанських комплексів (XIX ст.)

мотиви
планувальних
трансформацій

стилістичні та
світоглядні
пріоритети

оглядовий опис стану
та просторового
наповнення

Науково-історичні праці створені у період релігійного відродження
доби Незалежності (XX ст.)

дослідження на
тему обрядової
специфіки УГКЦ

підстави для
відтворення та
перебудови

сучасне
розуміння василіанської
спадщини

Роботи присвячені архітектурним особливостям тих чи інших регіонів в
контексті василіанської спадщини

зв'язок василіанської
та оборонної
архітектури

археологічні
обстеження об'єктів
ЧСВВ

вплив регіональних
соціо-політичних
обставин

Роботи пов'язані із досвідом пристосування монастирських споруд в
умовах сучасних релігійних та не релігійних потреб

незначний вплив на
сформоване
середовище

значний вплив на
сформоване
середовище

Рис. 1.1. Структура джерельної бази дослідження архітектури монастирів ЧСВВ Західної України

Основні риси та перспективи використання науково-джерельної бази дослідження архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України.

Хвилі розбудови монастирів ЧСВВ Західної України

Період після переходу в
Унію (після 1617р.)

Період після
«Добромильської
реформи» (після 1882р.)

Період після
відновлення УГКЦ (з
1989 р.)

Власний стилістичний напрямок та світогляд відмінний від попереднього

Виміри фрагментації масиву даних щодо монастирських об'єктів ЧСВВ

Територіальний	Часовий	Традиційний
<i>різні варіанти архітектурно-просторових вирішень в залежності від того чи іншого субрегіону Західної України</i>	<i>різні варіанти архітектурно-просторових вирішень в залежності від епохи та часу їх виникнення</i>	<i>різні варіанти архітектурно-просторових вирішень в залежності від ступеню інерційної східно-християнської традиції – (сильніша в Галичині, слабша у Закарпатті та на Волині)</i>

Три типи інтерпретації монастирських комплексів у сучасному архітектурному дискурсі

підтримання та існування монастирської функції, як єдиної, або основної

поєднання сакральної та цивільної функціональності (змішане використання)

приспосовування будівель монастирського комплексу до нерелігійних функцій

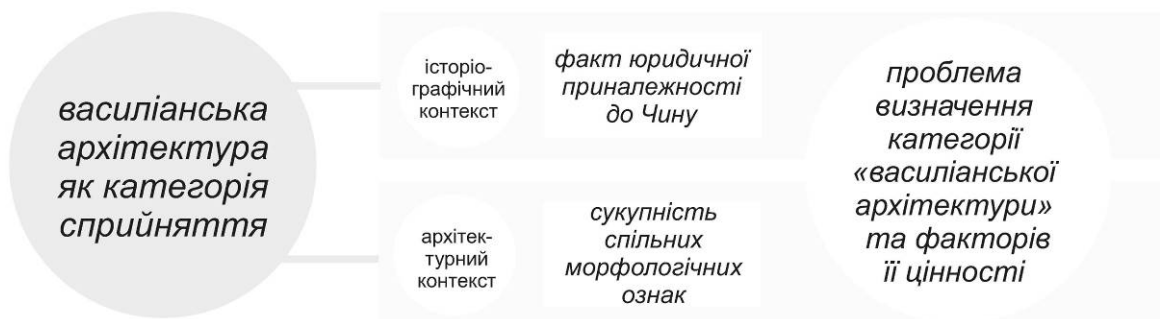

Рис. 1. 2. Типологія масиву даних пов'язаних із архітектурою монастирів ЧСВВ Західної України.

Важливим для даного дослідження є вивчення аналогів теоретичних підходів до функціонування і трактування монастирських комплексів в сучасному контексті. Тут можна виділити три типи інтерпретації європейських обителів: а) існування монастирської функції, як єдиної або домінуючої; б) поєднання сакральної та громадської функцій; в) пристосування будівель монастирського комплексу до нерелігійних функцій. (Рис. 1.2.)

1.2. Аналіз джерел та бібліографії, пов'язаних з проблематикою відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України.

База дослідження проблематики сучасної інтерпретації монастирських комплексів ЧСВВ складається з декількох, відносно ізольованих частин, котрі вимагають взаємного синтезу. Ця задача вирішується в одній із наступних частин даної роботи, а зараз, буде розглянуто кожен із частин окремо, в контексті наукових та науково-популярних праць.

Найбільш близькою до проблематики, що розглядається у даній роботі, є дисертаційне дослідження Л. Чень на тему «Архітектура монастирів чину Святого Василя Великого в Україні та їх місце в розвитку української архітектури XVII – XX століть» 2007 року (Чень, 2007). Робота, на нинішній день, може вважатись базовою для всіх інших досліджень, котрі розглядають спадщину ЧСВВ в її архітектурному аспекті. Як піонерська робота, вона має велике значення, передовсім, з огляду на систематизацію матеріалу в контексті поєднання власне архітектурної компоненти з вибудованими у хронологічно-еволюційному порядку бібліографічними даними. В роботі Л. Чень робиться спроба досягнути певних узагальнень та закономірностей, котрі б могли охарактеризувати феномен василіанської архітектури, як певне цілісне явище, якому властиві ті чи інші візуально-просторові маркери ідентичності. Велике значення дисертаційного дослідження Л. Чень полягає у тому, що зібрані та класифіковані авторкою дані, засвідчили загалом, відсутність такої візуальної ідентичності. Хоча робота має ширші територіальні межі, однак, в силу об'єктивних історичних обставин, що сформували поширеність монастирів

ЧСВВ, переважно сконцентрована на західноукраїнському матеріалі. Розроблені Л. Чень інтегральні таблиці, в яких наводяться різні стилістично-планувальні типи вирішення василіанських обителей, вказують на їх принципову різнорідність планувальних рішень як самих храмів (Чень, 2007, с.130), так і комплексів загалом (Чень, 2007, с.132), хоча в останньому випадку все ж можна говорити про наявність певного роду геометризму і тяжіння до симетрії, характерних для епохи Відродження та Просвітництва. В своїй роботі Л. Чень підняла проблематику трактування архітектури василіанських монастирів – чи ця архітектура, зокрема в Західній Україні, є єдиним явищем, чи проявом різних регіональних та часових факторів.

Бібліографія, присвячена василіанському чину, доволі велика та пов'язана, переважно, з історією його розвитку. Найбільш ґрунтовною працею у цій царині є збірник праць під назвою «Нарис історії чину святого Йосафата ЧСВВ», що був виданий у Римі в 1992 році (Пекар, 1992). Це колективний твір подає історичну ретроспективу розвитку василіанського ордену від його заснування у Вільнюсі, до міжвоєнного періоду, включно з українською еміграцією. Для дослідження архітектурної спадщини ЧСВВ ця робота має важливе значення з огляду на досить докладні описи рішень соборів (капітул), які формували внутрішнє життя монастирів, вимоги до їх складових частин, кількості та, на загал, відмінність від православної структурної основи, на якій більшість із них виникла. Капітули надають практичні рекомендації з влаштування у монастирях певних приміщень, які не зустрічались раніше (наприклад, в'язниць), визначають стратегію усунення дрібних монастирських утворень (скитів, малих кеновій тощо), укрупнення і дисциплінарна реорганізація. Досить цінними матеріалами є описи конфліктів між очільниками Литовської та Руської провінцій. В їх основі світоглядна різниця між значною мірою латинізованими нечисленними монастирями півночі та орієнтально орієнтованими численними галицькими структурами.

Михайло Ваврик видав монографію «По Василіанських монастирях Галицької та Карпатської України» (Ваврик, 1958), у якій подана досить деталізована інформація про релігійну діяльність ЧСВВ періоду

Добромилської реформи. Передовсім автор концентрує увагу на релігійній, видавничій та організаційній діяльності Чину. До цього періоду належить розбудова василіанського монастиря у Жовкві, де на початку XX ст. розбудували невелику скромну церкву та монастирські корпуси XVIII ст. Архітектура розбудованого монастиря відобразила тодішній світогляд василіанського чину, пов'язаного з пошуками східної ідентичності у рамках західної культурно-цивілізаційної парадигми. В книзі поданий детальний опис основних монастирів Галичини, у яких частково зачіпаються аспекти їх організаційно-планувальної еволюції.

Однією з найдавніших праць з історії церковного, в тому числі василіанського будівництва в Галичині, є книга Теодора Білоуса «Церкви Русския в Галиціи и на Буковинѣ в сравненіи с храмами и зданіями у инныхъ, преимущественно у древнихъ народовъ», яка побачила світ у 1877 році (Білоусь, 1877). В ній автор подає досвід галицького церковного будівництва в контексті світової архітектури. Хоча завдання поставлені Білоусом, дуже загальні та складні, він, однак, змальовує досить інформативну картину світогляду, характерного для середовища греко-католицького духовенства та інтелігенції кінця XIX століття. В цьому контексті можна відзначити велику увагу до східної ідентичності та високу оцінку відтворенню «греко-руського» стилю. Зокрема, у книзі є окремий розділ під назвою «Руководство къ постепенному созиданію церквей», у якому подаються рекомендації будувати великі муровані споруди, та розділ «О несоблюденіи греческо-русского стиля при постройкахъ церковныхъ в Галичинѣ и другихъ неудобностяхъ», в якому робиться зауваження багатьом будівничим щодо створення ними споруд з простих геометричних форм, позбавлених ознак ідентичності (Білоусь, 1877, с.77). В книзі наголошується на особливій цінності сакральної архітектури, оскільки це єдиний вид репрезентативного будівництва, в рамках якого корінне населення ще може маніфестувати себе і свою ідентичність. Відтак тут можна шукати корені тієї різноманітності, яка стала характерною для галицької сакральної архітектури на зламі XIX-XX століть, адже в ній мали бути

відображені різні символічні образи, котрі складали не лише суто релігійну, але і національну, регіональну, етно-локальну самоідентифікацію.

Трохи ширший історичний діапазон охоплює праця Якова Головацького «Монастирі Південно-Західної Русі загалом і Крехівський монастир», що вийшла друком 1885 року у Вільнюсі (Головацький, 1885). В ній автор виділяє етапність церковного будівництва у Галичині, його орієнтальне походження та зв'язок з діяльністю тих чи інших магнатських родів. Якщо книга Головацького концентрує увагу на Крехівському монастирі, то у статті І. Гмитрика «Мои воспоминания про монастырь, церковь, школу и науку в Лавровѣ» концентрується на іншому ключовому для Західної України (Гмитрык, 1910).

Деяка інформація про архітектуру Галичини міститься у книзі-альбомі Георгія Лукомського «Старинная архитектура Галиции в очеркахъ и рисункахъ» (Лукомський, 1915), що вийшла у світ 1915 року. Ілюстративний матеріал цього видання зосереджений в основному на готичних та ренесансних пам'ятках римо-католицького будівництва, а також книжка містить інформацію про українське церковне будівництво, підкреслюючи його дуже занедбаний та бідний стан.

Історично-описовий характер мають праці 1900-1930-х років М. Каровця (Каровець, 1935), О. Назарука (Назарук, 1932), В. Щурата (Щурат, 1908) М. Хрушевської, К. Мортівського, К. Соколовського (Hruschewska & Mortowski & Sokolowski, 1905), І. Витановича (Витанович, 1934), Т. Коструби (Винницький, 1932), М. Голубця (Голубець & Голубець, 1930), І. Крип'якевича (Крип'якевич, 1926), Р. Луканя (Лукань, 1935), В. Січинського (Січинський, 1923; 1936), О. Цинкаловського (Цинкаловський, 1936). Ці лаконічні тексти є базисом для вивчення василіанського будівництва та особливостей розвитку монастирських комплексів. Принципові положення, викладені у цих розвідках, в подальшому доповнювались та отримували свій розвиток лише за рахунок археологічних досліджень, проведених після Другої світової війни.

В цих дослідженнях варто відзначити національне самоусвідомлення авторів та відповідну інтерпретацію історичних та культурологічних фактів. Архітектура василіанських монастирів постає як свідок та репрезентатор

руської східно-християнської віри, що є основою національної традиції. Хоча на початку XX століття ще існує непевність у переважанні назв «руський» та «український», однак в інтерпретації василіанських пам'яток вони постають як місця не стільки особистого спасіння, а як певного роду народного духу та сили. Таке розуміння місця ЧСВВ в нових реаліях постання політичних націй добре видно на прикладі мистецького оформлення монастирської церкви в Жовкві, де релігійні мотиви часто поєднані з національними, а будівля має підкреслено східне архітектурне вирішення.

Цінні матеріали про архітектуру василіанських монастирів містять праці Венедикта Площанського, які походять з другої половини XIX століття. Автор подає візуально-краєзнавчі описи низки монастирських споруд в Добромилі, Лаврові, Гошові, а також доповнює розвідки архівними, інвентарними та хронологічними даними (Площанський, 1867; 1878). Роботи Площанського характерні вичерпними відомостями про той чи інших історичний об'єкт.

Великий масив наукових джерел пов'язаних з василіанською спадщиною було створено у період відродження релігійного життя в Україні, пов'язаного з розпадом Радянського Союзу та здобуттям Незалежності. Тут можна говорити про два напрямки наукових досліджень. Перший стосується історії та особливостей Василіанського Чину, тісно пов'язаного з розвитком греко-католицької церкви. Цей матеріал є допоміжним для розуміння мотиваційних передумов зміни планувального та просторового вирішення монастирських комплексів. Другий напрямок дослідження стосується архітектури та об'ємно-просторового вирішення монастирів.

Серед історичних джерел варто відзначити дисертаційне дослідження М. Кобрини «Культово-обрядові практики УГКЦ: особливості та тенденції розвитку» (Кобрин, 2015). В цій роботі автор трактує греко-католицьку церкву як «межовий» феномен, який в силу свого географічного розташування та історико-політичного досвіду увібрав разом з базовими східно-християнськими (візантійськими) практиками також і цілий ряд західних (латинських) культово-обрядових форм. В цьому контексті Василіанський Чин відіграв амбівалентну роль. З одного боку – як консерватор східної ідентичності та аскези базованої

на спадщині Василя Великого (Кападокійського), що виразилось у ранніх періодах діяльності ордену, а з іншого боку – як провідник та оплот латинізаційних нашарувань, що розвинулись після втрати василіанами монополії на чернечу формацію (з виникненням нових чинів – студитів, редемптористів тощо) та в період підпільної церкви (1946-1989 рр.), коли латинізаційні практики сприймалися як маркер відмінності від контрольованого комуністичною владою православ'я.

До подібного роду праць можна віднести також дисертаційне дослідження А. Васьківа «Греко-католицька церква в духовному житті українців Східної Галичини (1919–1939)» (Васьків, (1997). Не дивлячись на вузькі рамки дослідження, воно охоплює період найбільшого розвитку Василіанського Чину, пов'язаного з Добромильською реформою. Хоча в дослідженні не робиться особливого акценту на архітектурній складовій, однак у ньому значною мірою розкрито значний вплив унійної церкви на весь комплекс культурно-ідейних процесів, пов'язаних зі становленням української національної самосвідомості не теренах Галичини. Василіанська архітектура сприймається не просто як «функціональна», спрямована на задоволення обрядово-культових потреб, а як синтез візуальних символів необхідних для ствердження місця національної ідентичності у контексті світової історії та регіональної унікальності. Певним чином тези цієї праці підтверджені у книжці О. Зайцева, О. Бегена, В. Стефаніва «Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український національний Рух у Галичині (1920–1930-ті роки)» (Зайцев, 2011).

Окремі деталі з трансформації василіанських монастирів наводяться у працях Н. Стоколоса та Р. Шеретюка «Драма Церкви: до історії скасування Греко-Уніатської Церкви в Рос. імперії та викорінення її духовно-культурних надбань» (Стоколос, 2011) та Дж. Химки «Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині 1772–1918» (Химка, 1993). Про окремі аспекти розвитку василіанських монастирів йдеться у працях С. Сала «Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з

історії» (Сало, 2012) та П. Шкраб'юка «Крехів: Дороги земні і небесні» (Шкраб'юк, 2002).

До другого напрямку досліджень відносяться праці, увага у яких зосереджена на архітектурних особливостях та типологіях, зокрема, і василіянських монастирів різних регіонів. До таких робіт належить колективна праця М. Бандрівського, Ю. Лукомського та Р. Сулика «Катедральні храми Галичини» (Бандрівський, 1992), Б. Возницького «Микола Потоцький староста Канівський та його митці, архітектор Бернард Меретин та сницар Іоан Георгій Пінзель» (Возницький, 2005). Важливими є розвідки мистецтвознавця В. Вуйцика, цілий цикл яких присвячений окремим василіанським монастирям, зокрема «Дерманський монастир-фортеця» (Вуйчик, 2004, с.292-298), «Василіанський монастир у Христінополі та архітектор Йоган Зельнер» (Вуйчик, 2004, с.228-237) та низка інших (Вуйчик, 2004, с. 20-21), (Вуйчик, 2004, с.52), (Вуйчик, 2004, с.242-243), (Вуйчик, 2004, с.200-211). У своїх дослідженнях автор висуває ряд цікавих мистецтвознавчих та історичних інтерпретацій щодо архітектурного та мистецького вирішення окремих частин монастирських комплексів, їх зв'язок з місцевою традицією та актуальними тенденціями європейського культурного розвитку. Досить цінна інформація міститься у матеріалах, опублікованих за результатами археологічних досліджень Троїцької церкви у Кам'янці-Подільському. Вони виявили різні етапи трансформації архітектурного образу споруди, зокрема і періоду приналежності до Василіанського Чину, на основі якого було створено остаточний проект відтворення будівлі (Задорожний, 1994). Хоча зібраний матеріал викликав певну дискусію та неоднозначні інтерпретації втраченого вигляду будівлі, у всіх випадках відзначався «змішаний» характер архітектурної ідентичності, що поєднала в собі риси східної (триконхової) планувальної структури, так і західні риси, зокрема витягнений зально-базилікальний план. Деякі важливі дані про архітектуру василіанських монастирів містяться у цілому ряді праць присвячених окремим комплексам, зокрема, Л. Крощенка про Загорівський монастир (Крощенко, 1996, с.215-222), Л. Крощенка та Є. Осадчого про Успенський монастир в с. Зимно (Крощенко,

1996, с.74-81). Відомості про певні архітектурні аспекти, пов'язані з діяльністю ЧСВВ опосередковано містить монографія О. Лесика «Замки та монастирі Волині» (Лесик, 1993), також розвідка Г. Логвина «Стильові особливості архітектури й монументально-декоративного мистецтва українського бароко» (Логвин, 2002, с.207-212), яка є частиною тривалих досліджень автора феномену української архітектури пізнього середньовіччя (Логвин, 1964). Досить важлива інформація міститься у працях з мистецтвознавства О. Ноги, зокрема, у роботі «Український стиль в церковному мистецтві Галичини кінця XIX століття» (Нога, 1999). У ній автор розкриває внутрішні передумови українського культурного відродження у Галичині початку XX століття, який мав помітний вираз у сакральному проектуванні. Нога відзначає чільну роль постаті митрополита Андрея Шептицького, як провідного організатора та ідейного натхненника світогляду національно детермінованого орієнталізму. Однією із найбільш яскравих маніфестацій практичного мистецького втілення цього світогляду стало проектування церкви ЧСВВ у Жовкві. На період початку XX століття можна говорити про спроби здійснення певного синтезу, в якому східна традиція домінує. Інформацію про церковне будівництво, в тому числі, пов'язане з унійним періодом волинського регіону, містить книжка краєзнавця В. Рожка «Православні монастирі Волині і Полісся: Історико – краєзнавчий нарис» (Рожко, 2000). Хоча автор часто оцінює факти залежно від власної конфесійної позиції (зокрема Унія та василіанський орден подаються як шкідливі та негативні явища, пов'язані з «окатоличенням» та «ополяченням»), значний обсяг зібраного матеріалу дає можливість оцінити масштаби монастирського будівництва унійного періоду на Волині та його характерні риси. Схожим за обсягом та тематикою є дослідження архітекторки О. Годованюк «Монастирі та храми Волинського краю» (Годованюк, 2004). Детальний фаховий аналіз великого василіанського комплексу Західної України – Почаївської лаври подає доктор архітектури П. Ричков в розвідці «До історії формування архітектурного ансамблю Почаївської лаври» (Ричков, 1995). В контексті розгляду архітектури окремих монастирських комплексів інтерес представляє робота Я. Стоцького, присвячена визначному центру діяльності

Чину – монастирю в Бучачі («Монастир отців Василян Чесного Хреста Господнього в Бучачі 1712-1996 рр.») (Стоцький, 1997). В ній подано досить повний архітектурно-хронологічний матеріал з історії розвитку комплексу та чинників, які вплинули на його унікальні планувально-просторові характеристики, роль забудовників та тодішньої церковно-політичної кон'юнктури. Допоміжною для даного дослідження є дисертаційна робота Ю. Стедика «Василіанські монастирі Перемишльської єпархії інституційний розвиток, економічне становище та релігійна діяльність (кінець XVII – XVIII ст.)» (Стедик, 2005). Робота дає досить важливий фактологічний матеріал, який дозволяє простежити логіку зміни планувально-просторового укладу василіанських монастирів по мірі переймання ними римо-католицьких практик, зокрема, загально-обов'язкових правил (з'явилися лише 1739 року) і дисциплінуючих регламентів; переважання скитів та дрібних общин. Такі зміни, можна пов'язувати із виникненням регулярних, геометризованих структур, які перегукувались із вже існуючими традиціями ренесансно-барокової архітектури західно-християнських орденів. У цьому контексті цінний матеріал міститься у дослідженнях Вікторії Тарас, що були підсумовані у монографії «Монастирські сади Галичини (X – середина XIX століття)» (Тарас, 2006). В ній авторка простежує еволюцію композиції монастирського комплексу в сенсі його зв'язку із символікою саду, як місця-метафори деякого ідеального сакрального стану (Раю або Єрусалиму). Регулярність та геометризм, характерні для таких садів, стали одним із перших кроків відродження античної (передовсім грецької) традиції матеріалізації позитивної космології, сконцентрованої на трансляції симетрії, як ознаки світової гармонії. В такому погляді на композиційну структуру релігійної мікроспільноти василіанські монастирі займають одне з чільних місць, оскільки, взоруючись на зразках латинських монастирів, перейняли практику творення чуттєвих аналогій та рукотворного конструювання пафосних емоцій. Хоча територіальні рамки монографії обмежуються Галичиною, однак у дотичних працях зачіпаються і інші регіони, а також конкретні стилі, зокрема бароковий (Тарас, 2006), що відіграв значну роль в архітектурно-просторовому вирішенні

обителів ЧСВВ. За допомогою детального аналізу авторка виявляє взаємозв'язок елементів монастирської інфраструктури зі світоглядом епохи та її провідних верств (наприклад, ідеологією сарматизму), складною кон'юктурою міжконфесійного суперництва, передовсім з посиленням контрреформації та ордену Єзуїтів – з одного боку, та ідей Відродження, гуманізму і Просвітництва – з іншого. З праць В. Тарас можна почерпнути значний матеріал з драматичного процесу трансформації давніх, пов'язаних зі східно-християнським підґрунтям духовних структур у структури чіткої функціоналістики та регулярної систематики, більш характерні для латинської форми християнства.

Деякі цінні відомості про василіанські монастирі містяться у низці праць закордонних авторів, зокрема, у книзі М. Пилипчак-Маєрович «Василіани в Короні та Литві. Школи і книжки у діяльності ордену» (Pidlypchak-Majerowicz, 1986). Хоча праця не зорієнтована, власне, на архітектурний аспект монастирів ЧСВВ, її спрямованість виявляє фактори, які вплинули на формування їхнього простору.

Окремою групою джерел в контексті даного дослідження є різні матеріали, пов'язані з проблематикою трансформації сакральних споруд та комплексів в сучасних умовах. Ці матеріали важливі з огляду на відносно велику кількість об'єктів василіанської спадщини, які не можуть бути охоплені діяльністю відновленої провінції ЧСВВ. За цих умов відтворення василіанських монастирів часто пов'язане зі світським використанням. Така стратегія може стосуватись пам'яток, які перебувають у не придатному для функціонування стані.

У зв'язку з цим варто відзначити ті матеріали, що відображають той досвід, який склався при трансформації сакральних будівель, передовсім, у Західній Європі. Прикладом такого відображення можна вважати стратегію «Нове використання колишніх сакральних місць» («New uses of former places of worship»), сформовану Комісією з історичних будівель і пам'яток Англії у 2010 році (New uses of former places of worship, 2010). В ній наведено приклади архітектурної трансформації церковних будівель та комплексів, а також

запропоновано низку рекомендацій для трактування таких об'єктів при зміні функціонального призначення. Виділяється два принципових підходи. Першим є спосіб «малого впливу» («low impact use»), який визначається як більш бажаний. В цьому випадку йдеться про реконструкції церковних будівель без значних втручань, а новими функціями є осередки локальних громад, музеї, мистецькі студії тощо. При таких трансформаціях не лише мінімізується втручання в історично сформований простір, але також зберігається характер колективного використання. Другий спосіб трансформації є спосіб «значного впливу» («high impact use»). Тут мова про досить контрастну функціональну зміну і значну кількість перепланувань та модифікацій первісного образу (розважальні центри, спортивні зали, житлові приміщення тощо). Серед робіт, присвячених цій тематиці, можна відзначити дисертаційне дослідження Ю Кйон Ана «Адаптація до іншого використання покинутих історичних церков: типи будівель та громадське сприйняття» (Y Kyong Ahn, 2007). Автор наголошує на історичних стереотипах сприйняття церковних споруд як місць громадської активності і підкреслює тенденцію цього збереження у проектах пристосувань. Такі рекомендації містяться у низці нормативних документів, які, однак, автор ставить під сумнів. Він зазначає, що поняття мистецької вартості не може на пряму пов'язуватись з тими чи іншими стереотипами сприйняття, а функціональність не творить такої культурної цінності, яку творить сама матеріальна субстанція пам'ятки. Не дивлячись на це, суспільна думка більш сприятлива до такого використання колишніх церковних будівель, спрямованого на громадські функції, і найменш сприятлива у випадку перетворення первісного сакрального об'єкту на житло.

Такі дослідження загалом демонструють певну динаміку зміни поглядів на проблему пристосувань сакральних споруд, які поступового сприймаються більш інклюзивно, а соціум загалом позитивно сприймає розширення їх функціонування, навіть у тих країнах та середовищах, які характерні високим рівнем релігійності. Пристосування стають об'єктом змагання ідей та накопичення інформації, яка сама по собі служить інструментом суспільного сприйняття змін. До прикладу можна назвати проект «churches» (неологізм,

який вказує на об'єкти, що виникли у колишніх церковних спорудах), який розказує про різні приклади іншого вжитку цілого ряду релігійних об'єктів у Північній Америці (Pham, 2017). З огляду на існування такої тенденції та зростаючої актуальності інклюзивного підходу до трактування релігійних комплексів, варто згадати дисертаційну роботу О. Жовкви «Типологічні основи архітектурно-планувальної організації духовних навчальних закладів» (Жовква, 2017). Хоча це дослідження не розглядає спеціально ні монастирські, ні суто історичні об'єкти, і сконцентроване на освітніх функціях, воно, значною мірою, уявляє специфіку професійного дискурсу, що склався на початку ХХІ століття у питанні функціонування релігійно детермінованої споруди. У роботі, зокрема, говориться про можливість поліконфесійного використання, толерантного наповнення та інших, побічних способів інклюзивності. Відтак, архітектурний ансамбль духовного закладу вже не сприймається як самодостатня маніфестація певної конфесійної та світоглядної максими. Це, скоріше, елемент спільного соціопростору, що має універсальний характер та відкритий для різних категорій населення. Хоча ідеї щодо церковної архітектури виникали ще в епоху функціоналізму та певною мірою вплинули на рекомендації II Ватиканського собору (Schloeder, 1998), однак, стосувались вони лише нових, виключно католицьких храмів. В роботі Жовкви, проте, можна простежити свідчення про такий підхід і до існуючих архітектурних комплексів. Поняття «духовності» у даному випадку сприймається не як винятковий привілей певної конфесійної групи, а як категорія пошуку і комунікації між різними суб'єктами.

1.3. Основні риси та перспективи науково-джерельної бази дослідження архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України та їх сучасного відтворення.

Аналіз джерельної бази свідчить про два характери вивчення василіанської спадщини: історіографічний та архітектурно-мистецтвознавчий. Перед дослідженнями постає питання можливості формулювання самого поняття «василіанської архітектури», для чого необхідними є певні спільні риси

і подібності. Якщо в історіографічному сенсі такою спільністю є сама приналежність того чи іншого комплексу до ЧСВВ, то в архітектурному важливими є спільність морфологічних рис переважаючої стилістики, планувальної структури тощо. Спроба подібної класифікації, проведена у дисертаційній роботі Л. Чень, підтвердила неможливість вибудувати систему чітких узагальнень теоретичної категорії «василіанська архітектура». Тому постає проблема визначення категорії цінності кожного монастирського комплексу окремо. Низка наведених вище досліджень характерні саме такою візією василіанської спадщини, концентруючись на окремих об'єктах і розглядаючи їх як цінний суспільний феномен, фрагмент історії чи навіть елемент ландшафту. Враховуючи такого роду фактори, можна стверджувати, що проблематика відтворення василіанських монастирів у Західній Україні повинна тяжіти до універсальної методології трактування релігійних ансамблів у різних сучасних контекстах і, фактично, творить один з варіантів її розробки.

Розвиток василіанських монастирів Західної України характерний тим, що вони постають як динамічні мінливі комплекси ренесансно-барокового вирішення. Джерела, передовсім історіографічного характеру, дають досить ясну картину перманентної трансформації природного стану ансамблів. Тому виникає проблема коректного визначення їх автентичності та ансамблевої цілісності. Дослідження окремих об'єктів твердять про розвиток і розбудову монастирських комплексів василіанського ордену. З великою мірою умовності та узагальнення можна виокремити етапи їхньої розбудови: 1) виникнення невеликої за розміром структури переважно анахоретської або скитової монастичної структури, характер якої визначається пристосуванням природних елементів (скель, печер, островів тощо) чи/або дерев'яним будівництвом; 2) розширення первісного ядра з його формуванням або укріпленням [Рибчинський О. (2016)]; 3) трансформація комплексу пов'язана з початком мурованого будівництва, зміцнення фортифікацій; 4) повне або часткове усунення оборонних елементів, розширення монастирських приміщень і збагачення візуального декору; 5) закриття комплексу в період радянської окупації, часткова руйнація чи перебудова під потреби іншого цільового

призначення; 6) відродження в умовах Незалежної України, що найчастіше пов'язане з поверненням споруд релігійним громадам з подальшою адаптацією та розбудовою відносно потреб, що склались на зламі XX/XXI століть. У цій хронологічній систематизації етапів можна простежити особливості, характерні для кожного окремо взятого комплексу. Важливим елементом у коректному трактуванні категорій автентичності та історичної цінності виступають два останні етапи.

До особливостей джерельної бази вивчення архітектурно-просторового вирішення василіанських монастирів варто віднести і фрагментарність за самими їх структурними елементами. Так, наприклад, можна виділити групи досліджень, що розглядають комплекси ЧСВВ в контексті тематик: оборонної архітектури, сакрального будівництва, садово-паркових ансамблів, соціального колективу (формації). В останньому випадку мова також іде про форму інтелектуально-інформаційного продукту, створеного в рамках монастирського комплексу, та обсяги і тривалість його впливу на певні групи населення (поширення віри, релігійних практик, активність в контексті націєтворення поч. XX століття тощо).

Сучасний стан джерельної та бібліографічної бази, присвяченій архітектурно-просторовому вирішенню василіанських монастирів, дає можливість виділити перспективні напрямки дослідження, пов'язані з завданнями даної роботи. Першим з них є проблематика трактування архітектури закритих монастирських ансамблів в умовах сучасного високоінформатизованого соціуму, для якого комунікація та взаємозв'язок різних мереж є базовою цінністю. Тут мова йде про те, чи можуть закриті мікросоціальні групи, зорієнтовані на соціальну активність (як це є у випадку василіан), існувати у тих просторово-організаційних рамках, в яких вони існували у попередні історичні епохи? Серед масиву проаналізованих даних

Основні риси та перспективи використання науково-джерельної бази дослідження архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України.

Етапи будівництва, що простежуються на основі наукових та інших матеріалів, у процесі розвитку василіанських монастирів

- 1 виникнення невеликої скитової структури, будівельний характер якої визначається пристосуванням природніх елементів або дерев'яним будівництвом
- 2 розширенням початкового ядра, з формуванням або укріпленням оборонно-фортифікаційної частини
- 3 трансформація комплексу під впливом переходу в Унію та юрисдикцію ЧСВВ, що, переважно, супроводжувався початком кам'яного будівництва, зміцнення фортифікацій
- 4 повне або часткове усунення оборонних елементів, розширення монастирських приміщень і збагачення візуального декору
- 5 закриття (за одиничними винятками) комплексу впродовж радянського періоду, часткова руйнація або перебудова під потреби іншого призначення
- 6 відродження в умовах Незалежної України, повернення споруд релігійним громадам із подальшою адаптацією відносно потреб, що склались у на період рубежу XX – XXI століть.

ВАСИЛІАНСЬКА
СПАДЩИНА
ЯК ЧАСТИНА:

оборонної
архітектури

архітектурно-
історичного матеріалу

соціального
колективу

садово-паркової
архітектури

Перспективні напрямки дослідження

проблематика трактування архітектури закритих монастирських ансамблів в умовах сучасного високоінформатизованого соціуму

коло питань пов'язаних із ідентичністю василіанських обителів з огляду на принципову різноманітність історично-стилістичної онтології такого роду ансамблів.

потреба розширення поняття «цінності» матеріальної субстанції василіанських пам'яток.

Система уточнення параметрів цінності василіанської архітектурної спадщини

матеріальна
субстанція
об'єктів

меморіалізація та предметизація суспільно-гуманітарних явищ, пов'язаних із діяльністю монастиря

маніфестація та інтерпретація типу соціальної системи характерної для того чи іншого монастиря

інтерпретація монастирського ансамблю як частини локального ландшафтного ареалу

Рис. 1.3. Специфіка категорії цінності архітектури монастирів ЧСВВ Західної України

можна виділити два дискурсивних напрямку. Один є результатом аналізу досвіду релігійного відродження в Україні 1990-х – 2000-х років. Монастирські комплекси стали суб'єктами соціальної активності та вузлами сучасної інфраструктури (транспортної, туристичної, освітньої тощо), що призвело до спонтанних змін їх ансамблево-просторової структури. Хоча статутна програма ЧСВВ залишилась досить консервативною та традиціоналістською (Устав і правила, 2009), орден протягом цього часу займався активною адаптацією до тих суспільно-економічних умов, що склались у пострадянському середовищі. Значний ступінь релігійного ентузіазму, який був характерний для 1990-х років, став важливим чинником розбудови орденом інфраструктури нового типу – орієнтованої на велику кількість віруючих. Ці обставини стали підґрунтям для спонтанного осмислення василіанського монастирського комплексу, як *інклюзивного* об'єкту, архітектурна інтерпретація якого так і не стала предметом наукового вивчення. Тут варто зазначити, що інклюзивність мікросоціальної системи монастирів, зокрема і ЧСВВ, має стати предметом дослідження не лише у межах суто традиційної релігійної функціоналістики. Крім ймовірного розширення меж та способів соціальної присутності в контексті існування самого монастиря (релігійний туризм, ностальгічний туризм (Гуменюк, 2016) психологічна реабілітація, паломницькі табори, освітньо-агітаційні лекції тощо), варто говорити і про змішане використання монастирських та пост-монастирських структур, які будуть здійснювати також і інші функції (готельного комплексу, лікувального закладу, художньо-мистецького центру, закладу освіти тощо).

Другим напрямком, дослідженість якого можна вважати недостатньою, є коло питань пов'язаних з ідентичністю василіанських обителів. В архітектурних наукових розвідках, фактично, стверджено факт принципової різноманітності історично-стилістичного походження монастирських ансамблів. В цьому контексті постає питання пошуку принципово нових інтерпретаційних моделей для поняття «василіанського монастиря» в архітектурному сенсі. Така проблематика безпосередньо торкається питання

стратегії відтворення архітектурно-просторового образу і тому має бути частково розглянута також і в рамках цього дослідження.

Наступною тематикою, що потребує розгляду в рамках теоретичного дискурсу навколо василіанської архітектурної спадщини, можна вважати потребу у розширенні поняття «цінності» матеріальної субстанції відповідних пам'яток. Сьогодні визначальними факторами виступають хронологічні рамки (більша давність збільшує цінність) та характеристики морфології (наповненість архітектурно-композиційними елементами). При співпадінні цих двох факторів, цінність пам'ятки стає безсумнівною, а її збереження має вигляд фіксації того стану, який склався на момент отримання об'єктом відповідної фахової кваліфікації. Разом з тим трансформативні процеси василіанських монастирів межі XX–XXI століть, які часто відбувалися стихійно, демонструють потребу у розширенні інтерпретації «цінності». Значною мірою це пов'язано з накладанням цих явищ на реальність *мінливої темпоральності* василіанських обителів, з їх мінливою історією. Для наукового обґрунтування трансформативних робіт потрібно оцінити можливість відтворення чи ознакування тих матеріальних субстанцій, які пов'язані з різними, в тому числі вже відсутніми в актуальному вигляді пам'ятки архітектурних шарів, а також предметизація світоглядних феноменів та явищ, пов'язаних із життям та спадщиною обителів. Враховуючи вище сказане, категорія «цінності» об'єктів василіанської спадщини може виглядати як чотири-стадійна система, яка складається з таких складових частин: а) матеріальна субстанція об'єктів; б) меморіалізація та предметизація суспільно-гуманітарних явищ, пов'язаних з діяльністю монастиря (що може передбачати часткове втручання в історичну субстанцію, наприклад, встановлення пам'ятних таблиць); в) маніфестація та інтерпретація типу соціального організму, характерного для конкретного монастиря; г) інтерпретація монастирського ансамблю, як частини локального ландшафтного ареалу (Рис. 1. 3.).

Висновки до першого розділу:

2. Визначено що василіанська архітектурна спадщина Західної України, передовсім Галичини, характерна трьома хвилями розбудови василіанських монастирів: а) період після переходу в Унію – XVIII століття; б) період після Добромильської реформи – 1890-1930 рр., та в) період після легалізації УГКЦ на території України та відновлення релігійного життя – 1990-і – 2000-і роки.

3. Аналіз джерел, присвячених василіанським монастирям, дає підстави поділу їх на три групи: а) територіальні (різні варіанти архітектурно-просторових вирішень в залежності від того чи іншого субрегіону Західної України); б) часові (різні варіанти архітектурно-просторових вирішень в залежності від часу спорудження); в) історичні (різні варіанти архітектурно-просторових вирішень залежно від ступеню тяглості східно-християнської традиції (сильніша в Галичині).

4. Виділено три типи інтерпретації монастирських комплексів у сучасному архітектурному дискурсі: а існування монастирської функції, як єдиної, або основної, б) поєднання сакральної та громадської функції (змішане використання), в) пристосування будівель монастирського комплексу до нерелігійних функцій.

5. Виявлено різницю у понятійному сприйнятті категорії «василіанська архітектура», як суми об'єктів об'єднаних тими чи іншими спільними рисами. Якщо в історіографічному сенсі такою спільністю є сама приналежність того чи іншого комплексу до ЧСВВ, то в архітектурному важливими є спільність морфологічних рис переважаючої стилістики, планувальної структури тощо. Спроба подібної класифікації підтвердила неможливість вибудувати систему чітких узагальнень теоретичної категорії «василіанська архітектура. Тому постає проблема визначення категорії цінності кожного монастирського комплексу окремо. Враховуючи такого роду фактори, можна стверджувати, що проблематика відтворення василіанських монастирів у Західній Україні повинна тяжіти до універсальної методології трактування

релігійних ансамблів у різних сучасних контекстах і, фактично, творить один з варіантів її розробки.

6. Виявлено, що в дослідженнях, котрі стосуються окремих об'єктів, загалом, домінує інформація про мінливу природу монастирських комплексів василіанського ордену, які знаходяться у процесі перманентних змін та перепристосувань, які можна з великою мірою умовності і узагальнення можна виокремити етапи їхньої розбудови: 1) виникнення невеликої за розміром структури переважно анахоретської або скитової монастичної структури, характер якої визначається пристосуванням природних елементів (скель, печер, островів тощо) чи/або дерев'яним будівництвом; 2) розширення первісного ядра з його формуванням або укріпленням; 3) трансформація комплексу пов'язана з початком мурованого будівництва, зміцнення фортифікацій; 4) повне або часткове усунення оборонних елементів, розширення монастирських приміщень і збагачення візуального декору; 5) закриття комплексу в період радянської окупації, часткова руйнація чи перебудова під потреби іншого цільового призначення; 6) відродження в умовах Незалежної України, що найчастіше пов'язане з поверненням споруд релігійним громадам з подальшою адаптацією та розбудовою згідно з потребами, що склались на зламі ХХ/ХХІ ст.

7. Виділено групи досліджень, що розглядають комплекси ЧСВВ в контексті тематик: оборонної архітектури, сакрального будівництва, садово-паркових ансамблів, соціального колективу (формації). В останньому випадку мова також іде про форму інтелектуально-інформаційного продукту, створеного в рамках монастирського комплексу, та обсяги і тривалість його впливу на певні групи населення (поширення віри, релігійних практик, активність в контексті націєтворення поч. ХХ століття тощо).

8. Визначено перспективні напрямки дослідження, які пов'язані із завданнями даної роботи. Першим з них є проблематика трактування архітектури закритих монастирських ансамблів в умовах сучасного високоінформатизованого соціуму (осмислення василіанського монастирського комплексу як *інклюзивного* об'єкту), для якого комунікація та взаємозв'язок різних мереж є базовою цінністю. Другим є коло питань, пов'язаних з

ідентичністю василіанських обителів з огляду на принципову різноманітність історично-стилістичного походження ансамблів. В цьому контексті постає питання пошуку принципово нових інтерпретаційних моделей для поняття «василіанського монастиря» в архітектурному сенсі. Третьою тематикою, що потребує розгляду, в рамках теоретичного дискурсу навколо василіанської архітектурної спадщини, можна вважати потребу у розширенні поняття «цінності» матеріальної субстанції відповідних пам'яток.

9. Окреслено чотири-стадійну систему, яка формує параметри розширення категорії «цінності» в інтерпретації монастирів ЧСВВ, що складається з таких складових частин: а) матеріальна субстанція об'єктів; б) меморіалізація та предметизація суспільно-гуманітарних явищ, пов'язаних з діяльністю монастиря (що може передбачати часткове втручання в історичну субстанцію, наприклад, встановлення пам'ятних таблиць); в) маніфестація та інтерпретація типу соціального організму, характерного для конкретного монастиря; г) інтерпретація монастирського ансамблю, як частини локального ландшафтного ареалу.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ МОНАСТИРІВ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛЯ ВЕЛИКОГО ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

2.1. Особливості методологічної структуризації дослідження архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України.

Досвід опрацювання наукових джерел, який викладений у попередньому розділі, дав можливість визначити перспективні напрями подальшого дослідження, що, у свою чергу, вплинуло на формування методологічної структури роботи. Аналіз джерел виявив ряд проблем, передовсім пов'язаних із високим ступенем різноманітності василіанського будівництва та відсутністю можливості морфологічного узагальнення всього феномену архітектурної спадщини ЧСВВ. У зв'язку з цим виникла потреба корегування головного вектору уваги у напрямку *адаптивності* монастирських комплексів, постало перед дослідженням завдання сформулювати методики, які би допомогли вияснити фактори, відсутні у розвідках історично-архітектурного напрямку.

Перш за все варто окреслити загальну картину спрямованості методологічної роботи над тематикою відновлення архітектурно-просторового образу монастирів ЧСВВ. На відміну від попередніх досліджень, зокрема, дисертаційної роботи Л. Чень, метою даної роботи є не лише систематизація матеріалу про архітектурні особливості василіанських обителів, а сформулювати теоретичну базу для сучасної трансформації та функціонального трактування цих пам'яток. Аналіз джерельного матеріалу, в тому числі і в інших регіонах світу, де спостерігаються подібні соціокультурні процеси, дає можливість говорити про необхідність звернення не лише до *субстантивного* (актуально наявного архітектурно-просторового матеріалу), але і *перцептивного* матеріалу (виявлення очікувань про візуально-інтелектуальне сприйняття). На думку автора, таке сприйняття тісно пов'язане з контекстом, в якому розташований той чи інший об'єкт. Його можна систематизувати

наступним чином: а) об'єкти у середовищі міста (монастирі у Львові, Червонограді (Христинополі), Жовкві, Бучачі, Уневі (до Йосифінської касати) тощо), б) великі самодостатні комплекси у ландшафтному середовищі (Крехів, Гошів, Доброміль, Лаврів, Підгірці, Краснопуща тощо), в) невеликі обителі «кеновійного типу» у ландшафтному середовищі (Улашківці, Лісники (біля Бережан), Погоня та ін.).

В кожному з цих випадків варто говорити про різні перспективи проектно-просторової інтерпретації навіть з повним збереженням сакральної функції. Відповідно до нього, методика дослідження об'єктів першого типу має бути зосередженою на вивченні зв'язків василіанського комплексу зі специфікою містобудівної тканини, в рамках якої він знаходиться. З одного боку, це зв'язки, які вже існують та можуть бути розвинені (або навпаки, в силу несумісності мають зникнути), а з іншого – нові, які можуть бути запропоновані для розвитку як міського простору, так і самого монастирського комплексу. Тут можна говорити про залучення елементів містобудівельного аналізу, а також урбаністичного прогнозування, в якому об'єкти релігійного призначення відіграють роль центрів тяжіння та просторового розвитку, а також роль елементів, які посилюють роль вже існуючих або проєктованих центрів. Загальна тенденція до подальшої урбанізації і триваючого переселення людських ресурсів з аграрних ареалів до крупніших міст, свідчить про те, що інтегровані у містобудівну структуру василіанські комплекси залишаються місцем як релігійної практики, так і широкого спектру пов'язаних суміжних та паралельних функцій. Тому метою методологічної розробки цієї категорії об'єктів є вивчення трансформативного потенціалу всього локального міського району і виявлення оптимальних шляхів інтеграції історично-сформованих об'єктів ЧСВВ у його контекст.

У другому випадку – великих самодостатніх комплексів, розташованих у ландшафтному середовищі, можна говорити про два напрямки методологічної розробки. З одного боку, це дослідження трансформативних процесів, що відбувались в рамках цих комплексів впродовж 1990-2010-х років. Таке дослідження дасть можливість простежити суму функціональних запитів, які

вступають у протиріччя із планувально-функціональною структурою комплексів, що склалась на кінець 1930-х років. Оскільки в сучасному пам'яткоохоронному та соціокультурному дискурсах цей стан прийнято вважати нормативним в контексті проведення відновлювально-реставраційних робіт, важливим є визначення рівня сумісності цих двох функціональних схем та горизонту ймовірної трансформації. Через те, що такі комплекси мають, переважно, розвинену ансамблеву структуру з елементами фортифікаційної топографії, виникає питання про два рівні перспективного трансформативного моделювання, а відповідно і методологічного дослідження.

Один з них обмежується периметром ансамблю, в межах якого сконцентровані основні пам'ятки. Головним тут, як правило, залишається антропогенний фактор, пов'язаний як з життям мікросоціального колективу самого монастиря, так і різного типу тимчасових відвідувачів (паломники, туристи, мешканці локального ареалу тощо). У порівнянні із 1930-ми роками, можна відзначити розширення даного спектру, яке стало можливим завдяки розвитку транспорту та освіти. Ці два чинники сприяли появі нових категорій відвідувачів – таких як туристи, науковці, групи школярів, митців та ін., присутність яких певним чином відобразилась у сучасному трактуванні планувально-просторової структури монастирів. Більша увага стала приділятися благоустрою, побуту (лавки, смітники, бювети тощо), торгівлі, відведенню території колишніх грядок і садів під відкриті площі, музейному експонуванню, інформаційно-навігаційній інфраструктурі. Крім того, сама архітектура комплексу стала предметом «брендування» монастиря у значно вирослому потоці інформації і медіа. У зв'язку з цим комплекс інколи став зазнавати змін залежно від характеру такого «брендування», детермінованого конфесійною приналежністю. Так, наприклад відбулись значні архітектурні трансформації колишніх (до 1832 року) василіанських монастирів у с. Зимному та Почасві.

Наступний аспект вартий уваги при розробці методологічного опрацювання самодостатніх комплексів, це їх ландшафтне та контекстуальне оточення. Тут існує значно більший обсяг змін та відхилень, які відрізняють

нинішній спосіб існування монастирів від стану кінця 1930-х років. Впродовж періоду 1990-2010-х років ландшафтна зона василіанських монастирів зазнала трансформації. Значні території були освоєні в інтересах забезпечення перебування великих паломницьких груп. Зокрема, це зони паркування автотранспорту, громадські туалети, комплекси швидкого харчування, туристичні маршрути, нові об'єкти сакрального призначення. Відроджені монастирі, зокрема, Крехівський, Гошівський, львівський Онуфріївський стали сприйматись не лише як релігійні центри, але й центри національного відродження. Наприклад, Гошівський центр зберіг та розширив свою паломницьку інфраструктуру, його домінуючі позиції у ландшафтному середовищі були посилені цілим рядом декоративно-оздоблювальних та просторових засобів.

Третій тип контексту василіанських об'єктів – це невеликі обителі «кеновійного типу» у ландшафтному середовищі. Їх розвиток впродовж 1990-2010-х років також має низку закономірних рис. Такі монастирі, переважно невеликі, віддалені від основних міських центрів не були пріоритетом першої хвилі відновлення василіанського життя в Західній Україні. Недостатня кількість монахів (майже вдвічі менша ніж до ліквідації УГКЦ) призвела до відносно повільного процесу їх відновлення. Методика дослідження таких комплексів повинна бути спрямована на вивчення характеру регіонального планування та особливостей балансу між релігійною та пізнавальною відвідуваністю. Це пов'язано з тим, що на сьогодні та у середньо строкову перспективу важко очікувати збільшення кількості василіанських ченців, а отже, інтенсивного розвитку пам'яток як суто релігійних об'єктів. Відсутність у василіан практики усамітненого життя, очевидно, створює певні труднощі у використанні цих об'єктів, як ізолюваних самодостатніх спільнот, мінімально поєднаних зв'язками з навколишнім життєвим простором. Через це такі монастирі мають добре збережене ландшафтне середовище на період кінця 1930-х років, і не зазнали серйозних трансформувальних змін впродовж релігійного відродження у 1990-2010-х роках. У зв'язку з цим методологічне опрацювання даної групи об'єктів полягає у вивченні збереженості автентичних частин, а

також виявлення потенціалу їх подальшого використання. Не всі монастирі можуть мати однакову туристичну та релігійно-притягальну привабливість.

Перспективно важливим напрямком методологічної роботи з формування теоретичної бази відновлення василіанських монастирів є вивчення нових взаємовідносин, які пов'язують їх із соціумом. Цей зв'язок став одним з основних факторів не лише відновлення функціонування монастирів, але й їх архітектурної трансформації, що відобразила нові реалії розвитку та світогляду суспільства. Виникла потреба нової взаємодії між чернечими спільнотами та широкими верствами населення.

В рамках даного дослідження важливим виявився пошук тих суспільних цінностей та запитів, які потенційно можуть забезпечити монастирям ЧСВВ комунікацію, а також відтворити духовну та історично-краєзнавчу роль.

Мова іде про пошуки таких мотивів трансформації, які б сприяли перетворенню монастирських комплексів у центри соціального середовища. В цьому контексті монастир ЧСВВ можуть існувати: а) як центри знання (духовного, історичного); б) як об'єкти художнього натхнення (мальовничі силуети, єдність рукотворної та природної естетики); в) як зразки комплексів з різними елементами – оборонними (фортифікації) та садово-парковими. Методологічна робота у цьому напрямку полягає у виявленні структури, пов'язаної з відповідною тематикою та її релевантність до характеру функціонування монастирських об'єктів.

Особливістю даної роботи є її зорієнтованість на перспективи трактування просторового образу василіанських монастирів у сучасних умовах. Методологічна концепція роботи зорієнтована на пошуки балансу між нормативними межами пам'ятко-охоронної практики та перспективами архітектурно-просторової і функціональної переінтерпретації. Вона торкається також і практичного аналізу вже існуючих зразків трансформації релігійних споруд. В першу чергу варто звернути увагу на пам'яткові об'єкти, що змінили свою функцію. Це призвело до трансформації архітектурного образу без втрати пам'яткою свого значення. Згідно з аналізом джерел, поняття «цінності» прямо, або опосередковано корелюється зі сприйняттям епохи та функції, що домінує у

суспільному дискурсі. При високій валоризації категорії «минулого» поняття переінтерпритації часто трактується, як руйнація та порушення, а нові форми втручання позитивно сприймаються у випадку відтворення умовно «первісного» вигляду на кінець 1930-х років. Крім того, висока оцінка релігійної функціональності сприяла більш позитивному ставленню до трансформацій, здійснених у монастирських комплексах самими релігійними організаціями, і значно більш негативно, коли такі дії проводились іншими структурами – приватними чи державними.

В ряді західно-європейських та, частково, північно-американських країн було сформовано значно більш гнучке поле для сучасної ре інтерпретації монастирських комплексів, а категорія «цінності» була інтегрована в актуальний архітектурний дискурс. Значною мірою це стало наслідком особливостей пост-модерністського світогляду, який відкрив перед архітекторами можливості ситуативного використання історичних та псевдоісторичних образів, а також, до певної міри, розмив поняття стилістичної «дисципліни» і «чистоти». В цьому контексті методологічна структура роботи спрямована на виявлення досвіду архітектурного трактування релігійних комплексів за межами пост-комуністичного ареалу та оцінку перспектив його застосування в Західній Україні.

Важливий аспект формування методологічної структури роботи пов'язаний з відображенням її спрямованості на формування нових моделей відновлення. Виокремлення трьох груп василіанських монастирів щодо їх адаптації у 1990-2000-х роках дає можливість отримати певну системність подальшої роботи. Методологічна структура організована таким чином, щоби охопити, передовсім, ту інформацію, яка пов'язана з перспективними проектними моделями для цих трьох типів василіанських пам'яток. Подальший аналіз варто здійснювати в двох напрямках: структуризації та визначення архітектурно-просторових параметрів відтворюваних моделей. Методика дослідження спрямована на різні типи об'єктів. Концептуальна структура методології відповідає досвіду після опрацювання джерельної бази та пріоритетам тематики.

Аналіз зібраних матеріалів, присвячених спадщині василіанських монастирів Західної України, дає можливість окреслити їх історико-архітектурний образ та тенденції щодо сучасного просторового трактування.

Першочергова увага сконцентрована на таких монастирських комплексах: в Бучачі, Жизномирі, у Краснопуці (змішаного використання), у Підгорі (руїни), у Струсові та Улашківцях – Тернопільська обл.; в Гошеві (монастир з розвиненою паломницькою інфраструктурою), у Погоні (скито-кеновійний) – Івано-Франківська обл.; Онуфріївський монастир у Львові (в розвиненому урбаністичному середовищі); в Добромилі та Лаврові, в Крехові (паломницьких центр та розвинутий архітектурний комплекс), в Підгірцях (у туристичному середовищі), у Червонограді (в урбаністичному оточенні) – Львівська обл.; Свято-Троїцьких комплекс у Кам'янці Подільському – Хмельницька обл. Ці об'єкти розглядаються як такі, що репрезентують варіативний спектр масштабності, збереженості, мотиваційного потенціалу, досвіду сучасного трактування та ситуаційного контексту.

2.2. Монастирі ЧСВВ Західної України в контексті методичної системи аналізу.

Враховуючи специфіку методологічного опрацювання тематики відновлення та пристосування василіанських монастирів, сформовано ряд методів дослідження. Структура спрямованості цих методів розділяється на дві змістові групи. Перша група сконцентрована на виявленні даних, що характеризують монастирські об'єкти ЧСВВ як історико-культурне явище. Друга група зосереджена на досвіді пере пристосування.

З огляду на характерні риси монастирських комплексів, в роботі використано як традиційні, так і власні методи дослідження. Першим з них є науковий метод натурних обстежень, який можна розділити на кілька етапів. На ранньому етапі, на основі картографічних та архівних матеріалів проведено ознайомлення з сучасним станом пам'яток. В рамках цього етапу оглянуто та досліджено близько 40 об'єктів різного ступеню збереженості. Ці дослідження

стали вихідною базою для формулювання завдання та цілі для наступних етапів натурних досліджень.

Наступним етапом стало звуження кількості об'єктів у відповідності до загального спрямування роботи, метою якої є розроблення проектних моделей архітектурно-просторової трансформації, а не безпосередніх проектних пропозицій щодо їх відтворення. На цьому етапі головною метою стало визначення стану збереженості автентичних матеріалів, які відображають еволюцію комплексів, а також можливість їх часткового відтворення з пристосуванням до потреб актуальної експлуатації. Це стосується, передовсім, тих об'єктів, для яких збереглася достатня кількість описових, іконографічних чи графічних даних.

Це дозволило поділити пам'ятки василіанської монастирської архітектури на такі категорії:

а) моностильові (комплекси у Бучачі та Червонограді) – в яких, загалом, домінує відносно добре збережена цілісна ансамблева концепція;

б) полістильові (комплекси в Крехові, Лаврові, Добромилі, Львові) – у яких поєднані різні стилістичні риси при збереженні загальної ансамблевої цілісності;

в) астильові (монастирі у Погоні (повністю відновлений), Краснопуці, Підгорі, Кам'янці-Подільському) – під якими маються на увазі об'єкти з втраченою архітектурною субстанцією або в яких об'ємно-просторове вирішення відрізняється граничним лаконізмом та мінімальними або цілком відсутніми ознаками архітектурно-декоративного оздоблення. (Рис. 2.1.)

Щодо першої категорії об'єктів, на даному етапі натурних обстежень проводився невеликий обсяг робіт, в основному пов'язаних з дослідженням стану автентичних конструкцій та відповідність історично складеної ансамблевої структури актуальним потребам обителі. Зокрема, виявлено тенденцію до збільшення площі житлових корпусів при наявності меншої або рівної кількості мешканців. Так, наприклад, у Бучацькому монастирі було здійснено ряд втручань, що призвели до появи мансардного поверху і додаткових площ, які були відсутні у будівлі на кінець 1930-х років.

Методика вивчення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України

Метод натурних обстежень

е т а п и

Ознайомчий

на основі картографічного та архівного матеріалу вивчення сучасного стану пам'яткового матеріалу

досліджено близько 40 об'єктів, що охоплюють різні фази історичної еволюції василіанських монастирів

Основний

визначення стану та звуження кількості досліджуваних об'єктів відповідно до головних цілей поставлених у дослідженні

визначення стану збереженості автентичних матеріалів, котрі відображають багатостадійну природу еволюції комплексів, а також можливості їх часткового відтворення із перепристосуванням до потреб актуальної експлуатації.

Уточнюючий

оцінки розвитку просторово-планувальної структури ряду комплексів ЧСВВ, що склались під впливом значного розвитку паломницького руху і відповідного позиціонуванню у медіа

к а т е г о р і ї с к л а д н о с т і

моностильові

(наприклад комплекси у Бучачі та Червонограді) – в яких, загалом, домінує цілісна ансамблева концепція, відносно добре збережена;

дослідження стану автентичних конструкцій та відповідність історично складеної ансамблевої структури актуальним потребам обителі

полістильові

(наприклад у Крехові, Лаврові, Добромилі, Львові, Почаєві) – в яких поєднані різні системи стилістичної мови, при збереженості ансамблевої цілісності

виявлення функціональної невідповідності історично сформованої структури ансамблю із сучасними потребами та характером актуального використання;

характеру поєднання та співіснування шарів, що виникли в різні будівельні періоди на різних історичних етапах розвитку

астильові

(наприклад у Погоні, Краснопуші, Підгорі, Кам'янці) історично-архітектурна субстанція втрачена, або відрізняється граничним лаконізмом

з'ясування ступеню залученості об'єктів у релігійну активність ордену та різних груп віруючих (локальних та загально-церковних);

визначення можливостей відновлення втрачених та змінених архітектурно-просторових елементів;

окреслення місця та ролі комплексу в навколишньому ландшафті

само-маніфестаційний характер монаших спільнот ЧСВВ, як підстава для організації архітектурно-просторового середовища

впорядкований побут

формування враження про буття монашої общини як високої форми людської екзистенції, котра проявляє себе також і у емпірично-чуттєвих елементах.

історична інтерпретація

виражає специфіку пострадянського соціуму, зорієнтованого на конфронтацію із модернізмом та, відповідно, матеріальними формами його присутності

Рис. 2.1. Структура методу натурних обстежень

Моностильові пам'ятки через одночасність та комплексність забудови мають найменший трансформаційних потенціал, як щодо їх архітектурно-просторового образу, так і планувальної структури. Тому в рамках даного типу досліджень їм була приділена менша увага у порівнянні з іншими стильовими типами монастирів.

Друга категорія василіанських комплексів має значно більший трансформативний потенціал, через що їх структура стала об'єктом детальнішого аналізу. Натурні обстеження на цьому етапі стосувались:

- а) виявлення функціональної невідповідності історично сформованої структури ансамблю з сучасними потребами та характером актуального використання;
- б) характеру поєднання та співіснування нашарувань з різних будівельних періодів.

Встановлено, що ця категорія монастирів значною мірою продовжує зазнавати зміни свого образу та характеру забудови, переважно, в неоісторичних стилях, з елементами сучасних експлуатаційних технологій. Інколи це суттєво змінює ансамблево-силуетний характер комплексу (Улашківці), інколи має нюансний характер, який не змінює сформований образ (Львів, Крехів). Окремі комплекси різностильової групи перебувають у стані, на якому суттєво не позначились будівельно-адаптивні процеси 1990-2000-х років (Лаврів, Добромилі).

Отримані матеріали дали можливість провести узагальнення. Тракткування василіанських монастирів в сучасних умовах має, здебільшого, само-маніфестаційний характер, при якому саме середовище чернечих спільнот формує певні змісти і повідомлення, які намагається донести до ширших мас населення, в тому числі, і за допомогою архітектурних засобів. Головною рисою цих повідомлень виступають *високовпорядкований побут та історична інтерпретація*. В першому випадку мова йде про формування враження про буття чернечої громади як високої форми людського існування. Монастирі служать індикатором їх існування – як для різних груп відвідувачів, так і для самих мешканців. Історична інтерпретація тісно пов'язана зі специфікою свідомості пострадянського соціуму, зорієнтованого на світоглядну конфронтацію з модернізмом та матеріальними формами його присутності.

Така тенденція мала місце і на Заході впродовж 1970-1980 років, хоча в менш категоричному вигляді постмодернізму. Це був перший етап критичного переосмислення індустріального суспільства, який згодом був доповнений багатьма іншими новими явищами. В Західній Україні, для якої характерним є процес особливо активного національного та релігійного відродження, історична інтерпретація відігравала важливу роль візуального підтвердження процесу повернення та відновлення тих кореневих цінностей, які протистояли дискредитованим комуністичним. На етапі, коли відбувалось найбільш активне відродження монастирів ЧСВВ, різні прояви модерністської естетики сприймалися як конфліктні та ворожі. В сенсі релігійної естетики, це також пов'язувалось з матеріалізацією певної хронотопічної статичності, яка візуально закріплювала «вічні» та «незмінні» ціннісні категорії буття – репрезентовані релігійною архітектурою.

Натурними обстеженнями монастирських комплексів ЧСВВ визначено, що через різностилевість, а також різну спрямованість на пристосування у 1990-2000-х роках, з огляду на високо впорядкований побут – з одного боку, та збереження історичних валорів – з другого, такі роботи можуть бути найбільш перспективними у сенсі розробки гнучкої моделі відтворення і архітектурно-просторового розвитку.

Дещо виділяється група монастирів, характер яких визначений як астильовий. Хоча окремі об'єкти цієї групи носять певні ознаки греко-римської ордерної системи в її ренесансному і класичному виконанні, загалом вона характерна значним лаконізмом та простотою. Крім того для таких монастирів властива втрата автентики, зокрема, в радянський період.

Обстеження проводилися з метою: а) з'ясування ступеню участі у релігійному житті ордену; б) визначення можливостей відновлення втрачених та змінених архітектурно-просторових елементів; в) окреслення місця та ролі комплексу в навколишньому ландшафті.

Великий потенціал для проведення відтворення та пристосування може мати різний характер. З одного боку, це відновлення вигляду максимально наближеного до періоду на кінець 1930-х років, з іншого – наповнення

простору монастиря новими будівлями. Можливий також варіант подальшого трактування монастирських комплексів як меморіально-ландшафтні пам'ятки. У випадку, коли комплекс використовується під інші функції, можливий подальший його розвиток.

Досвід пристосування окремих астильових об'єктів свідчить про спонтанне прагнення зберегти елементи конфесійної ідентичності, що дає можливість розроблення теоретично-практичних положень для подальшого проектування. Значно пошкоджені або зруйновані монастирі мають перспективу цілковито нового будівництва.

Метою третьої стадії натурних обстежень було виявлення характеру та оцінки розвитку просторово-планувальної структури монастирських комплексів ЧСВВ. В першу чергу це монастирі в Гошові, Крехові. В кожному з них виникли нові сакральні об'єкти пов'язані з розвитком «відпустового» та паломницького рухів. Дослідження цих ново збудованих об'єктів показали дуже широкий спектр стилістичних підходів, що коливається від традиційного до модерністського. Зокрема, відпустова каплиця у Крехові, споруджена у 2017 році, є намаганням відтворити образну структуру головного храму монастиря і виконана у дусі лаконічного неоісторизму. Подібні за своїм характером об'єкти у Гошові оперують великими прямокутними площинами скла, несуча частина якого декорована у неокласицистичному стилі. Жіночий монастир у Гошові, що постав на межі XX-XXI століть, натомість, має характер гібридного необароко, з нагромадженням пірамідальної маси, що завершується шпильастим навершшям єдиної бані. Форма навершшя та загальна вертикальна спрямованість композиції надають комплексу готичного характеру, однак іншими морфологічними засобами.

З натурними обстеженнями пов'язаний і метод дослідження у вигляді співбесіди з настоятелями та представниками діючих монастирів ЧСВВ. Головною метою співбесід було встановити характер потреб, які переживає обитель, рівень відповідності історично-сформованої структури актуальним функціональним потребам комплексу, напрямки ймовірного розширення чи удосконалення монастирської інфраструктури тощо. Хоча, згідно з

методологічним планом, передбачалась певна однотипність у тематичній структурі співбесід, на практиці виявилось, що склад пріоритетів та проблем був досить різний залежно від стану того чи іншого монастиря.

Можна виділити чотири типи переважаючих тематик. Першим є технічний стан та експлуатаційні проблеми обителів, які інколи носять характер серйозної загрози існуванню окремих споруд (Підгорецький монастир). Другим є експлуатаційні витрати на підтримання життєдіяльності мікросоціальної системи, яку складає монастирська громада. Історична планувальна структура була сформована у період, коли інсталяції – освітлення, утеплення, каналізація тощо, мали інший характер і досягались іншими технічними засобами. Адаптація цих інсталяцій для сучасних потреб призводить до нових видатків. Третім типом тематики є нове будівництво у межах монастирського ансамблю та його взаємозв'язок з існуючими об'єктами. Тут варто відзначити два напрямки. З одного боку, це орієнтація на традиційну архітектуру, переважно пов'язану з необароко. На відміну від інших чернечих спільнот, передовсім студитської, у василіанських монастирях значно меншою мірою відчувається потяг до візантійської та давньоруської стилістики. З іншого боку, можна відзначити високий ступінь самодіяльності у трактуванні взаємозв'язку ново проєктованих чи збудованих об'єктів з характером вже сформованого історичного ансамблю (Улашківці). Четвертим типом тематики є поступ різноманітності у контексті взаємозв'язку мікрообщина монастир – метаобщина соціуму. З одного боку, це – певні форми соціально-реабілітаційного служіння, які активізувались, особливо у період після початку бойових дій на Сході України. Наприклад у Гошівському жіночому монастирі було відкрито програму з психологічної реабілітації воїнів АТО (Гошівський жіночий монастир), у Бучацькому монастирі навчальний колегіум тощо. Крім того, василіанські монастирі переживають також певну кризу ідентичності, що пов'язана з активним процесом подолання наслідків латинізації, який почався в лоні УГКЦ з 2000-х років, та пов'язаний з діяльністю Глави церкви кардинала Любомира Гузара. Тенденції до лаконічної неоісторичної стилістики спостерігаються у монастирях Крехова, Гошова, Улашківців, Львова. (Рис. 2.2.)

Методика вивчення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ

Метод співбесід із настоятелями
та представниками діючих монастирів ЧСВВ

основні види тематик

*технічний стан
та
експлуатаційні
проблеми
обителів*

*експлуатаційні
витрати на
підтримання
життєдіяльності
монастирської
общини*

*нове будівництво
у межах
ансамблю та
його
взаємозв'язок із
існуючими
об'єктами*

*поступ
різноманітності у
контексті
взаємозв'язку
мікрообщина
монастир –
метаобщина соціум*

*Необхідність
оптимізації
експлуатаційних
витрат*

*Змінені пріоритети
та вимоги до
комfortу та
благоустрою,*

*Тяжіння до
декоративізму
та випадкового
благоустрою*

*перспектива
утеплення, енерго-
оптимізації,
використання
технологій
заощадження енергії.*

*розширення та
переобладнання
приміщень і
трансформація
монастирських садів
та території*

*різного роду
художньо-мистецькі
доповнення, розписи,
обличкування із
річкового каменю,
позолоти.*

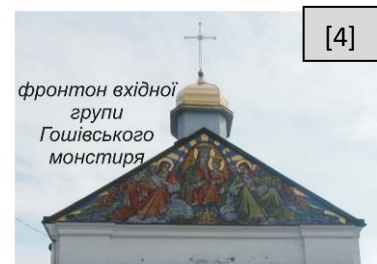
[1]

[2]

[3]

[4]

[5]

Рис. 2.2. Структура методу співбесід.

Підводячи попередні підсумки цього дослідницького методу, можна відзначити аспекти, пов'язані з перспективами відтворення та переінтерпретації чинних монастирів ЧСВВ. По-перше, це необхідність оптимізації експлуатаційних витрат, які можуть здійснюватися шляхом використання сучасних генеруючих пристроїв – сонячні колектори, вітро-генератори, різні форми пасивного енергозаощадження тощо. По-друге, це – розуміння проведення будівельних та реставраційно-відновлювальних робіт. Вимоги до комфорту та благоустрою, а також осучаснений вигляд монастиря часто є важливішими, ніж збереження його автентичного образу. Зокрема, корпуси Бучацького монастиря надбудували мансардними поверхами, що, значною мірою, порушило стилістичні принципи баракового ансамблю, який у своєму первісному вигляді проіснував до кінця XX століття. В улашківському монастирі розбудували житлові та адміністративні приміщення поруч із збереженою церквою, що зменшило її домінуючу візуальну роль та створило активний кольоровий контраст, підкреслюючи новобудову. Наступною рисою є тяжіння до декоративізму та спонтанного благоустрою. Багато історичних об'єктів вже зазнали різного роду художньо-мистецьких доповнень – у вигляді розписів, обличкувань з річкового каменю, позолоти. Такі тенденції загрожують продовженням у майбутньому, що суттєво призведе до зміни історичного вигляду монастирських комплексів ЧСВВ.

Відтворення монастирських комплексів не повинно мати механічний характер без врахування контексту їхнього функціонування. Роботи зі збереження ансамблевої цілісності та просторово-стилістичного характеру монастирів повинні здійснюватися в тому випадку, якщо їх мотивацією буде взаємодія між мікросоціумом обителі та макросоціумом відвідувачів та паломницьких груп.

Наступний методологічний напрямок, який застосовувався у рамках даного дослідження, пов'язаний з мінливою темпоральністю монастирів. Лише декілька об'єктів мають характер цілісних одностильових комплексів, зведених в один будівельний етап, натомість більшість є результатом нашарування різних фаз історичного розвитку. Для них розроблено метод визначення

образної мінливості, метою якого є акцентування уваги на окремих визначальних елементах, як однієї з головних рис.

Основу методу склали порівняння описових, іконографічних та картографічних матеріалів, за допомогою яких було здійснено хронологічну структурування досліджуваних 15 об'єктів. У більшості з них простежується в середньому, від 3 до 5 стадій докорінної трансформації, які отримали різне візуальне вираження. Перша стадія пов'язана з початком чернечого життя у місці зародження монастиря. Часто це – об'єкти у вигляді печер – природних або рукотворних. В деяких монастирях ці печери збережені донині та є місцями паломницької та сакральної активності (Крехів). Часто виникнення монастиря пов'язане з традицією – з легендами, історичними подіями, якимись містичними явищами. Зокрема, виникнення монастирів в Завалові і Погоні пов'язане з легендою про хана Буняка. Початкова стадія більшості монастирів припадає на час до прийняття унії, часто пов'язана навіть з давньоруським походженням (Пліснесько-Підгорецький монастир). Ці монастирі не дійшли до нашого часу, позаяк були дерев'яними. Ці легенди часто є елементом ідентифікаційного маркеру того чи іншого монастиря.

Наступна стадія пов'язана з прийняттям унії. Вона пов'язана зі спробою впорядкувати чернече життя шляхом ліквідації монастирів кеновійного та кеновійно-самітницького типу чи об'єднання їх у більші згромадження. В цей період (перша половина XVIII ст.) відбувається розбудова деяких обителей, які отримали статус об'єднавчих. Окремі дерев'яні монастирські споруди – і храми, і келії замінюють на муровані. Переважно, це було пов'язано з заможними меценатами, зокрема, родиною Потоцьких (Почаїв, Бучач, Христинопіль (Червоноград), Струсів). Ці монастирі зведені в стилі бароко на зразок латинських монастирів – з чіткою функціональною системністю та геометричною впорядкованістю планувальної структури. Всі ці монастирі дійшли до нашого часу у практично незміненому вигляді. Церква струсівського монастиря Йосифінською касатою була передана на костел.

Третя стадія пов'язана з Добромільською реформою, яка була проведена за допомогою римо-католицьких монахів-єзуїтів. В цей час відбувається також і

активне переформатування архітектурно-просторового вигляду комплексів. Монастирі значною мірою втрачають середньовічний замкнутий характер та перетворюються на соціально адаптивні, відкриті комплекси, в яких з'являються та посилюються елементи урочисто-репрезентативного характеру. Здобутки цієї стадії, значною мірою були спотворені та деформовані радянською антирелігійною боротьбою в умовах заборони УГКЦ.

Четверта стадія пов'язана з початком Доби Незалежності та релігійним відродженням у 1990-2000-х роках. Для цієї стадії характерними є спроби історичних та випадкових реконструкцій, значна соціальна конвергентність та систематизація нових технологій побуту. В рамках цієї стадії відбулось відновлення та відтворення, а також будівництво низки нових об'єктів, архітектурне вирішення яких має історизуючий характер зі збереженням автентичних елементів, а також візуально підтримувати певний наратив, що притягує до монастиря увагу соціуму і паломницько-туристичних мас.

Важливою частиною методологічної структури даної роботи є дослідження монастирських комплексів в різних локально-соціальних контекстах, характерні риси яких можуть стати актуальними і для Західної України. З одного боку це пов'язано зі зниженням інтересу до безпосередньої участі у чернечих спільнотах, з іншого – пошуком ними більш різноманітних форм співіснування з суспільством.

Згідно з аналізом, існує чотири типи сучасного використання монастирських комплексів. Перший – функціонування комплексу відповідно до свого первісного призначення. Такі монастирі є історичними пам'ятками та зберігають свою вже сформовану структуру, і доповнюються лише вмотивованими побутовими чи економічними потребами.

Другий – монастирські комплекси, які втратили будь-які форми функціональної діяльності. Збережені елементи конструкцій та декору мають вигляд законсервованих руїн, часто вписаних у ландшафтний або історичний контекст. Такі приклади бачимо в Європі – абатство Сан-Гальяно в Італії, цистерціанський монастир у Карті в Румунії, низка монастирів в Англії, зокрема – абатства Болтон, Гластонбері, Торнтон, Куїн, Фарнес та ін. Такими

Методика вивчення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ

Метод визначення образної мінливості комплексів

стадії трансформації, котрі отримали різне матеріально-візуальне вираження

I	II	III	IV
пов'язана із початком монашого життя у місці, де згодом виріс комплекс. Часто, це об'єкти природи у вигляді печер (природніх, або рукотворних), просто віддаленого місця тощо	значна розбудова матеріальної бази обителів, дерев'яні храми та житлові приміщення замінюють кам'яними (/цегляними), зміцнюються фортифікації тощо	пов'язана із втратою монастирями середньовічного, характеру, що перетворюються на соціально адаптивні, відкриті комплекси, в яких з'являються та посилюються елементи урочисто-репрезентативного характеру.	спроби історичних та випадкових реконструкцій, відновлення та будівництво нових об'єктів.

форми функціонування та збереженості василіанських монастирських комплексів

функціонування комплексу відповідно до свого первинного призначення	втрата будь-яких форм функціональної діяльності.	дифузії релігійно-світських функцій	повне пере-приспосовування їх до нових потреб
---	--	-------------------------------------	---

особливості архітектурно-просторової структури василіанських монастирів Західної України відповідно до результатів, отриманих завдяки різним дослідницьким методам.

багатоструктурність

різносвітоглядність

мінливість

адаптивність

православна католицька унійна національна ексклюзивна інклюзивна

маніфестаційність

різностилевість

метаболичність

Рис. 2.3. Структура методу визначення образної мінливості. Загальні підсумки застосування різних методичних підходів до вивчення архітектурно-просторового характеру монастирів ЧСВВ Західної України.

зразками василіанських монастирів можуть бути Монастирок під Бучачем, Смільницький монастир в Старому Самборі, Литвинівський монастир в Підгаєцькому районі, однак за ними ніхто не доглядає.

Третій тип використання монастирських комплексів полягає у дифузії релігійно-світських функцій. В таких випадках релігійна громада або сама надає певні світські послуги (готельне проживання, психологічна реабілітація тощо), або розділяє приміщення з інституціями які це роблять паралельно до діяльності самого монастиря.

Четвертий тип використання монастирів полягає у їх пристосуванні до нових потреб. Такі пристосування, загалом, зберігають загальних характер комплексу, його автентичні частини і ансамблеву цілість, але піддають значній внутрішній трансформації, зміні благоустрою. Прикладом такого підходу може бути адаптація монастирського комплексу у Зюд-Люмбурзі в Нідерландах (Widdershoven, 2014), менші за масштабом, але досить різноманітні за характером переобладнання монастирських приміщень для готельних цілей (The world's best monastery hotels, 2018). В цих випадках монастирська історична спадковість продовжує відігравати образо-формуючу роль та зберігає свій континуум (Vries, 2009). (Рис. 2. 3.)

2.3. Архітектура і простір монастирів ЧСВВ Західної України в контексті емпіричних досліджень.

Проведені дослідження за різними методиками, дали досить обширні та розрізнені результати, які потребують попереднього узагальнення. Найбільш суттєвий з них пов'язаний з проблематикою архітектурно-просторової різноструктурності василіанських комплексів. Значна планувальна та стилістична різноманітність монастирів не дає можливості сформулювати науковий термін «василіанська архітектура» в контексті сучасних викликів з відтворення та переінтерпретації василіанських монастирів. Виявлені в рамках застосування різних дослідницьких методів дані свідчать про те, що основна маса, за винятком кількох монастирів, в просторово-історичному сенсі є поєднанням

різного культурного та релігійного світогляду (православний, католицький, національний, інклюзивний, ексклюзивний тощо).

Винятками є монастирські комплекси в Червонограді та Бучачі, реалізовані у рамках єдиного проектно-стилістичного напрямку.

В результаті проведених досліджень було встановлено, що від часу відродження релігійного життя у 1990-х роках відбувся процес суттєвої трансляції соціальної зорієнтованості у матеріальних формах. В цей період монастирські спільноти, взаємодіючи з тогочасним соціумом, здійснювали спроби творення та вдосконалення різних просторових структур, спрямованих на присутність різних груп населення. Цим самим була продовжена традиція мінливості та мінливої темпоральності, притаманної комплексам ЧСВВ у Західній Україні, передовсім в Галичині.

Висновки до другого розділу:

1. Виявлено, що особливостями просторового вирішення монастирів ЧСВВ може бути обґрунтовано розуміння їх цінності не лише на основі *субстантивного* матеріалу (актуально наявного архітектурно-просторових елементів), але і *перцептивного*, що пов'язаний із очікуваннями візуально-інтелектуального сприйняття. Таке сприйняття тісно пов'язане із контекстом в якому розташований той чи інший об'єкт. Його можна систематизувати наступним чином: а) об'єкти у середовищі міста (монастирі у Львові, Червонограді (Христинополі), Жовкві, Бучачі, Уневі (до Йосифінської касати) тощо), б) великі самодостатні комплекси у ландшафтному середовищі (Крехів, Гошів, Доброміль, Лаврів, Підгірці, Краснопуца тощо), в) невеликі обителі «кеновійного типу» у ландшафтному середовищі (Улашківці, Лісники (біля Бережан), Погоня та ін.).

2. Окреслено методологічні напрямки, за якими проводилось дослідження: вивчення сприйняття монастирів серед різних соціальних груп (вікових, освітніх тощо); оцінка ставлення у суспільстві до релігійно мотивованої ізоляції, як альтернативи традиційному способу життя; вивчення

ролі василіанських монастирів у межах національно-культурної ідентичності, що склалась в Галичині на початок ХХІ століття.

3. Виділені вище три групи об'єктів дають можливість організувати методологічну структуру таким чином, щоб охопити передовсім ту інформацію, яка пов'язана із перспективними проектними моделями для трьох типів василіанських пам'яток. Подальший аналіз варто здійснювати з одного боку – в напрямку структуризації об'єктів в рамках цих трьох груп, з іншого – визначення архітектурно-просторових параметрів для пропонованих відтворювальних моделей. Відтак, методика дослідження повинна бути спрямована на певну, обмежену кількість об'єктів, які представляють різні типи досвіду і досліджуватись на предмет розробки та вироблення для них переінтерпретаційних моделей, які будуть стосуватись передовсім кожної групи у вигляді набору загальних принципів.

4. Сформульовано структуру методу натурних обстежень, який складається з трьох етапів – ознайомчого, основного і уточнюючого. На першому етапі проведено дослідження картографічних, іконографічних та архівних матеріалів 40 василіанських монастирів Західної України різного ступеню збереженості. На наступному етапі проведено натурні обстеження вибраних монастирів та визначено їх стан збереження. На основі зібраних матеріалів визначено періоди розвитку монастирських комплексів. Останній етап стосувався можливості часткового відтворення та адаптації монастирів до потреб актуальної експлуатації, з врахуванням найновіших тенденцій.

5. Визначено, що пам'ятки василіанської монастирської архітектури можуть бути поділені на такі категорії:

а) моностильові (Бучач, Червоноград) – в яких, загалом, домінує цілісна ансамблева концепція, відносно добре збережена;

б) полістильові (Крехів, Лаврів, Доброміль, Львів) – у яких поєднані різні стилі при загальному збереженні ансамблевої цілісності;

в) астильові (Погоня, Краснопуша, Підгора, Кам'янець-Подільський) – об'єкти з втраченою субстанцією або втраченими стильовими ознаками;

об'ємно-просторове вирішення вирізняється мінімальними чи цілком відсутніми ознаками архітектурно-декоративного оздоблення.

6. Визначено, що в сучасних умовах василіанські монастирі мають, здебільшого, маніфестаційний характер, при якому саме середовище чернечих спільнот формує певні змісти і повідомлення, які намагається донести до ширших мас населення, в тому числі, і за допомогою архітектурних засобів.

7. Можна виділити чотири типи переважаючих тематик. Першим є технічний стан та експлуатаційні проблеми обителів, які інколи носять характер серйозної загрози існуванню окремих споруд (Підгорецький монастир). Другим є експлуатаційні витрати на підтримання життєдіяльності мікросоціальної системи, яку складає монастирська громада. Третім типом тематики є нове будівництво у межах монастирського ансамблю та його взаємозв'язок з існуючими об'єктами. Тут варто відзначити два напрямки. З одного боку, це орієнтація на традиційну архітектуру, переважно пов'язану з необароко, з іншого – високий ступінь самодіяльності у трактуванні нових об'єктів. Четвертим типом тематики є поступ різноманітності у контексті взаємозв'язку мікрообщина монастир – метаобщина соціуму.

8. Розроблено метод визначення образної мінливості, метою якого є акцентування уваги на окремих визначальних елементах, як однієї з головних рис. У більшості об'єктів простежується кілька стадій трансформації, які отримали різне візуальне вираження. Перша стадія пов'язана з початком чернечого життя у місці зародження монастиря. Часто це – об'єкти у вигляді печер – природних або рукотворних. Наступна стадія пов'язана з прийняттям унії, зі спробою впорядкувати чернече життя шляхом ліквідації чи об'єднання кеновійних монастирів. В цей період (перша половина XVIII ст.) замінюють окремі дерев'яні монастирські споруди на муровані. Третя стадія пов'язана з Добромильською реформою. Монастирі значною мірою втрачають середньовічний замкнутий характер та перетворюються на соціально адаптивні, відкриті комплекси, в яких з'являються та посилюються елементи урочисто-репрезентативного характеру. Четверта стадія пов'язана з початком Доби Незалежності та релігійним відродженням у 1990-2000-х роках. Для цієї стадії

характерними є спроби історичних та випадкових реконструкцій, значна соціальна конвергентність та систематизація нових технологій побуту.

9. Згідно з аналізом, існує чотири типи сучасного використання монастирських комплексів. Перший – функціонування комплексу відповідно до свого первісного призначення. Другий – монастирські комплекси, які втратили будь-які форми функціональної діяльності. Збережені елементи конструкцій та декору мають вигляд законсервованих руїн, часто вписаних у ландшафтний або історичний контекст. Третій спосіб сучасного трактування монастирських комплексів полягає у дифузії релігійно-світських функцій. Четвертий тип використання монастирів полягає у їх пристосуванні до нових потреб. Такі пристосування, загалом, зберігають загальних характер комплексу, його автентичні частини і ансамблеву цілість, але піддають значній внутрішній трансформації, зміні благоустрою.

РОЗДІЛ 3. ХРОНОЛОГІЧНО-ПРОСТОРОВА СТРУКТУРИЗАЦІЯ МОНАСТИРІВ ЧСВВ В КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ ТА АРХІТЕКТУРНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.

3.1. Проблеми ціннісної валоризації феномену монастирів ЧСВВ Західної України.

Розгляд практичних аспектів відтворення василіанських комплексів неможливий без теоретичного закріплення понятійності, пов'язаної з аналізом їх різноманітного характеру. Велика різноманітність стилістичних, планувальних, ландшафтних та інших ознак, а також уривчаста і різностильова еволюційна структура ставлять перед архітектурним дослідженням проблему обґрунтованості монастирів як єдиного явища. У відповідному сегменті вітчизняного дискурсу, акцентованому на феномені українського бароко. Західноукраїнська архітектура часто сприймаються, як певний місцевий вимір (Макаров, 1994). Разом з тим значний пласт василіанської спадщини раннього періоду, сконцентрований передовсім на території Білорусі і частково Волині, має досить відвертий латинський характер.

Для Західної України не можливо вибудувати систематизовану структуру сакральної архітектури. В Галичині, Закарпатті та на Волині присутня європейська стилістична мова у мурованій монастирській архітектурі. Місцева інтерпретація стилістичних напрямків та певна морфологічна скупість оздоблення отримали своє продовження після переходу Галичини до складу Австрійської імперії. Запропонований в часи імператриці Марії-Терезії «Терезіанський стиль» панував тут від кінця XVIII – до другої пол. XIX ст. – в Галичині, а в Закарпатті – до поч. XX ст. Ця тема заторкнута, зокрема, у дисертаційному дослідженні Г. Бобош «Формування архітектури мурованих церков Галичини кінця XVIII – початку XX століть (на прикладі Львівської єпархії)» (Бобош (2005)). Якщо в епоху пізнього бароко використовувались певні, дуже спрощені методи декорування за допомогою фронтонів, карнизів та пілястр, то в цей період будівлі набули лаконічно-монументальних форм, в

яких елементи ордеру відігравали мінімальне значення, а весь комплекс набув утилітарного характеру (монастир у Краснопуці, поч. XX ст.).

Поняття «цінності» автентичного матеріалу часто вступає у суперечність із репрезентативними потребами монастирських комплексів, які склались згодом, а особливо після початку релігійного відродження у 1990-х роках. На більш узагальненому рівні ця суперечність зводиться до браку аргументації за збереження автентичного матеріалу, який сформувався у несприятливих умовах, замість розвитку та вдосконалення комплексу в умовах значно більших можливостей на зламі XX-XXI ст.

Часто спостерігається розбіжність у розумінні ціннісних координат між архітектурними та пам'яткоохоронними середовищами – з одного боку, та церковно-релігійними – з іншого (Слюсарчук, 2014). Ця розбіжність виникла внаслідок появи розуміння «цінності» архітектурного об'єкту в рамках пам'яткоохоронної науки. В теперішній час статичний підхід набув особливого розвитку, оскільки підтриманий загальною тенденцією до ідеалізації минулого. Пам'яткоохоронна аксіома проявила себе у Східній Європі, що найбільше постраждала від тоталітарних режимів і де нормою є ідеалізація минулого. Разом з тим церковно-релігійні інституції розуміють також і динаміку розвитку. Укріплення ідентичності та перманентна модернізація залишились тут головними орієнтирами категорії «цінності». Досвід окремих василіанських монастирів показав, що вони цілком відповідають такому ж «ціннісному» позиціонуванню та зорієнтовані на інтерпретацію смислів матеріальними засобами – залежно від розуміння цілей поширення віри і монастирського побуту, а не орієнтуючись на сформовані після Другої світової війни сталі пам'ятко-охоронні принципи.

Наступним важливим фактором, який впливає на визначення практичних аспектів відтворення та сучасної інтерпретації василіанських монастирів є специфіка їх функціональної структури, яка також значною мірою суперечить пам'ятко-охоронній теорії. Від самого початку об'єднання колишніх православних монастирів (після переходу в Унію) в єдиний централізований і вертикально-ієрархізований Чин, одним з основних завдань реорганізації стала

взаємодія з суспільством та робота з масами вірних, спрямована на підвищення рівня їхньої релігійної грамотності та конфесійної ідентичності (Пекар, 1992, с.107). На відміну від православних попередників, діяльність яких була сконцентрована на особистому духовному розвитку окремих членів спільноти, в обителях ЧСВВ здійснювалась робота з маніфестування релігійної активності спрямованого назовні. Таке маніфестування, в першу чергу, реалізовувалось засобами місіонерсько-проповідницького характеру, а також завдяки видавничій діяльності. Самі монастирі стали набувати імпозантно-репрезентативного вигляду. Можна сказати, що саме барокова культура стала періодом становлення «пафосно-демонстраційного» характеру монастирського комплексу. Маніфестаційність та демонстраційність монастирських комплексів стали ще одним засобом комунікації з ширшими колами соціуму, формуючи в ньому позитивні та піднесені емоційні переживання. З одного боку, таку трансформацію образності можна інтерпретувати, як конструювання позитивного соціального прийняття засобами чуттєвого впливу, з іншого, вони стали також і елементами матеріалізації власного (внутрішньо-монастирського) переживання сакральності і перетворення під впливом релігійно-містичного практикування.

За будь-яких обставин *мінливі характеристики* архітектури василіанських монастирів Західної України того періоду, до якого відноситься їх розбудова, свідчать про творення нового виміру категорії «цінності». Монастирський комплекс – це явище, архітектура якого є повідомленням, адресованим «назовні». В епоху становлення бароко змістом цього повідомлення були «аристократизм», «урочистість» та «піднесення». З часом образ монастирів почав змінюватися та доповнюватись. Після здобуття Незалежності він зберіг демонстраційно-комунікативний характер – не дивлячись на два підходи їхнього відтворення. З одного боку – методологічний реставраційний в пам'ятко-охоронному дискурсі, з іншого боку – відновлення своїх об'єктів монахами, враховуючи сучасні умови внутрішнього і зовнішнього життя. (Рис.3.1.)

Рис. 3.1. Категорія цінності монастиря ЧСВВ Західної України як предмет науково-практичного тлумачення

Проведені дослідження показали, що від самого початку свого розвитку василіанські монастирські комплекси розвивались в залежності від соціальних змін. Монастирська реформа після прийняття унії полягала у створення великих чернечих осередків. Активна участь у становленні Василіанського Чину відіграв єзуїтський орден на початку XVII ст. Після Добромильської реформи (1892-1930-і рр.) василіанські монастирі стали відкритими та відіграли значну роль у піднятті національної свідомості населення. Основою нової ідентичності василіанських монастирів стала *демонстраційна комунікативність*, а їх архітектура поступово набирала характеру поєднання різних часових виразів. Таким чином в самих монастирях та частково навколо них було сформоване характерне середовище, суттєвою прикметою якого стала його метаболічність (тобто постійна незавершеність та відкритість до нових фаз демонстраційної комунікативності).

Категорія цінності монастирів ЧСВВ тісно пов'язана з розумінням змісту і образу *середовища*, яке виникло внаслідок їх розбудови. В контексті взаємозв'язку інтерпретаційних практик пам'яткових архітектурних комплексів особливий акцент треба зробити на розумінні *«традиційності»* такого середовища. Поняття традиційності середовища має одне з ключових значень у проблематиці, що розглядається. З одного боку, традиційність середовища є певною експозиційною цінністю, що в силу свого розміру не може зберігатись та демонструватись у музеї, але так само має утримуватись у статичному вигляді та відігравати роль артефакту. З іншого боку, консервація середовища в умовах, пов'язаних з інфраструктурною та ландшафтною тканиною комплексу вимагає створення спеціальної програми, пристосованої до того чи іншого об'єкту (міського, сільського, природно-ландшафтного тощо).

В контексті проблематики відтворення василіанських монастирів постає питання про необхідність розширення або уточнення норм чинного законодавства, зокрема, «Закону про охорону культурної спадщини», який не дає можливості повною мірою зберегти традиційний характер василіанських комплексів (Закону про охорону, 2000). З огляду на характер традиційного середовища василіанських монастирів, який є відкритою системою динамічної

візуально-соціальної комунікації, категорія «цінності» має враховувати факт процесу перетворень. Відтворення повинно полягати не лише у збереженні автентичної субстанції, але також і у можливості її доповнення. (Рис.3.2.)

3.2. Особливості архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України з точки зору потенціалу їх відтворення.

Окреслення кола теоретичних положень, що стосуються визначення категорії цінності, автентичності та традиційності василіанських монастирів дає можливість приступити до детальнішого розгляду конкретних прикладів. Вихідними положеннями аналізу є розуміння комплексу ЧСВВ як пам'ятки:

а) багатостадійної, що відобразила різні, часто протилежні за змістом історичні фази («мінлива темпоральність»);

б) комунікативної, що відображає характер, спрямований в бік мінливого соціуму («демонстраційна комунікативність»);

в) метаболічної, що відкрита до постійного розвитку і доповнень, без констатації повної завершеності.

Єдність та взаємодія цих трьох рис утворюють систему унікальності василіанських обителей. Вибрані для аналізу об'єкти дозволяють окреслити перелік універсальних методологічних підходів їх відтворення.

Спочатку розглянемо два монастирські комплекси, які займають виняткове місце серед обителей ЧСВВ.

Першим є монастир Воздвиження Чесного Хреста Господнього в Бучачі, основне будівництво якого припало на період з 1751 до 1771 роки. Комплекс представляє собою видовжену у напрямку північ-південь, на відстань коло 120,0 м, регулярну структуру, що складається з геометрично впорядкованих корпусів, в центрі якої розташований головний храм. Його барокова архітектура пов'язана з контекстом римо-католицьких храмів. Келійно-господарська частина монастиря має регулярне симетричне планування П-подібної форми, крила якої охоплюють церкву з півночі та півдня. Регулярне планувальне рішення загалом підтримує видовжений і монументальний характер комплексу. Акцентом розпланування барокової композиції монастиря

Рис. 3.2. Визначення поняття цінності монастиря ЧСВВ Західної України та традиційного характеру середовища, котре з ним пов'язане.

виступає церква. Наділена вертикально спрямованою динамікою, підкреслена насиченими елементами барокового архітектурного вистрою: масивні гнучкі карнизи, пілястри, волюти, та членування фасаду на яруси, монументальність яких уступає місце декоративності. Широкі вікна у глибоких нішах товстих стін додають експресії образу фасаду.

Хоча окремі елементи монастирського комплексу постали пізніше, як наприклад, невелика двоярусна дзвіниця при північному торці монастирського корпусу (1854 р.) (Мороз, 2012), все ж монастирську структуру можна розглядати як ансамбль, маніфестаційно-комунікативний сенс якого свідчить про один часово-світоглядний період (Історія Бучацького монастиря).

Для збереження Бучацького монастиря Святого Хреста варто застосовувати традиційні методики реставрації, які зосереджені на пам'ятці цілісного та самодостатнього мислення. До будівництва сучасного бучацького монастиря, до якого були запрошені василяни з Литви, фундатор Микола Потоцький залучив архітектора німецького походження Готфріда Гофмана (Рудницький, 2008). Він же ж зводив василіанський монастир у Почаїві. І бучацький, і почаївський монастирі своєю архітектурою перекликаються з монастирями Литовської василіанської провінції, яка була більше латинізована від Руської провінції.

Не дивлячись на свій самодостатній характер, монастирський простір бучацького монастиря все ж зазнав деяких змін. Зокрема, цегляна підпірна стіна зі сходами та штучним гротом з кінця XVIII ст. та дзвіниця з середини XIX ст., які композиційно завершили монастирський ансамбль. А в час Незалежності появився мансардний поверх на келійних корпусах. Ці зміни, до певної міри, спотворили дисциплінуючий характер ансамблю. Дисонансу в стильовий характер ансамблю внесли також елементи позолоти, які з'явилися у 2000-х роках. (Рис. 3.3.)

Барокового стильового вирішення є комплекс монастиря Святого Юрія в Червонограді (Христинополі), зведений у 1771-1775 роках чеським архітектором Йоганом Зельнером за проектом невідомого архітектора (Вуйчик, 2004, с.228-237). Своїми розмірами він вдвічі менший від монастиря в

Хронологічно-просторова структуризація монастирів ЧСВВ в контексті перспективи їх відтворення та архітектурної інтерпретації

Особливості архітектурно-просторового вирішення комплексів ЧСВВ з точки зору потенціалу їх відтворення.

Розуміння комплексу ЧСВВ як пам'ятки

Багатoshаровість

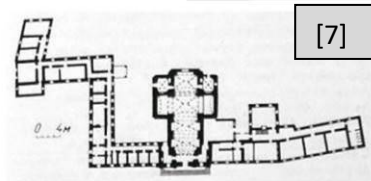
Комунікативність

Метаболічність

ВИНЯТКИ

спарені симетричні дзвіниця як головна домінанта, замість купольного завершення. Пріоритет головного фасаду. Одноразовість планування та будівництва всього комплексу, як самодостатньої системи. Повторювана ритміка та геометризм

архітектурне формоутворення на основі повтору досвіду латинських контрреформатських будівель

Рис. 3.3. Фактори творення специфіки монастирів ЧСВВ Західної України

Бучачі, однак також одностадійний. Разом з тим, на відміну від бучацького монастиря, комплекс у Червонограді значно більшою мірою відображає специфіку Руської провінції ЧСВВ. Якщо в Бучачі ми бачимо буквально відтворення латинізованої архітектури, то образ христинопільського комплексу має своє оригінальне вирішення. Тут немає чіткого протиставлення маси храму та келійно-господарських корпусів, а також немає орієнтації виключно на фронтальне сприйняття. Комплекс у Христинополі менш монументальний, хоча оперує тією ж бароковою мовою. Характерною рисою храму є його купольне завершення – не типове рішення для василіанського будівництва на території Литовської провінції.

Монастир в Христинополі відіграє значну роль в культурному ландшафті недавно заснованого міста (Рудницький, 2008). Разом з розташованими поруч Бернардинським монастирем Св. Духа (нині церква Св. Володимира) та палацом Потоцьких він творить репрезентативну частину міста. Низький барабан та дещо приплющений купол василіанської церкви свідомо підкреслюють його східну ідентичність.

Монастирські комплекси в Бучачі та Червонограді не належать до типових об'єктів, що творять феномен «василіанських монастирів». Вони не мають таких ключових ознак, як багатостадійність та метаболічність, хоча архітектурні характеристики пов'язані з традицією галицьких монастирських комплексів. Монастирі в Бучачі та Христинополі варто трактувати у рамках реставраційної та пам'яткоохоронної методології. У 1990-х роках були проведені реставраційно-реконструкційні роботи зі збереженням стилістики XVIII ст.

Стилістично-архітектурним вирішенням з двома розглянутими об'єктами пов'язаний також монастир у Почаєві, який первісно був головним осередком Руської провінції ЧСВВ. Варто відзначити два суттєвих моменти: в період 1771-1791 років було реалізовано одну з наймасштабніших будівельних ініціатив в історії ЧСВВ. На місці попередніх монастирських будівель, що походили з XVII ст., виник бароковий ансамбль, подібний до монастирів в Бучачі та Христинополі. Почаївський монастир після ліквідації василіанського

Архітектурно - просторові структури монастирів ЧСВВ у Червонограді та Почаєві

[13]

[18]

Монастир св. Юра у Червонограді

[14]

- * разове проектування самодостатнього і завершеного в собі комплексу
- * наявність східно-християнської ідентичності
- * субдомінантне становище у просторовому середовищі міста в час спорудження

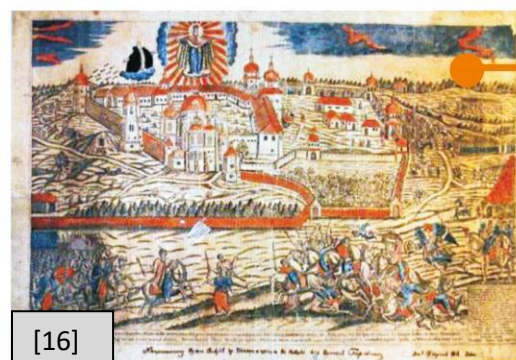
[15]

[19]

[20]

[16]

Почаївська лавра

[21]

"перша"

"друга"

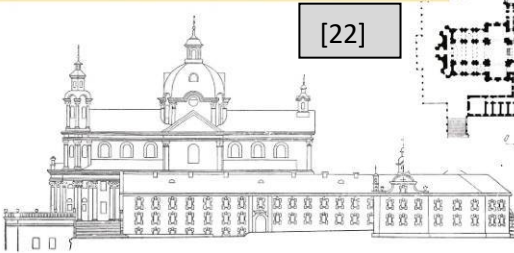
"третя"

"четверта"

Почаївський монастир як приклад поєднання конкуруючих демонстраційних стадій, серед яких василіанська складова займає лише частину

[17]

[22]

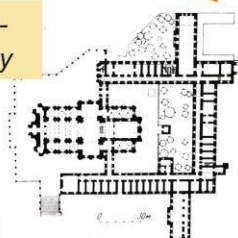

Рис. 3.4. Монастирі у Червонограді та Почаєві як приклади виняткових архітектурно-просторових утворень

чину в Російській імперії з 1833 року перетворений на Лавру російської православної церкви. У всі наступні фази свого масштабного розвитку – в часи Російської імперії, Радянського Союзу та Незалежної України він зберіг своє первісне ядро. Саме ця демонстративна комунікативність стала причиною утворення тут досить специфічного ансамблю, в якому поєднано багато різнорідних ідентифікаційних архітектурно-стилістичних маркерів, котрі, інколи, знаходяться у суперечливих відносинах один з одним. Структура «василіанської» частини монастиря у Почаєві, відображає змішані тенденції ідентичності, в який суворий геометризм та дисципліна поєднані із купольним завершенням як головним елементом детермінації східно-християнської ідентичності. Розтягнені на довжину близько 100 метрів келії та корпуси, тут сховані за масивною брилою головного Успенського собору, спорудженого на місці поперодної мурованої споруди та уступом терасного корпусу, фронт якого виходить на схил пагорба, створюючи візуальний стилобат всього комплексу. Аналіз історичного матеріалу, залишає відкритим питання про залежність новозбудованого у 1771-91 роках комплексу від просторового вирішення обителі, що існувала у доунійний період. Окремі частини комплексу, в загальних рисах, повторюють розташування келійних корпусів та контурів фортифікацій; так само як і мурований собор, що був розібраний, та новий храм мають деякі спільні риси. В такому сенсі, комплекс, не дивлячись на свою ансамблеву системність, може розглядатись як «мінлива темпоральність», доповнений елементами різних стилів.

Не дивлячись на очевидні відмінності, розглянуті два монастирі належать до групи одно стадійних василіанських комплексів в Західній Україні.

Одним з яскравих василіанських монастирів ЧСВВ є комплекс у Крехові, який в час Незалежності перетворився на значний релігійно-паломницький осередок. З огляду на науково-обґрунтовані методики реставрації, він є цінною пам'яткою, з огляду на проведені комплексні дослідження (натурні, архівно-бібліографічні, історичні) та прийняті рішення.

Крехівський монастир повною мірою представляє собою явище «мінливої темпоральності» та, відповідно, відкритої метаболічної системи, яка творить

мінливе середовище чутливе до соціокультурної кон'юнктури. Монастир має свою історію, що складається з кількох фаз, характерних власним демонстраційним позиціонуванням.

Одним з головних завдань роботи є вивчення характерного середовища, яке сформувалось в процесі накладання різних будівельних періодів та етапів. Комплекс базований на п'ятикутнику нерегулярної форми, близько 100x120 м, На кінець 2010-х років Крехівський монастир – це різностилева структура, для якої властива історично-ностальгічна демонстраційність.

У просторовій топографії монастиря можна виділити кілька стадій, які, тією чи іншою мірою, проявлені у його архітектурному вирішенні. Першою «першою» стадією служать печери, розташовані на певній відстані. Їх комунікативна вартість полягає у витоках тут монастирського життя та зміцнюють відчуття сакральності і надприродної присутності. До певної міри «першу» стадію підкреслює дерев'яна церква Св. Параскеви, зведена з каліброваного бруса в межах монастирських мурів у 2004 році. У давні часи на території монастиря розташовувалися чотири дерев'яні церкви, за зразком однієї з яких – Покрови Пр. Богородиці, зведена нова дерев'яна церква. Однак традиційний спосіб будівництва (техніка обробки дерева, оздоблювальні роботи, кожухування тощо) замінений на сучасний спрощений (калібрований брус), невластивий українському народному будівництву.

Наступна, «друга» стадія, представлена головними домінантами комплексу – Миколаївською церквою (1721-1737 рр.) та дзвіницею (1759-1761 рр.) збудованою над однією з оборонних веж більш раннього походження), а також рядом менших келійних споруд (1755, 1775-1780 рр.) у південно-східній частині основного контуру монастиря. В цей же час зникають дерев'яні будівлі що заповнювали його територію (три храми, каплиця та дзвіниці), після чого образ ансамблю змінився. Замість бань дерев'яних храмів головним акцентом стає висока вежа дзвіниці, а строгі та геометрично монолітні корпуси келій надають комплексу більшої дисципліни і впорядкованості. Пануючою стилістикою стає мова лаконічного і стриманого бароко (дзвіниця) та сухої класики з елементами барокового мислення (Миколаївська церква).

Крехівський монастир переживає період піднесення в епоху Добромильської реформи (Шкраб'юк, 2002, с.163-199). Тоді (1898-1902 рр.), за проектом архітектора І. Вишневського будується новий келійний корпус, що замикає південний кут контуру з південно-західного боку. Ця двоповерхова будівля з високим дахом та мезоніном свідчить про зміну масштабності комплексу. Деякі фрагменти оборонних фортифікацій зникають, а урочистість та піднесеність нового корпусу свідчить про новий зміст демонстративної комунікації, яка спрямована на утвердження респектабельності. Деякої трансформації зазнає і середовище. Головний в'їзд, який існував у православну епоху та здійснювався через акцентовану банею браму, втратив своє значення, а дорогу, що вела до нього, зайняли монастирські сади. Стара конструкція південно-східної вежі знівельована до рівня першого поверху, а в'їзні ворота перетворені на хвіртку, що веде до монастирських садів. Натомість 1775 року з північно-східного боку з'явилися інші головні ворота. Не дивлячись на період відродження у часи Добромильської реформи та перенесення з Добромиля у Крехів новіціату, монастир зазнав значних труднощів під час Першої світової війни та польської інтервенції на Західно-Українські землі, пов'язаної з переміщенням монахів у концтабір Домб'є та вивезення цінного архіву монастиря до Польщі. В міжвоєнний період будь-яка активна будівельна діяльність припинилась, за винятком каплиці «Гріб Господній» побудованій у 1938 році за проектом І. Філевича. Ця пам'ятка має очевидні риси пошуку українського національного стилю в архітектурі, що відповідає модерному характеру розвитку монастиря. Після окупації Західної України СРСР монастир був ліквідований, а його будівлі пристосовані під виховний заклад, при тому суттєвих руйнацій будівлі обителі не зазнали. (Рис. 3.5.)

Остання і досить динамічна стадія архітектурно-просторової структури Крехівського монастиря, яку можна назвати «четвертою», почалася в епоху релігійного відродження доби Незалежності. Тогочасна атмосфера, характерна релігійним піднесенням та позитивним сприйняттям церкви, як несправедливо переслідуваної, сприяла тісній взаємодії монастиря з широкими масами

Особливості архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ з точки зору потенціалу їх відтворення. Крехівський та Гошівський монастирі

Рис. 3.5. Архітектурно-просторова організація Крехівського та Гошівського монастирів

населення. Ці обставини ще більше посилювали романтизацію історії з її трактуванням сакрального простору (Франків, 2008).

Досвід відродження Крехівського монастиря у 1990-2010 роках стверджує, що демонстраційно-комунікативна природа василіанських монастирів отримала найбільш інтенсивний та різноплановий розвиток. Тенденція інклюзивності, перші ознаки якої з'явилися у період на межі «другої» та «третьої», стала головною стратегією діяльності монастиря, що відображається на його архітектурно-просторовому вигляді. Нові і реконструйовані елементи комплексів мають характер стилістичних інтерпретацій – шоломові завершення вежі над південно-східною брамою (арх. С. Цимбалюк), дерев'яна церква Покрови Пр. Богородиці (арх. С. Цимбалюк), каплиця над джерелом, придорожна каплиця (2009 р., мала відпустова каплиця (арх. С. Цимбалюк), велика відпустова каплиця (друга за розмірами споруда комплексу – після головного храму Св. Миколая, у спрощеній ренесансно-бароковій стилістиці, арх. І. Барбулевич), відновлені фрагменти оборонних фортифікацій (арх. С. Цимбалюк), нові скульптурні групи Хресної Дороги, художні та опоряджувальні роботи у сакральних спорудах та благоустрій території. (Рис. 3.5.)

Досвід Крехівського монастиря показує, що архітектурно-просторовий розвиток сучасного василіанського монастиря може відбуватися як в середині історичного простору чернечої мікро-спільноти, який має пам'яткоохоронний статус, так і на суміжній території, яка пов'язана з традиційним середовищем. В обох випадках не можна говорити про суттєве порушення як самої цінності чернечого комплексу, так і середовища, яке сформоване під його впливом. Не дивлячись на значні будівельні роботи, комплекс не набув характеру остаточної завершеності і ансамблевої єдності. Різні комунікативно-демонстраційні стадії створюють систему, яка відкрита для подальших доповнень та інтерпретацій. Підкреслена увага до якості реставраційних робіт, рівня благоустрою і суспільного позиціонування обителі свідчить про високу оцінку візуально-атрактивних якостей комплексу, спрямовану як на підвищення престижності чернечого життя, так і на позитивне позиціонування релігійності у

пострадянському соціуму. Розміщення у Крехівському монастирі василіанської духовної семінарії забезпечує комплексу релігійну функціональність навіть у випадку кризи чернечих покликань та зменшення рівня інтересу до релігійної активності серед широких верств населення. Таким чином підтримання характерних рис василіанської монастирської прикметності має значний потенціал в рамках здійснення первісної функції, яка може поєднуватись з туристично-просвітницькою.

За масштабом комунікативно-демонстраційної діяльності та інтенсивністю залучення до суспільно-релігійних процесів близьким до Крехівського монастиря є Преображенський монастир у Гошові. Архітектурно-просторове вирішення комплексу складається з ряду монументальних споруд, значення яких підкреслюється домінантним розташуванням у ландшафті та близькістю до важливих регіональних транспортно-туристичних маршрутів. Разом з тим, не дивлячись на роль Гошівського монастиря в структурі УГКЦ, у ньому можна відзначити меншу кількість ідентифікаційних стадій.

У Гошівському монастирі «перша» стадія пов'язана зі скитським життям на Ясній Горі, а історія сучасного комплексу – відносно пізня. Окремі перекази та історіографічні матеріали, які свідчать про поселення перших ченців неподалік нинішньої обителі (Чорний Ділок) ніяким особливим чином не інтегровані в актуальну структуру та не відіграють ролі у комунікативно-демонстраційному позиціонуванні монастиря. Це стосується і тих будівель та елементів просторової структури, які виникли у другій половині XVII ст. на самій Ясній Горі. Їх вигляд невідомий через те, що згоріли в пожежі. На жаль, дослідження монастиря не проводилися, тому лише скупі картографічні матеріали доносять дуже приблизне уявлення про його планувальну структуру на початок «другої» стадії. У символічному вимірі та метафізичному позиціонуванні ця стадія представлена копією ікони Богородиці, оригінал якої втрачений в радянський час.

Основний архітектурно-просторовий об'єм Гошівського монастиря збудований в середині XIX століття, на межі пізнього класицизму та історизму. В цей час класична морфологія сягнула найбільш повного знання про античні

першоджерела та строгість їхнього застосування, яка на австрійському ґрунті набула певної сухості та лаконічного формалізму. У 1833-1837 роках постають основні будівлі комплексу – монастирська церква, дзвіниця та нові келійні корпуси. Особливий інтерес представляє архітектура храму, яка вирізняється серед василіанського будівництва у Західній Україні.

Його об'ємно-просторова структура сформована з різних брил, що прилягають до монументальної циліндричної нави. Головний фасад виконаний на основі образу тріумфальної арки, яка, однак, вирішена у дуже лаконічних формах та завершена фронтоном без будь-яких скульптур та декору. Завершена банею ротондальна брила нави позбавлена декору, лишень профільований вінцевий карниз поживляє її монументальність. Значно нижча вівтарна частина декорована бароковим завершенням, нечисленні віконні прорізи мають характер пізнього класицизму. Низький трансепт підкреслює домінування основної брили, а колонада навколо півкруглої вівтарної частини підсилює стрункість та рівновагу мас.

Зведена одночасно з храмом дзвіниця вирізняється горизонтальним членуванням карнизами, багатогранною формою плану та різними прорізами, які надають споруді динамічного вигляду. Одночасові келійні корпуси, подібно до собору, виконані в дусі лаконічно-суворої класики.

Гошівський монастир не зазнав значних руйнувань у радянських період (1950-1990 рр.), коли не використовувався для релігійних функцій. З початком доби Незалежності Гошівський монастир став активно відроджуватись. Крім реставрації та відновлення історичних будівель було розгорнуте активне будівництво, зорієнтоване, в першу чергу, на задоволення вимог паломників, а також значної кількості відвідувачів.

Особливість розвитку Гошівського монастиря після 1990-х років пов'язана з масштабами його територіальної експансії. Якщо у довоєнний період він обмежувався невеликою територією на вершині Ясної Гори, розмірами приблизно 100x100 м, то вже наприкінці 2010-х монастирські будівля поширилися на все плато та охопили територію, найдовша протяжність якої сягає 430x410 м. До нових об'єктів, які з'явилися упродовж цього періоду

належить ротондальна Марійська каплиця, в якій великі скляні поверхні поєднані з класичними коронами та карнизами, каплиця Святого Тадея (у сентиментально-бароковому стилі), каплиця першої зупинки Хресної дороги (цегляна будівля близька до народної архітектури), бювет з цілющою водою під прозорим куполом зі статуєю Христа, архітектурно-скульптурна група «Камінь любові», колонадні ряди відпустового поля, архітектурно-скульптурна група останньої зупинки Хресної дороги, архітектурно-скульптурна група Богородиця, великий готельний комплекс (100 м), архітектурно-скульптурна група Іван Хреститель. (Рис.3.5.)

Винятково лаконічна архітектура будівель XIX ст., передовсім, головного храму, багато в чому створила сприятливі умови для гармонізації історично складеної забудови, з тими що виникли внаслідок розбудови монастиря у добу Незалежності. Відтворення та подальше проектно-просторове тлумачення гошівського комплексу має потенціал розвитку у двох напрямках. По-перше – це збереження первісної стилістики споруд, по-друге – це подальша «монументалізація» естетичної моделі монастиря за рахунок усунення або мінімізації невідповідних первісній стилістиці декоративних елементів (у будівлях XIX ст., а також XX-XXI ст.). Значна територіальна експансія, яку здійснив монастир, свідчить також про перспективи його подальшої розбудови, що засвідчує зведений багатопверховий готельний комплекс. Не дивлячись на відсутність у Гошівському монастирі суттєвих складових багатостадійності, що характеризують обителі ЧСВВ, він залишається відкритою структурою з дуже високим рівнем комунікативної сенситивності та високим рівнем метаболізму, визначеного як характером забудови, так і територіальним розширенням наприкінці 2010-х років.

Наведені чотири монастирі ЧСВВ відносяться до великих обителів з розвиненою інфраструктурою та повним відновленням функцій. Але більшість монастирів ЧСВВ – це порівняно невеликі мікросоціальні системи, на архітектурно-просторовому характері яких відбилась вся складність та суперечливість історичного шляху пройденого Чином.

Одним з найбільш багатих на всі прояви феномену василіанської монастирської архітектури, що визначається трьома концептуальними якостями (багатостадійності, комунікативності та метаболічності) та історично-ідентифікаційними стадіями, можна вважати Свято-Онуфріївський монастир у Лаврові. Для нього характерною добра розвиненість всіх без винятку елементів явища василіанського монастирського будівництва.

«Перша» стадія Лаврівського монастиря представлена як археологічним так і хронографічним матеріалом, який не двозначно свідчить про походження обителі з давньоруських часів. Традиція про життя та поховання тут князя Лева Даниловича, одного із найпомітніших історичних діячів Галичини, наповнює цю конотацію цілком реальними образами та асоціаціями. В суто релігійній площині «першість» виражена свідченнями про перебування у монастирі мощів одного із найвідоміших пустельників ранньої церкви – святого Онуфрія Єгипетського, що заклало давню традицію паломництва і сакральнo-обрядового життя [Площанський В. (1866), Новгородская первая летопись]. Всі ці конотаційні фактори, однак, не мають, практично жодної предметизації у середовищі, залишаючись суто емпіричним спадком наукового та краєзнавчого дискурсу.

Археологічні дослідження, які проводились на території Онуфріївського монастиря у 1990-х роках М. Рожком, показали безперервне існування головного храму на одному і тому ж місці від часів його заснування у добу Галицького князівства. Окремі фрагменти фундаментів вівтарної частини датовані XIII ст., а сама структура розвивалась від вівтарної частини (Рожко, 1999). За результатами археологічних досліджень, проведених Ю. Лукомським, висунута гіпотеза про розташування первісного храму неподалік від нинішнього (Лукомський, 2012). Віднайдені матеріали підтверджують давньоруську генезу обителі, згідно з якою, монастир мав прямокутний периметр, сформований дерев'яними оборонними укріпленнями з вежами на кутах. В центрі первісно розташовувався дерев'яний храм (південніше від сучасного).

Відкритим залишається питання походження планувально-просторової структури храму – триконхової у вівтарній частині. Вона є або пам'яткою ще давньоруського монастиря, або походить з пізнішого будівельного періоду – XVI-XVII ст. В будь-якому випадку церква разом з бабинцем і бічними раменами належать до «початкового» періоду. Досвід різних відпустових та паломницьких центрів УГКЦ показує, що предметизація тісно пов'язана з психологією масової релігійності. Прикладами можуть служити комплекси у Зарваниці (Тернопільська обл.), а саме – ансамбль так званого «Українського Єрусалиму» (Український Єрусалим, 2018), а також реконструкція під потреби паломників та туристів Княжої криниці у Галичі, в результаті якої було значно антропогенізовано природній ландшафт. Топографія та семантика початкової стадії Лаврівського монастиря потребує окремого дослідження. Така потреба зберігається також у тому випадку, коли суто релігійна функція буде поєднуватися з туристичною, краєзнавчою, рекреаційною, освітньою чи іншою, якщо така потреба і можливість з'являться у майбутньому.

З огляду на тісний зв'язок з одним з найважливіших еклезіальних центрів Галичини, Лаврівський монастир зберігав своє чільне становище у період, коли інші православні обителі зазнавали занепаду, пов'язаного з дискримінаційною політикою польської влади на зайнятих нею західно-українських землях. До переходу в унію монастир пройшов кілька будівельних етапів. Триконхова структура була розвинена в західному напрямку (квадратна нава з наріжними контрфорсами), а в період переходу Перемиської єпархії в Унію (між 1675 та 1705 рр.) були прибудовані бічні рамена. В доунійний період були зведені муровані фортифікації. Додатковими факторами «першого» наративу, окрім структури храму, є фрескові розписи XVI ст. (Скоп Л, 1999), (Голубець, 1925), Могытыч, 1990).

Повноцінно Лаврівський монастир починає розвиватись з 1767 року – на стадії «після прийняття унії», коли після пожежі почались роботи з розбудови мурованих келійних корпусів. Під керівництвом архітекторів Івана Оберлендера та Івана Шнайдера було здійснено істотну трансформацію його архітектурно-просторового устрою. Особливих змін зазнала східна частина

комплексу, в якій демонтували всі елементи фортифікацій разом з двома вежами, а на їх місці звели монастирські корпуси. Новий в'їзд виник у південно-західній частині периметру. Комплекс уник наслідків «Йосифінської касати», що дозволило йому без втрат зберегти всі архітектурно-просторові елементи. Після прийняття унії розпланувально-просторова структура монастиря мала вигляд геометрично організованої системи з мінімальними декоративно-стилістичними інтерпретаціями, п'ятиверхою церквою, що перебувала в гармонії з тоді ще добре видимими і збереженими елементами «початкової» стадії, представленими триконховою частиною храму та рештками оборонних укріплень.

До початку ХХ ст., не дивлячись на нашарування різних будівельно-еволюційних періодів, комплекс монастиря у Лаврові носив камерний характер та мав переважаючі ознаки невеликої кеновійної обителі східного типу. Розбудовані на «другій» стадії корпуси внесли зміни, які, однак, не мали вирішального значення у системі сформованого на той час ансамблю акцентованого п'ятиверхим храмом, з закритим характером розпланування зі значними елементами господарсько-побутової інфраструктури.

Лаврівський монастир зазнає значних просторових змін під час «третьої» стадії. Остаточо зникають рештки середньовічних оборонних укріплень (західне прясло стін та північно-західна вежа), низка господарських приміщень, келійний корпус та фрагменти покрівлі церкви. В результаті нової фази будівельної діяльності ексклюзивна структура комплексу, не дивлячись на значні зміни, залишилася домінувати у просторовому сюжеті монастиря, уступає місце інклюзивності, ліквідовуючи візуальні елементи, які відмежовували мікросоціальну спільноту від макросоціуму навколишнього простору. Головним елементом нового вирішення архітектурно-просторової організації монастиря стає триповерховий келійний корпус, демонстраційно-комунікативна роль якого полягає у творенні піднесених та урочистих конотацій асоційованих із чернечим життям та сакральністю. Те що у розглянутих монастирських комплексах відбувалось переважно у ХVІІІ ст. у Лаврові було створено лише у 1902-1910 рр. Палацово-репрезентативна

триповерхова будівля, зведена на початку XX ст., внесла певний дисонанс у монастирські будівлі. Архаїчна тектоніка дзвіниці, генеза якої сягає «першого» періоду, створює просторову хронологічну глибину, яка обіймає всі три конотаційні стадії «першу», «другу» (храм), «третю» (келійний корпус). (Рис. 3.6.)

Відносно добра збереженість будівель Лаврівського монастиря певною мірою зупинила його розвиток в період релігійного відродження у 1990-2010-х роках. Відтак, «новітня» стадія тут практично не представлена паломницькою та туристичною активністю. Крім того, обитель розташована у карпатській зоні, віддалено від головних туристичних маршрутів та крупних міст. У довоєнний період монастир тісно був пов'язаний з перемиським єпископським центром, розташованим на відстані коло 40 км на північ від Лаврова. Після формування нового українсько-польського кордону та акції виселення українців з етнічних земель, що увійшли до Польщі, Лаврів опинився у прикордонній зоні. Через те виникла необхідність у новій концептуалізації комунікативності, характерної для василіанських монастирів. Розвиненість попередніх ідентифікаційних стадій (передовсім, першої і третьої) створюють передумови для розвитку «новітньої» стадії у позиціонуванні обителі.

З огляду на архітектурно-просторовий розвиток Лаврівський монастир подібний зі Свято-Онуфріївським монастирем у Добромилі. Початкова стадія ідентифікаційної конотації пов'язана з чернечою присутністю у вигляді топоніму Чернеча гора, біля підніжжя якої розташована сучасна обитель, і обмежується згадками про заснування обителі на поч. XVII ст. та поселення тут кількох православних монахів зі Свято-Юрського монастиря у Львові. Два дерев'яні храми Святого Миколая (коло нинішньої церкви) та Святого Іллі (на місці теперішнього цвинтаря) локовані на місцевості, а факт їх існування обмежується науковими та краєзнавчими історичними довідками [Площанский М. (1878)]. Архітектурно-просторове вирішення добромільського монастиря представлене другою наративною стадією – «після прийняття унії». Мурований храм, що постав на місці двох дерев'яних, почали зводити 1705 року, тобто у період, коли Перемиська єпархія, до якої належав Добромиль, стала унійною, і

Особливості архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ та потенціал їх відтворення. Лаврівський та Добромилський монастирі

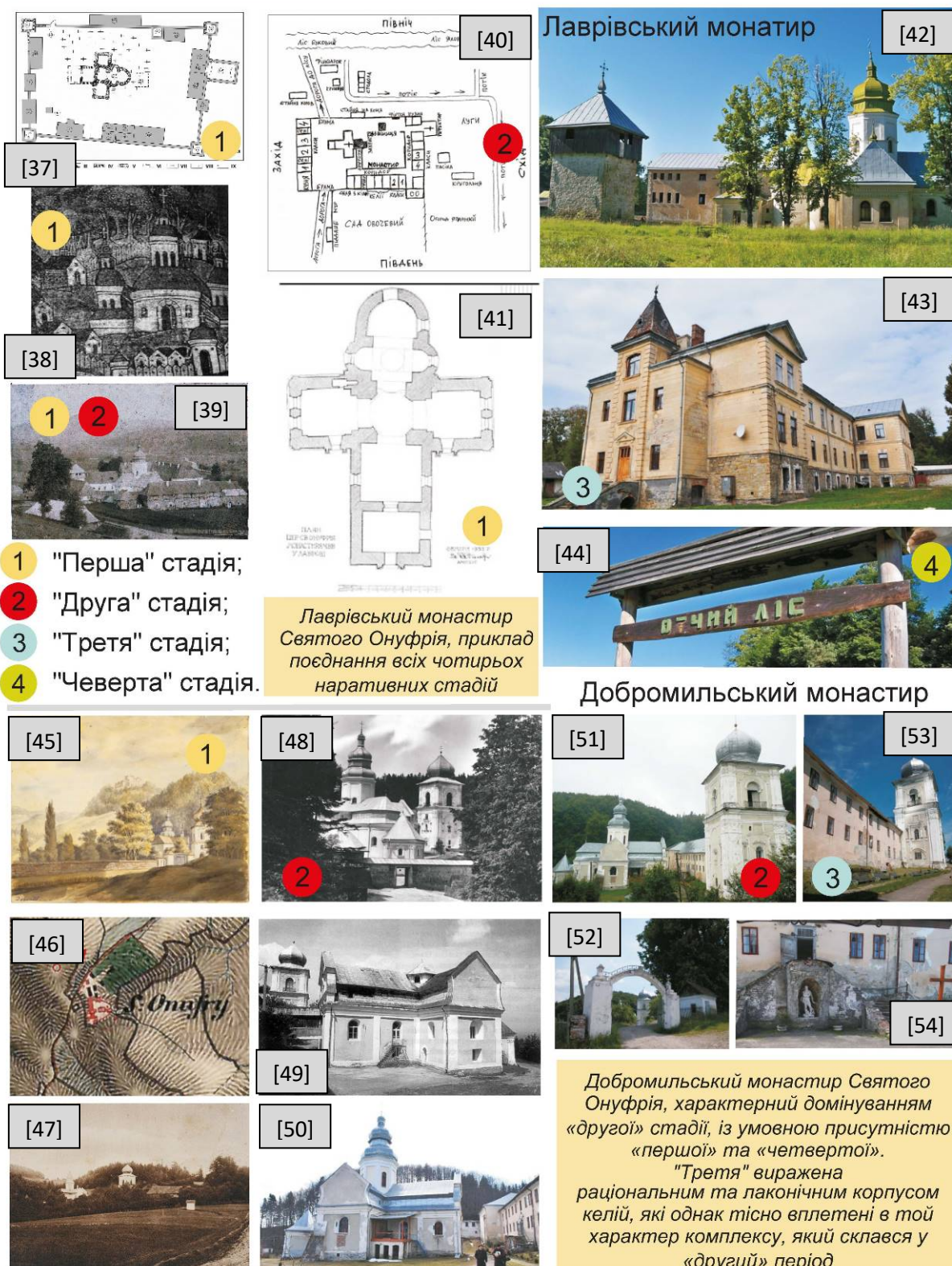

Рис. 3.6. Архітектурно-просторова структура монастирів ЧСВВ у Лаврові та Добромилі.

в ній почався процес реорганізації та оптимізації монашого життя за зразками, напрацьованими литовською провінцією ЧСВВ. Разом з тим, на відміну від «литовських» прототипів, у Добромилі, як і в інших галицьких монастирях ЧСВВ, східна архітектурно-просторова традиція отримала більш ґрунтовне вирішення з елементами барокової стилізації. Центральний Свято-Онуфріївський храм має дуже стримане декоративне вирішення, а його образна програма формується об'ємною тектонікою, що має виразно східно-християнську ідентичність виражену центричністю та домінуванням бані. Хрещата планувальна структура також суттєво відрізняється від «литовських» базилікальних типів. Великий келійний корпус, зведений у 1731 році, фактично позбавлений будь-яких ознак декору, спрямований на вирішення прагматичних завдань посилення дисципліни та структуризації побуту, що характерно для всього періоду першої фази переходу православних монастирів в Унію. Завершує стадію «після прийняття унії» Добромильського монастиря досить масивна дзвіниця (1731-1784 рр.), яка до певної міри порушує ансамблеву цілісність пам'ятки, організовану навколо бані. Крім розмірів, дзвіниця має значно вищий ступінь пізньобарокового пластичного оздоблення. Пілястри коринфського ордеру, профільовані карнизи та цибуляста баня підкреслюють пафосну демонстраційність. Тут змінена комунікативна парадигма набула рис позитивної зовнішньої репрезентації у стилістичному вирішенні.

Третя стадія, що припадає на час після Добромильської реформи, у Добромильському монастирі не має виразного просторового відповідника. Комплекс переважно сформований будівлями другої стадії – після прийняття унії». Добромильська реформа залишила значний слід в історії ЧСВВ, суттєво змінивши внутрішню організацію Чину і перетворивши його на більш керовану та централізовану структуру. Хоча значну роль у проведенні Добромильської реформи» відігравали єзуїти, Чин не втратив тих елементів, які пов'язували його із східними коренями. Фактично реформа, що почалась у Добромилі, полягала у заселенні монастиря новими монахами єзуїтського ордену, які стали відправляти богослужіння за східно-християнським уставом та більш точно і строго дотримуватись правил Василя Великого. Попередні монахи покинули

обитель, протестуючи проти реформи. Хоча вона породила багато критики та застережень, результати виявились, загалом, позитивними. Чітко організоване життя і ясність ідеології, що базувалась на східній духовності, стали причиною притоку нових монахів. В архітектурно-просторовому сенсі це призвело до потреби розбудови келійних приміщень, зокрема, надбудовано другий поверх (Заславський, 2017). Важливою стороною реформи стало значне посилення демонстративно-комунікативного аспекту діяльності Чину. Велика інтенсивність освітньої діяльності, значні накладі друкованої продукції і формат роботи з масами вивели тенденцію інклюзивності монастирського мікросоціуму на новий рівень, відповідний до індустріальної епохи.

В радянський час будівлі Добромільського монастиря, який використовувався як жіночий заклад для душевно хворих, зазнали деяких змін, зокрема, змінена конфігурація віконних прорізів, а також демонтований купол храму. Віддаленість обителі від значних транспортно-туристичних шляхів та відрізаність кордоном від колишнього локального центру у Перемишлі стало перешкодою для її активного відродження (1992 р. передана ЧСВВ). Хоча «новітня» стадія монастиря розвинена досить слабо, все ж можна відзначити елементи демонстраційності, орієнтовані на зовнішнього спостерігача. Реставраційно-відновлювальні роботи проводилися тих елементів, що відіграють найбільшу візуально-композиційну роль у просторовій структурі обителі. Передовсім, це верхи храму та дзвіниці, а також зведення нової каплиці «під позолотою» при в'їзді до комплексу. Крім того була відреставрована келія митрополита Андрея Шептицького. Хоча лише другу стадію з визначених чотирьох можна вважати формотворчою, Добромільський монастир володіє ознаками комунікативності та метаболічності, які можуть розвиватися в рамках прикордонного туризму та інших видів соціально-економічної активності. (Рис. 3.6)

До порівняно невеликих обителей кеновійного типу, але з розвиненим демонстраційно-комунікативним наративом можна віднести львівський Свято-Онуфріївський монастир. Так само, як у Лаврівському у Львівському монастирі можна відзначити значний потенціал «початкової» коннотаційної стадії, яка

хоча й не представлена значними артефактами (єдина стадія, яка давніша від традиційного датування пам'ятки, відкрита дослідженнями 1993 року (Мартинюк, 1996). Не дивлячись на цілісну ансамблеву структуру, Львівський Онуфріївський монастир представляє собою відкритий об'єкт у стані перманентної трансформації. Окрім наративу, пов'язаного з ймовірною участю у заснуванні монастиря князя Лева та статусу однієї з найдавніших споруд Львова, до першої стадії варто віднести і пізніші, документально верифіковані елементи, пов'язані з розбудовою монастиря в епоху пізнього середньовіччя. Згадки про обитель, датовані сер. XV ст., підтверджують її давнішу генезу. Після прийняття унії у розвитку монастиря виникають різні трансформативні імпульси, які, подібно до інших монастирів, спрямовані на переосмислення демонстративної комунікації. Проект, датований 1770 роком, пов'язаний з реконструкцією середньовічних, майже позбавлених стильових ознак об'єктів комплексу. Розвинений пізньобароковий декор, чітка симетрія та баланс між пропонованим головним куполом та двома годинниковими вежами-дзвіницями, відображають водночас семантику східної ідентичності, а також вплив латино-християнської практики. Хоча проект не був реалізований, однак, дає уявлення про тогочасні цілі та задачі. Ймовірно, тими ж мотивами були обумовлені і ті невеликі зміни, що відбулись після зведення за проектом Ф. Трешера нової дзвіниці, яка змістила композиційний акцент ансамблю у західному напрямку.

Загальна криза Василянського Чину у другій пол. XIX ст. відобразилась і на третій стадії планувально-просторового розвитку львівського монастиря. Розбудова у 1903 році храму (арх. Е. Ковач), що надало його планувальній та просторовій структурі симетричності та стало кроком до візуальної завершеності, остаточною елементом якої міг би стати центральна баня над головною навою. Архітектурне вирішення добудови повторює ренесансну мову вже існуючого прототипу, вступаючи у взаємодію також і з лаконічним вирішенням дзвіниці творячи разом північний візуальний фронт, який після розбудови корпусів з заходу і півдня став головним у сприйнятті комплексу.

До важливих рис монастиря Святого Онуфрія у Львові належить специфіка його новітньої, четвертої стадії. На відміну від інших подібних об'єктів, тут

його початки можуть бути пов'язані не лише з релігійним відродженням доби Незалежності, але і з радянським періодом, коли 1977 року в церкві був влаштований музей Івана Федоровича. Його організація комунікативним способом творила візуально сенситивні образи, спрямовані на приваблення і трансляцію певних змістів. Хоча влаштування музею не торкнулося конструкцій колишнього монастиря, він однак був організований як мстецьке середовище за допомогою малих архітектурних форм та масштабних скульптур. Вже в добу Незалежності, коли музей був ліквідований, місія демонстративної комунікативності залишилась, набувши форми релігійної репрезентації. Добудований у 1990-х роках корпус келій та каплиця носять архаїзований характер. Подібно, в дусі сентиментальної архаїки виконаний і благоустрій. Розміщення у львівському монастирі центру галицької провінції ЧСВВ ще більше посилює необхідність застосування репрезентативного інструментарію, який, однак, значною мірою був скутий пам'яткоохоронними обмеженнями. (Рис. 3.7.)

Досить типовим для василіанської тотожності є монастирський комплекс Різдва Івана Хрестителя у Краснопуці (Тернопільська обл.), в якому прочитуються виокремлені планувально-просторові наративні стадії, хоча і в досить камерній та компактній формі. За цілісністю та простотою об'ємно-просторового вирішення комплекс у Краснопуці немає аналогів у будівельному досвіді ЧСВВ. Початкова стадія Краснопущинського монастиря не має великої хронологічної глибини, однак, цілком відповідає традиційним характеристикам, які зустрічаються в інших обителях ЧСВВ. Його початки відносяться до XVII ст., останнього періоду православної приналежності Львівської єпархії. Перші поселення тут мали, скоріш за все, пустельницький характер і, судячи зі змісту фундаційної грамоти єпископа А. Желиборського (1664 року) (Голод & Бойко, 2014) (Тринько, 2009), були спонтанною ініціативою монахів Варлаама та Феодосія. Фактично фундаційна грамота лише фіксує можливість розбудови обителі у вже наперед визначеному місці. З тим часом пов'язана легенда про майбутнього короля Яна III Собеського, якому один з місцевих старців, передбачив майбутнє. Ця легенда стала одним з

важливих наративів обителі першої половини ХХ ст., коли заклади початкової освіти Поморянської округи активно популяризували цього короля, життя якого пов'язане з Поморянським замком. Така пустельницька генеза, в основі якої стає індивідуальна ініціатива та відсутність суворої детермінації, характерна для східної духовності, яка тоді, за кілька десятиліть до переходу в Унію, у православній формі ще зберігалась у Галичині. В контексті архітектурно-просторового розвитку початкова стадія, крім наративних образів, не дійшла до нинішнього часу у будь-якій матеріальній формі. Початок мурованого будівництва та формування сучасного комплексу охоплює ХVIII-ХХ ст. Велика трансформація, пов'язана з переходом Львівської єпархії в Унію та перетворенням розосередженої мережі православних монастирів у єдину структуру ЧСВВ, застала Краснопуццанську обитель Різдва Святого Івана Хрестителя у вигляді невеликої дерев'яної кеновії, місце розташування якої ще потрібно остаточно з'ясувати. Згідно з історіографією, православний монастир знаходився на вершині гори (ймовірно, тої що називається Зосимовою), а після прийняття унії був перенесений в долину потоку, поблизу невеликого ставка. Тут 1730 року постала церква Воздвиження Чесного Хреста, а на горі знаходився скит з церквою Вознесіння Господнього (Мороз, 2015). Наявність скиту та дисперсність структури свідчать про інерцію східно-християнської традиції, яка у середині ХVIII ст. почала набувати ознак, притаманних латинській системі. Тоді розбудовується новий келійний корпус, зводяться цегляні келійні корпуси (1786-1797 рр.), а сліди пустельницького чернецтва остаточно зникають. Двоповерховий Г-подібний корпус характеризується чітким ритмом віконних прорізів та лаконічним класицистичним декором підкресленим доричними пілястрами і карнизами. На початок ХХ ст. ансамбль поєднував риси двох стадій свого розвитку: унійної та початкової зі збереженою дерев'яною церквою. На карті Фр. фон Міга 1779-1783 рр. монастир зображений з двома храми, один з них, ймовірно, каплиця, яку згодом перебудували на муровану. Третя стадія в історії Краснопуццанського монастиря пов'язана зі зведенням нової мурованої церкви (1907 р.), що прилягла безпосередньо до келійного корпусу. Її архітектура, однак, не

відображала тих тенденцій, які активно розвивались в сакральній архітектурі Галичини та полягали у пошуку візуальної репрезентації української національної ідентичності та тотожності греко-католицького населення. Монументальний та цілісний об'єм, без членувань та традиційних для східної айдентики центрично-купольних просторових елементів, своїм прагматизмом та утилітарністю випадає із тогочасного контексту формування феномену національно та конфесійно детермінованої галицької архітектури. З огляду на віддаленість обителі від основних населених пунктів і транспортних магістралей, новітня стадія у Краснопушчанській обителі не представлена жодними суттєвими об'єктами. Впродовж цього періоду монастирські приміщення поєднували використання між невеликим колективом василіанських монахів та лікувально-реабілітаційною установою для осіб із розладами психіки, що розміщувалася тут ще з радянського часу. Такий, очевидно, вимушений симбіоз може бути позитивним прикладом мотиваційної основи відновлення та інтерпретації монастирських комплексів ЧСВВ у майбутньому. Поєднання ритуально-обрядових та соціально-відповідальних функцій творить новий образ монастирської спільноти та ширший вимір її інклюзивності, характерної для Чину в добу Незалежності. (Рис.3.7.)

Своєрідним архітектурно-просторовим розвитком вирізнявся василіанський монастир у Підгорі (Тернопільська обл.), який був ліквідований Йосифінською касатою. Початкова стадія обителі не представлена жодними артефактами, однак, заглиблена у XII-XIII ст. традиція залишає велике поле для досліджень та інтерпретацій. Обґрунтовані свідчення про існування монастиря можна віднести лише до XVII ст., коли він представляв собою невелику дерев'яну кеновію. До цієї стадії належить і перекази про Теремовлянську ікону Богородиці, з якою пов'язують успішний захист обителі від турецького набігу у 1651, 1673 рр. (Петрушевич, 1874). Цілком новий етап розвитку монастиря належить до унійної стадії, початки якої відносяться до першої пол. XVII ст. Тоді були зведені мури з бійницями та мурована триверха церква. Збережені руїни дають досить чітке уявлення про стилістичні особливості комплексу.

Особливості архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ та потенціал їх відтворення. Львівський та Краснопуцанський монастирі

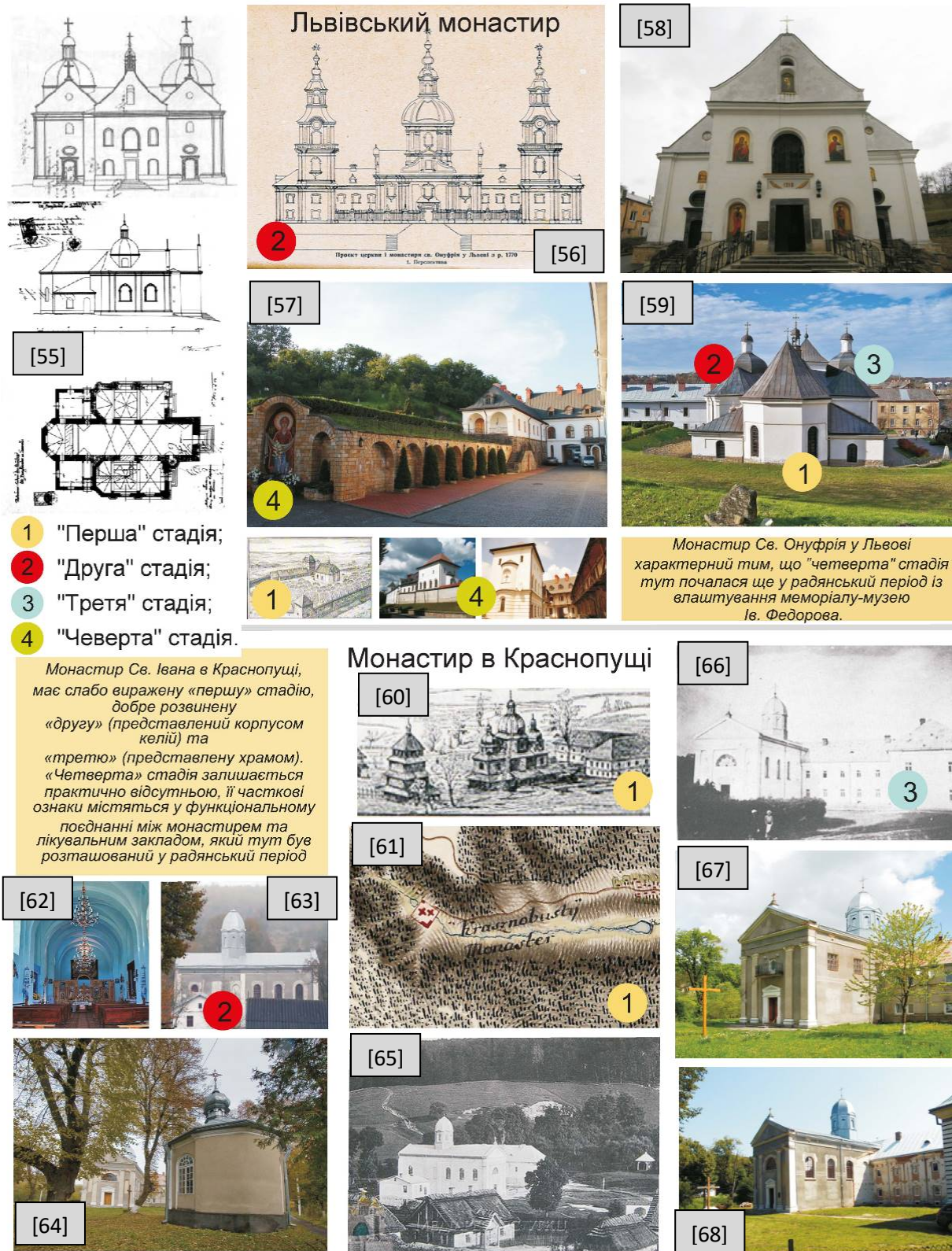

Рис. 3.7. Архітектурно-просторова структура Львівського монастиря св. Онуфрія та монастиря св. Івана у Краснопуцці.

Стримана барокова стилістика, домінування центрального об'єму церкви та монументальні оборонні вежі формували візуальний образ монастиря (Вуйцик, 2000). Однак, не дивлячись на проведені великі роботи, монастир був ліквідований Йосифінською касатою, а цінні елементи перенесли до інших церков. Це стало причиною відсутності третьої стадії у розвитку монастиря. Від початку XIX ст. монастир перетворювався на руїну, поступово втрачаючи ті чи інші частини автентичної субстанції і на час початку релігійного відродження у 1990-х роках використовувався військовою частиною. У новітній період було здійснено спробу відтворення Преображенської церкви, яка отримала містично-сентиментальний образ, пов'язаний з латино-центричним світоглядом після-катакомбних василіан. Хоча обране архітектурно-просторове рішення не відповідає первісному, воно, однак, стало матеріальним втіленням певного протесту проти східної традиції, що на початках відродження унійної церкви психологічно пов'язувалась з скомпроментованим радянським православ'ям. Віконні прорізи у вигляді сердець та ігнорування купольного верху свідчать про чуттєво-конфесійний символізм, який відобразив світоглядні пріоритети тогочасного західноукраїнського соціуму у релігійній царині. Хоча храм вдалося відродити, проте функціонування об'єкту саме як василіанський монастир може не мати перспективи. Зниження інтенсивності релігійного ентузіазму, зменшення кількості населення, певна криза ідентичності василіанського чину та ряд інших факторів схилять до думки про ймовірне продовження містично-сентиментального наративу у просторовому середовищі Підгірського монастиря, в рамках туристичного, освітнього та подієвого дискурсів. Тому ті фрагменти комплексу, які перебувають у напівзруйнованому стані, можуть бути законсервовані, що посилить містично-сентиментальну конотаційну програму пам'ятки. (3.8.)

Близьким за характером збереженості та перспективами відтворення архітектурно-просторової структури є рештки Преображенського монастиря у Жизномирі (Тернопільська обл.). Однак тут маємо справу з пам'яткою, яка перебуває у стані значного руйнування автентичної субстанції, не має

актуального функціонального використання, а наративна еволюція, фактично, представлена лише однією стадією.

Початки монастиря сягають пізнього середньовіччя, часу зведення триконхової церкви (кін. XV-XVI ст.) (Бевз, 1999). Не дивлячись на відносно пізнє походження, цей будівельний етап можна віднести до «першої» стадії. Своєрідна архаїчність конструкцій, триконхова структура та невизначеність генези дають можливість по-різному інтерпретувати мотивацію та форму початків релігійної присутності. А домінування оборонної вежі творить об'ємно-просторовий образ, притаманний епосі романтизму. Під час унійної стадії відбувається поступова деградація монастирського комплексу. Поступове припинення використання характерне для більшості дрібніших монастирів, які ліквідовувались внаслідок переформатування управлінсько-дисциплінарної структури галицьких монастирів після їх приєднання до Унії. Існування Жизномирської обителі впродовж ще майже століття завдячує його капітальним мурованим будівлям. А зникнення, як діючого об'єкту, можна пов'язувати з низкою факторів, зокрема, поступова руйнація, втрата підтримки з боку проводу Чину та, зрештою, Йосифінська касата. Тому «друга» і «третя стадії» у розвитку Жизномирського монастиря не представлені жодними об'єктами, а сучасна стадія має перспективу, передовсім, у розвитку туризму – як пейзажно-романтичний об'єкт, місце проведення фестивалів, релігійного паломництва тощо. (Рис. 3.8.)

Триконхова планувально-просторова структура характерна також і для церкви Пресвятої Трійці Свято-Троїцького монастиря в Кам'янці-Подільському. Тут так само спостерігаємо лаконічну будівлю оборонного типу, майже позбавлену стилістично-декоративних ознак. Однак, на відміну від комплексу у Жизномирі, генеза кам'янецького храму представлена більшою кількістю стадій. Комплекс у Кам'янці відіграє важливу роль у містобудівній структурі історичної частини міста (Пламєницька, 2005).

Про давність храму свідчить його початкова стадія, яка сягає XIV ст. (Сіцінський, 1895) Будівля була поруйнований у період радянської боротьби з релігією у 1930-х роках. Планувально-просторова структура кам'янецького

Особливості архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ та потенціал їх відтворення. Монастир у Підгорі та монастир у Жизномирі

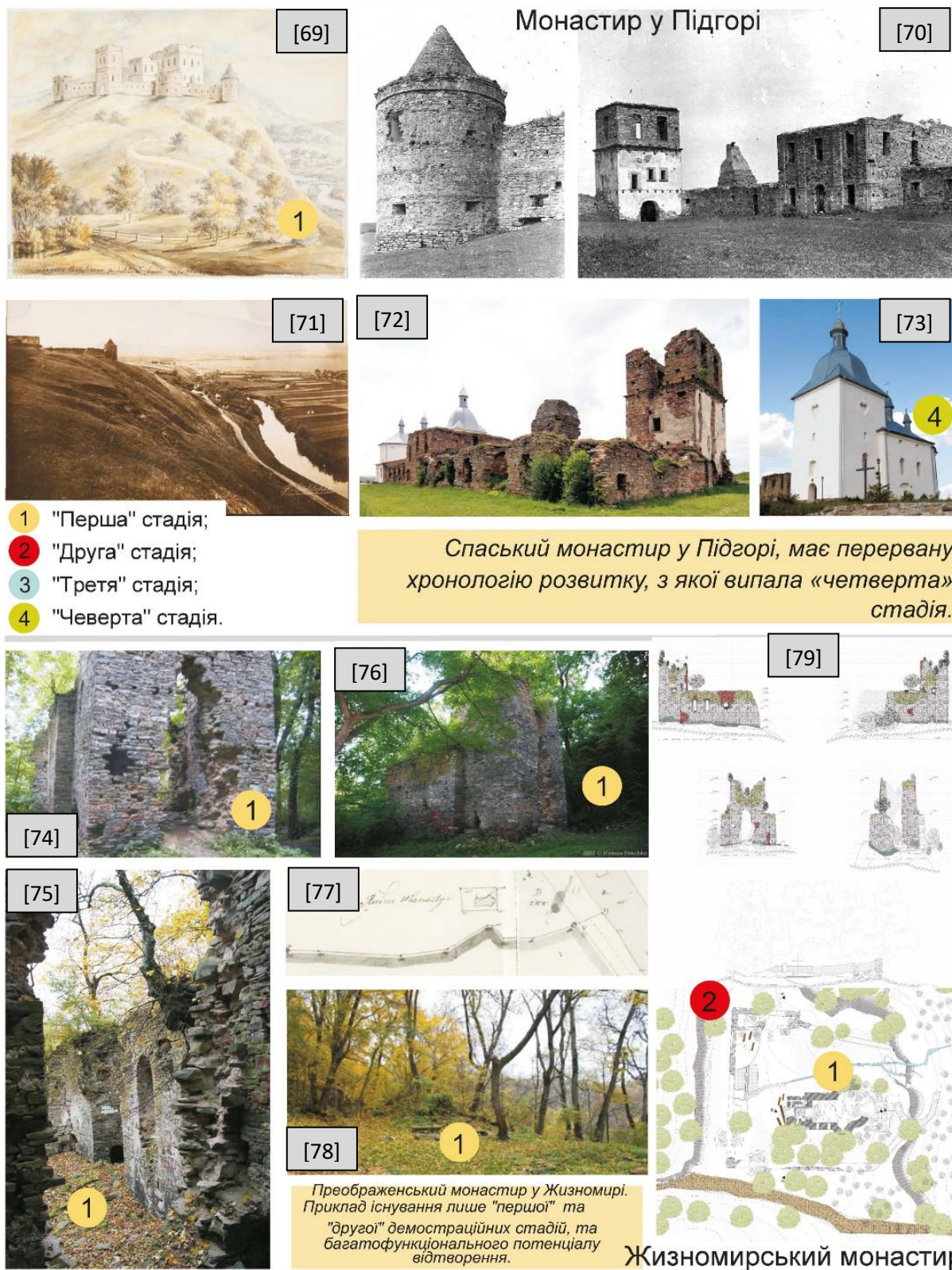

Рис. 3.8. Архітектурно-просторова структура монастирів у Підгорі та Жизномирі.

храму пов'язана з впливом балканської традиції монументальних триконхів. Чільне значення міста в еклезіальній структурі Західної України, як одного із титулярних центрів Львівського православного (а згодом унійного) єпископства, мало наслідком увагу до міських храмів, і особливо до Троїцького як єпископської резидентури, де мешкали його єпископські намісники. Під час османського завоювання церква виконувала функції мечеті, а після 1722 року разом з монастирем була передана Василіанському Чину. Тоді комплекс розбудовується келіями, набуваючи дисциплінованих регулярних рис, а також певного латинізованого вигляду за рахунок набудованої над притвором дзвіниці. Отже за період свого існування від кінця XVI до середини XVIII храм змінив три кардинально відмінні ідентифікаційні моделі: православну – конхову та центричну, ісламську – доміновану мінаретами та унійну – доміновану дзвіницею (після Добромильської реформи важливість купольного завершення була знову посилена, хоча новий купол і барабан не отримали більшого візуального значення ніж вже існуюча дзвіниця). Така увага до демонстраційно-комунікативних прийомів значною мірою пов'язана із тісною інтегрованістю будівлі у міський контекст та її символічним змістом як репрезентанта еклезіального центру. На третій стадії розвитку храм набув нової ідентифікаційної інтерпретації в дусі уніфікованої мета-спільноти російської імперії навколо уявлень про Московське царство XVI ст. Розроблений проект перебудови храму передбачав зведення цілком нового об'єкту у дусі московсько-візантійської стилістики. Хоча до реалізації проекту так і не дійшло, історичний храм був демонтований у 1930-ті роки. Храм був відтворений у добу Незалежності (з 1995 року) на період його ранньої стадії. Передача греко-католицькій церкві сформувала і певний характер новітньої демонстраційності. Перазмоутопічне вирішення самого храму, пов'язаного із характерною для новітньої стадії ідеалізацією минулого, архаїзовану естетику отримали і інші елементи комплексу. Основним комунікативним змістом архаїзації став значний соціальний запит на переживання глибини історичної тяглості. Естетика, базована на законах композиційного формоутворення чи емоційної сенситивності (утвердження урочистості, піднесеності, високого

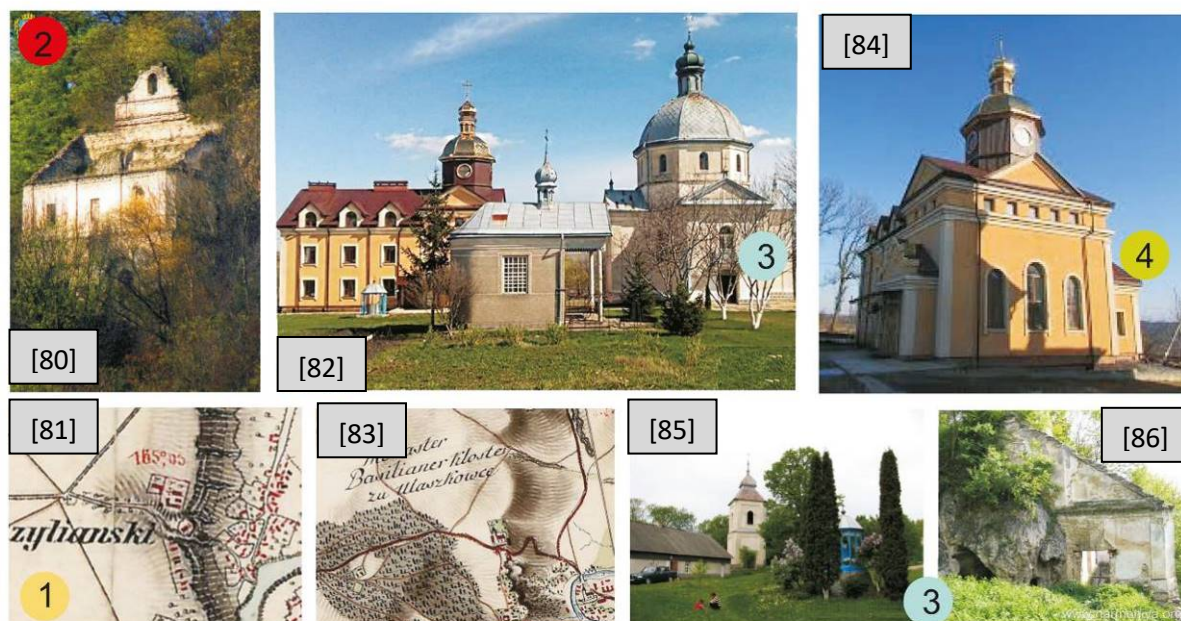
стилю життя) у період 1990-2000-х рр., виглядала менш привабливою, ніж маніфестація древності. Чуттєві релігійні скульптури та яскраві мозаїчні панно підкреслюють демонстраційну направленість створеної у 1990-2000-х роках архайки. Василянський монастирський комплекс в Кам'янці-Подільському відносно досить вдало демонструє суворий етос «минулого», як об'єкт ідеалістичного пізнання. Нова репрезентація мотивована непересічним місцем у містобудівельній структурі Кам'янця-Подільського, а також автентична умовність нині існуючої структури можуть стати чинниками подальшої трансформації та інтерпретації комплексу.

Приблизно такі ж перспективи розвитку, не дивлячись на інше історичне походження, може мати і монастир в Улашківцях (Тернопільської обл.). Демонстраційно-репрезентативна програма, вибрана тут у рамках новітньої стадії, оперує змістами, які містять перша (початкова) та друга (після прийняття унії) стадії (Монастир в Улашківцях, 2017). Хоча перекази про заснування обителі у XIV ст. не підкріплені наразі жодними археологічними чи хронографічними матеріалами, особливості рельєфу, що уможливило створення пустельницьких печер, дає уявно-творчий матеріал для концептуалізації формотворення, сконцентрованої на ідеалізації минулого. Фактично в Улашківському монастирі саме природні, а не антропогенні чинники є основним матеріалом для конструювання демонстраційної комунікативності. До наративу первісної стадії належить також і переказ про перебування тут польського короля Яна III Собеського під час військових дій проти турецької армії наприкінці XVII ст. На той час монастир являв собою ряд пустельницьких камер, що могли формувати невелику кеновію, сконцентровану навколо скельної каплиці. Капітальне будівництво монастиря розпочалося після прийняття унії, у 1738 році, особливо після його передачі Василянському Чину. Тоді розбудовуються келійні приміщення у стилі барокової репрезентації та з'являється ікона Богородиці, яка стала об'єктом соціальної конвергенції обителі. У 1856 році починається будівництво мурованої церкви Різдва Пр. Богородиці, яку згодом розібрали. Нову церкву почали зводити на початку XX ст. Будівля – одноверха, з виразними сакральними ознаками галицького стилю,

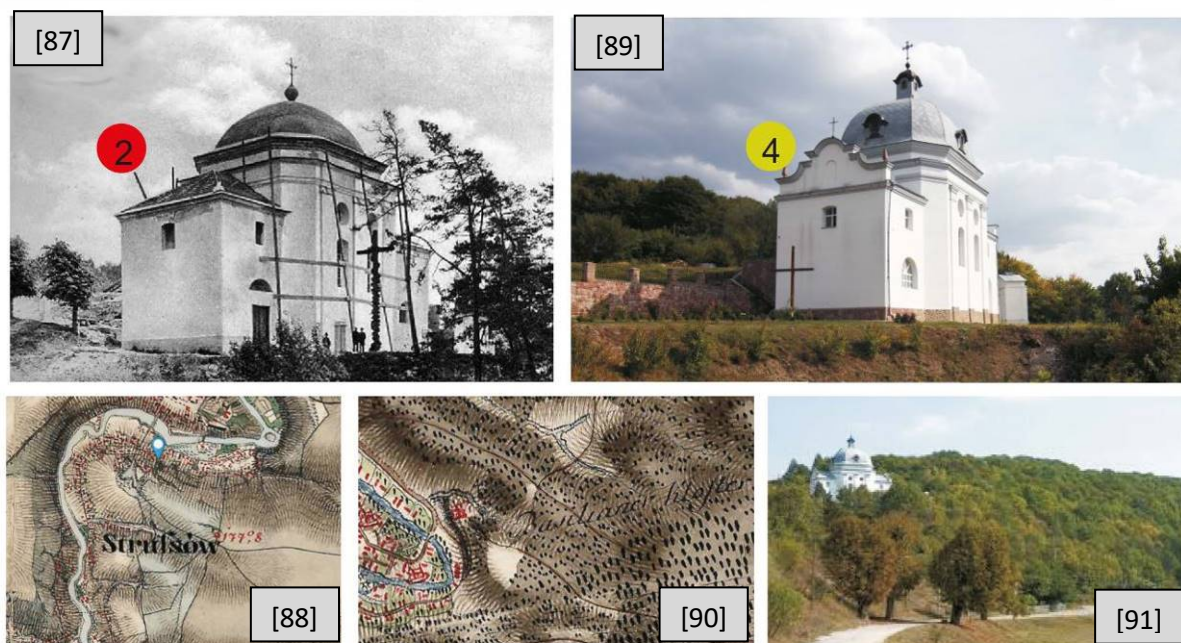
в якому традиції дерев'яних інтерпретацій східно-християнської сакральної образності трансльовані у мові кам'яної морфології. В архітектурі церкви домінує доричний ордер. Барокові келійні корпуси, які згодом занепали, були найбільш репрезентативними будівлями комплексу. Значні роботи проводилися в процесі релігійного відродження доби Незалежності. 2008 року постав новий корпус з каплицею в характері неоренесансному з елементами бароко, який, до певної міри, перекликається зі стилістикою церкви. Новобудову порядили яскравою поліхромією, через що у просторі ансамблю вона зайняла місце майже рівнозначне храму. Крім того, було відроджено ряд об'єктів паломницького характеру – доступ до чудотворних ікон, мощів, джерела тощо. Досвід новітнього будівництва показав, що репрезентативна демонстрація та підвищені вимоги до комфорту змінили проектно-планувальну логіку. Аргументами підтвердження сакральності став якісний побут та різна чуттєва морфологія (ордерна пластика, промовиста колористика, позолота тощо). Очевидно, що однією з головних проблем, які постають у даному контексті, є віддаленість обителі від міських центрів та транспортних шляхів, а також існування крупного паломницького центру у Зарваниці, гравітаційне поля якого зачіпає і монастир в Улашківцях. В цьому сенсі відкритими залишаються можливості туристичного, рекреаційного та освітнього потенціалів, перспектив змішаного використання. (Рис. 3.9.)

Подібним своїми стадіями розвитку та потенціалом метаболізму є монастир у Струсові (Тернопільська обл.). Тут також простежується перша, початкова, стадія, артефактами якої є елементи ландшафту і рештки пустельницьких печер, які, ймовірно, дали початок невеликому православному монастирю, згадки про який відносяться до зламу XVI-XVII ст. Виникнення мурованих будівель та архітектурно-просторова трансформація комплексу формують другу стадію його розвитку та пов'язані з прийняттям унії. У другій половині XVIII ст. (роботи розпочалися 1767 р.) (Вуйчик, 2004, с.242-243) на фундаціях Фр. - С. Потоцького виникає пізньобарокова стилістична структура, що коливається між парадно-репрезентативною демонстраційністю та конфесійною вторинністю. Церква Святого Миколая у своєму основному

Особливості архітектурно-просторового рішення комплексів ЧСВВ з точки зору потенціалу їх відтворення. Монастир в Улашківцях та Струсові.

Монастир в Улашківцях поєднує у собі всі чотири наративних стадії та має значний потенціал відтворення відповідно до рідної функціональної програми

Монастир в Струсові є прикладом яскравого вираження лише однієї із наративних стадій - «другої», в меншій мірі присутній «четверта».

Рис. 3.9. Архитектурно-просторова організація монастирів в Улашківцях та Струсові у контексті перспективи відтворення.

об'ємі має досить ритмічну та академічно вивірену тектоніку. Не дивлячись на відносно невеликі розміри (20x10 м), будівля інтерпретована розвиненими бароковими карнизами, пілястрами, круглими та напівциркульними віконними прорізами. Планувальна та об'ємно-просторова структура – симетрична відносно і повздовжньої, і поперечної осей. Повздовжній об'єм на торцях завершений експресивним бароковим аттиком. Разом з тим, подібно до Хрисинопільської церкви (обидві за проектом архітектора Й. Зельнера), велика баня не відповідає пропорційній програмі та композиції мас будівлі. Якщо у Христинополі занижені баня і барабан, то у Струсові цілковито вилучений барабан із тектонічної структури будівлі. Хоча храм разом з комплексом вирізняються східно-християнською ідентичністю, однак не мають чіткого візуального акценту. Роль храму знівельована не лише в межах прилеглої до монастиря зони, але й у навколишньому ландшафті. Оскільки Йосифінською касатою монастир був ліквідований, а в його приміщенні розмістився римо-католицький костел, василіанська присутність тут припинилась. Згодом, після пожежі наприкінці XIX, перестав діяти і костел. Таким чином, новітня стадія тут формувалася на ґрунті другої стадії традиційного розвитку монастирів, оминувши третю. Це дало можливість використати збережені барокові структурні елементи у формуванні історичного репрезентаційного простору. В контексті подальшого розвитку новітньої стадії та сучасної інтерпретації струсівського монастиря важливим є вирішення проблеми його замешкання. На час нормального функціонування монастиря у XVIII ст. чисельність ченців не перевищувала 12 осіб. Нині число монахів обмежується кількома особами, що свідчить про недостатній потенціал релігійного використання комплексу. (Рис. 3.9.)

Важливе місце у мережі василіанських обителів займає монастир у Підгірцях. Він володіє винятковою початковою стадією розвитку, що відкриває великі можливості для новітньої інтерпретації, заснованій на демонстрації минулого. Хронотопічна традиція пов'язувала виникнення монастиря з діяльністю княгині Олени, доньки белзького князя Всеволода Мстиславича XII ст. Нещодавно, завдяки працям львівського історика Ігоря Мицька, початкова

стадія розвитку монастиря заглиблена версією, пов'язаною з перебуванням тут княгині Ольги у середині X ст. (Мицько, 2005). Такі хронотопічні конотації накладаються на сусіднє Плісеське городище (Филипчук, 2014) та Підгорецький палацовий комплекс і роблять Підгорецький монастир винятково вигідним з огляду на суспільну увагу. Початкова стадія закінчується на уривчастих відомостях про відновлення монастиря на зламі XVII-XVIII ст. за участю місцевих магнатів, фактично на самій межі переходу двох галицьких єпархій в Унію. Можна припустити, що якісь форми чернечого життя існували тут і в період до великих будівельних робіт, що розпочались після прийняття унії. Стійка місцева традиція, що пов'язувала місцевість з духовним осередком початкової стадії, ймовірно, стала головним або одним з головних мотивів такої відбудови. Після прийняття унії було здійснено розбудову мурованих будівель на території монастиря – храму, келій та господарських приміщень. Церква Св. Онуфрія є синтезом двох проектно-світоглядних систем. З одного боку, це – традиційна для регіону однобанева церква, з іншого, це – схема латино-християнської будівлі, що утвердилась у період контрреформації на базі образу римського храму Іль-Джезу. Репрезентативний фасад, позбавлений насиченого декору, ліпнини та скульптур, має спрощений характер. Компонування фасаду підкреслене горизонтальним членуванням, в якому виділяються три портали в розвиненому ордерному обрамуванні. Така архітектура віддалено нагадує католицькі храми в Латинській Америці. В час релігійного відродження на межі XX-XXI ст., коли формувалася новітня стадія демонстраційної комунікативності, було проведено деякі роботи з інтерпретації території для потреб паломників і туристів, метою яких були визначні археологічно-архітектурні пам'ятки. Тоді звели в'їзну каплицю коло джерела, провели ряд робіт по ландшафтному благоустрою території, проведено заходи з відновлення та реконструкції келійно-господарських корпусів. Потенціал росту соціальної конвергенції обителі у Підгірцях був, до певної міри, скутий внутрішньо-релігійними суперечками у 2008-2009 рр. довкола групи так званих догналітів. При відтворенні Підгорецького монастиря варто враховувати поєднані тут природні, архітектурні, археологічні та символічні аспекти. (3.10.)

3.3. Варіативність хронотопічної структури монастирів ЧСВВ Західної України та проблема збереження їх ціннісної специфіки.

В контексті поставлених в роботі задач, а також виявленого феномену василіанських монастирських комплексів з їхньою стадійністю розвитку, комунікативністю та метаболізмом, варто окреслити коло практичних аспектів, які пов'язані із проблемами їх відтворення та сучасної інтерпретації.

В рамках розгляду феномену василіанських монастирських комплексів визначено чотири ідентифікаційно-демонстраційні стадії розвитку їх ансамблево-перцептивного простору. Для розуміння цінності спадщини василіанських монастирів варто розглядати їх як темпоральне явище. Цінність ансамблевої структури визначається в першу чергу її здатністю накопичувати приклади матеріалізації наративно-світоглядних станів, характерних для різних історичних епох. Застосування різних методів дослідження показало, що розуміння василіанських комплексів як хронотопу, стало важливою рисою відтворення та реінтерпретації їх архітектурно-просторового образу у добу Незалежності, коли в контексті релігійного відродження проводились роботи з повернення цілому ряду обителей ЧСВВ на Західній Україні релігійних функцій.

В роботі обґрунтовано категорію цінності василіанських обителей, що впливає з феномену мінливої темпоральності, наведено приклади сучасної історії архітектурно-просторового відновлення, які свідчать про актуальні мотивації та потреби. З огляду на загальні європейські тенденції у трактуванні подібного роду об'єктів, а також на проектну культуру початку ХХІ ст., можна говорити про ймовірність побудови теоретично-практичної системи поглядів на василіанські монастирі, як об'єкти перманентного творення простору сакрально-комунікативної взаємодії (у випадку збереження релігійних функцій), або демонстративно-комунікативної взаємодії (у випадку не використання, або не повного використання релігійних функцій).

Мінлива темпоральність, характерна для василіанських монастирів, не однаково проявляє себе у різних наративних стадіях, що і зумовило неможливість теоретичного обґрунтування такого явища як «василіанська

архітектура» на стилістичному рівні. Серед розглянутих прикладів можна говорити про сто відсоткову присутність лише другої стадії, яка проводилась після переходу Західно-Українських єпархій в Унію, що пов'язано з відносною державною підтримкою та стратегією трансформації монастирської структури,.

Другою за присутністю є четверта стадія просторового розвитку, яка почала формуватись впродовж періоду релігійного відродження перших десятиліть Незалежності. З огляду на специфіку пост-радянського соціуму, для якого характерний високий ступінь валоризації до-модерного минулого та ідеалізація історії (перазмоутопія), попередні стадії були розвинені та відтворені саме з огляду на їх репрезентацію минулого. Також окреслено низку нових пріоритетів, передовсім пов'язаних з пошуком ефективних форм комунікації із соціумом. Серед досліджених об'єктів новітня стадія простежується у 90% обителів, а її відсутність пов'язана не стільки із функціональним переосмисленням скільки із браком ресурсів для відтворювальних робіт раніше покинутих комплексів (наприклад монастир у Жизномирі).

Наступною за присутністю є початкова стадія, що складає близько 80% серед досліджених об'єктів. Тут передовсім йдеться не про матеріальні пам'ятки, а елементи пам'яті та інтерпретації, які пов'язують обитель з цінними пластами національної чи конфесійної самоідентифікації.

Третя стадія, пов'язана з Добромилською реформою, зустрічається у найменшій кількості монастирів – трохи більше половини. Передовсім, це пов'язано з двома факторами, з одного боку – це загальний занепад ЧСВВ у ХІХ ст., як через політику австрійського уряду (Йосифінська касата), так і через перехід монастирів у режим латино-орієнтованої дисципліни та монолітизації всієї монашої спільноти. Добромилська реформа завершилась напередодні Першої світової війни, після якої наступив період антиукраїнської реакції Польської держави, у складі якої опинилась Західна Україна. (Рис. 3.11.)

Таким чином загальна картина мінливої темпоральності василіанської спадщини полягає у варіативності стадій, серед яких можна визначити такі:

Особливості архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ та потенціал їх відтворення.

Наявність наративних стадій у масиві детально опрацьованого матеріалу

друга	100 %	фактори варіативності наративних стадій	
четверта	90 %	«Йосифінська касата»	«Добромильська реформа»
третя	80 %	Радянська антирелігійна боротьба	перехід до Унії
перша	50 %	перехід до Унії	легалізація УГКЦ

Теоретичні положення, що стосуються проблематики визначення категорії цінності, автентичності та традиційності в контексті специфіки василіанських монастирських комплексів.

розуміння комплексу ЧСВВ як пам'ятки:

багатошарової, що відобразила різні, часто протилежні за змістом історичні фази розвитку

комунікативної, що відображає рефлексію спрямовану в бік мінливого соціуму

метаболичної, що відкрита до постійного розвитку і доповнень

архітектурно-стилевої мови

[102]

Крехівський монастир

Крехівський монастир як приклад найбільш повної присутності багатостадійності, комунікативності та метаболичності як особливостей феномену василіанської архітектури

- 1 "Перша" стадія;
- 2 "Друга" стадія;
- 3 "Третя" стадія;
- 4 "Чверта" стадія.

Рис. 3.11. Варіативність наративних стадій та особливостей феномену василіанської архітектури Західної України

Особливості архітектурно-просторового рішення комплексів ЧСВВ з точки зору потенціалу їх відтворення.

Роль ідентифікаційно-демонстраційних стадій у контексті практичної предметизації комунікативності та метаболічності

«перший» -	«другий» -	«третій» -	«четвертий» -
охоплює період від, як правило не визначеного у минулому, початку монашого життя, що відкриває шлях до індивідуальних інтерпретацій містичного характеру, які формують та зміцнюють відчуття сакральності і надприродної присутності;	охоплює період від впровадження Унії до кінця XIX століття, переважно характерний виникненням кам'яних капітальних будівель та регулярних келійних корпусів та перших форм комунікативної демонстраційності;	охоплює період від другої половини XIX століття до кінця 1930 – х років та характерних демонстративністю пов'язаною із пошуками ідентичності нових соціально-національних колективів, що виникли у цей період;	охоплює період релігійного відродження 1990-х років та характерний романтизацією історії та утопією «кращого минулого» особливо популярну в рамках пост-радянського суспільства

виняткові монастирські ансамблі (унійного періоду) – монастирі у Бучачі та Червонограді, характерні завершеністю та самодостатністю, без перспектив метаболізму і динамічної демонстративності;

двостадійні ансамблі – монастирські комплекси в яких представлено тільки «друга» та «четверта» стадії (Струсів), «перша» та друга» стадії (Жизномир)

тристадійні – монастирські комплекси в яких представлено «перша», «друга» та «четверта» стадії (Підгірці, Підгора)

чотиристадійні – монастирські комплекси в яких представлено всі чотири окреслених наративно-демонстраційних стадії, «перша», «друга», «третя» та «четверта» (Улашківці, Почаїв, Львів, Лаврів, Крехів, Краснопуца, Кам'янець - Подільський, Добромиль).

варіативність стадій мінливості темпоральності

Рис. 3.12. Варіативність та наративність у архітектурно-просторовому вирішенні монастирів ЧСВВ у Західній Україні.

а) виняткові моностадійні ансамблі (періоду після прийняття унії) – монастирі у Бучачі та Червонограді (Христинополі), характерні завершеністю та самодостатністю;

б) двостадійні ансамблі – монастирські комплекси, у яких представлено тільки дві стадії: друга (після прийняття унії) та четверта (новітня) – Струсів, перша (початкова) та друга – Жизнемир;

в) тристадійні – монастирські комплекси, у яких представлено перша (початкова), друга (після прийняття унії) та четверта (новітня) – Підгірці, Підгора;

г) чотиристадійні – монастирські комплекси, у яких представлено всі чотири окреслених наративно-демонстраційні стадії: перша (початкова), друга (після прийняття унії), третя (після Добромильської реформи) та четверта (новітня) – Улашківці, Львів, Лаврів, Крехів, Краснопуца, Кам'янець-Подільський, Добромиль.

Хоча кількість василіянських монастирів, у яких представлено всі чотири стадії, переважає інші варіативні комбінації, проте варто говорити про можливість опрацювання різних програм архітектурно-просторового відтворення василіянських монастирів – залежно від того, поєднання яких стадій спостерігається у тому чи іншому випадку.

Висновки до третього розділу:

1. Виявлено, що для регіону Західної України не можливо вибудувати систематизаційну структуру проявів сакральної архітектури в рамках єдиної сукупності рис та ознак. В умовах Галичини, Закарпаття та Волині загально-європейська стилістична мова проявився у провінційному трактуванні, зазнавши різних форм редукції та спрощення, причиною чому стала відносна бідність регіону, особливо у XVIII ст. Винятком, який на знаково-ідентифікаційному рівні зберігав риси самобутньої ідентичності, можна вважати купольне завершення, яке спостерігається у василіянських храмах не залежно від часу та стилістичного характеру.

2. Окреслено розбіжність у розумінні цінності архітектурної спадщини між професійними архітектурними та пам'ятко-охоронними середовищами – з одного боку, та церковно-релігійними – з іншого. Ця розбіжність виникла внаслідок сталого розуміння «цінності» архітектурного об'єкту в рамках пам'ятко-охоронної науки, яка набула особливого розвитку завдяки підтримки ідеалізації історичного минулого. На відміну, церковно-релігійні інституції «цінність» трактують, як динамічне явище, орієнтиром якого є перманентна модернізація, яка відкриває можливості до широкого спектру трансформативних та архітектурно-проектних робіт.

3. Визначено, що важливим фактором у визначенні практичних аспектів відтворення василіанських монастирів є специфіка їхньої функціональної структури. В обителях ЧСВВ (на відміну від їх православних попередників) архітектурно-просторову структуру можна інтерпретувати як конструювання позитивної соціальної рецепції засобами чуттєвого впливу, які стали також елементами матеріалізації власного (внутрішньо-монастирського) переживання сакральності і преображення під впливом релігійно-містичного практикування. Таким чином, монастирські комплекси стали набувати *демонстраційно-комунікативного* характеру (архітектура монастирського комплексу є повідомленням, адресованим «назовні»), що свідчить про творення нового виміру категорії «цінності».

4. Визначено, що основою ідентичності василіанських монастирів стали *мінливі характеристики*, а архітектура набула стильового значення накопичення різних часових стадій. Кожна з них стала відображенням цінностей соціуму, на який вона орієнтувалася. Прикметою сформованого навколо монастиря середовища стала метаболічність (тобто постійна незавершеність та відкритість до нових етапів змін).

5. Обґрунтовано потребу розширення або уточнення законодавчих норм, зокрема «Закону про охорону культурної спадщини», позаяк він не забезпечує можливості повною мірою зберегти процеси формування монастирів ЧСВВ Західної України, які є відкрито системою динамічної візуально-соціальної комунікації. Категорія «цінності» у них має визначатись

наявністю триваючого процесу нашарувань. Тому метою відтворення може бути не лише збереження автентичної субстанції, але й відновлення багатостадійної еволюційної картини з можливістю її доповнення.

6. Окреслено низку теоретичних положень, які уточнюють визначення категорії цінності, автентичності і традиційності монастирів ЧСВВ Західної України, що дозволяє детальний розгляд конкретних прикладів. Вихідними положеннями для такого розгляду є розуміння монастиря ЧСВВ як пам'ятки:

а) багатостадійної, що відобразила різні, часто протилежні за змістом історичні фази («мінлива темпоральність»);

б) комунікативної, що відображає реакцію, спрямовану в бік мінливого соціуму («демонстраційна комунікативність»);

в) метаболічної, що відкрита до розвитку і доповнень, без досягнення повної завершеності.

Єдність та взаємодія цих трьох рис утворюють систему унікальності монастирів ЧСВВ Західної України, яка заміщує недостатність спільної архітектурно-стильової мови, а також недостатню кількість подібних просторово-композиційних рис.

7. Визначено чотири ідентифікаційно-демонстраційні стадії реалізації комунікативності та метаболічності, які присутні в ансамблевому просторі:

а) перша – *«початкова»* – охоплює період від, як правило, не визначеного у минулому початку чернечого життя, що відкриває шлях до індивідуальних інтерпретацій містичного характеру, які формують та зміцнюють відчуття сакральності і надприродної присутності (переважно це – елементи пустельницького етапу – скелі, печери, віддалені скити тощо. Сюди ж відносяться дерев'яні будівлі кеновійних комплексів православного періоду);

б) друга – *«після прийняття унії»* – охоплює період від впровадження Унії до кінця XIX ст., переважно, характерний виникненням мурованих будівель та регулярних келійних корпусів, а, відтак, перших форм комунікативної демонстраційності;

в) третя – «*після Добромильської реформи*» – охоплює період від другої пол. XIX ст. до кінця 1930-х рр. та характерна демонстративністю, пов'язаною з пошуками ідентичності нових тогочасних соціально-національних спільнот;

г) четверта – «*новітня*» – пов'язана з періодом релігійного відродження доби Незалежності напочатку 1990-х рр. та характерна романтизацією історії, трактуванням сакрального простору монастиря у рамках кращого минулого (перазмоутопія), особливо популярну в пост-радянському суспільстві.

8. Визначено, що картина мінливої темпоральності (часової змінності) василіанської спадщини полягає у варіативності стадій, серед яких можна виокремити:

а) виняткові монастадійні (після прийняття унії) – монастирі у Бучачі та Червонограді, характерні завершеністю та самодостатністю, без перспектив метаболізму і динамічної демонстративності;

б) двостадійні – монастирські комплекси, у яких представлено тільки друга (після прийняття унії) та четверта (новітня) стадії – Струсів, перша («початкова») та друга (після прийняття унії) – Жизномир;

в) тристадійні – монастирські комплекси, у яких представлено перша (початкова), друга (після прийняття унії) та четверта (новітня) – Підгірці, Підгора;

г) чотиристадійні – монастирські комплекси, у яких представлено всі чотири окреслених наративно-демонстраційні стадії: перша (початкова), друга (після прийняття унії), третя (після Добромильської реформи) та четверта (новітня) – Улашківці, Львів, Лаврів, Крехів, Краснопуща, Кам'янець-Подільський, Добромиль.

РОЗДІЛ 4. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНА МОДЕЛЬ ВІДТВОРЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ МОНАСТИРІВ ЧСВВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

4.1. Комунікативно-репрезентаційна архітектурна система як об'єкт збереження та відтворення.

У попередніх розділах роботи окреслено теоретичне підґрунтя василіанської монастирської архітектури, головною рисою якої є чутливість до місійної діяльності серед локального соціуму. Починаючи від виникнення у перші десятиліття після прийняття Унії відбулося переосмислення візуально-комунікативної структури монастирів, покликаної демонструвати соціуму маніфестаційні повідомлення, характерні для певних історичних періодів. Відтак, сформульовано категорію мінливої темпоральності, як визначального поняття архітектурної цінності василіанських монастирських комплексів. На основі проаналізованих об'єктів проілюстровано варіативний спектр планувально-просторової структури монастирів, що складається з різних стадій комунікативної маніфестації, динаміка якої триває. Здійснено варіативний аналіз різних комунікативно-демонстраційних стадій. Згідно зі сформованою системою даних, визначено зміст поняття архітектурно-просторової цінності василіанських монастирів в сенсі морфології та сприйняття. На основі цього поставлено проблему теоретично-практичного відтворення василіанських монастирських комплексів в умовах сучасної соціокультурної парадигми.

В роботі розглянуто пам'яткоохоронні аспекти об'єктів, які функціонально здійснюють комунікативно-репрезентаційну місію. Ця проблематика потребує окремого ґрунтового дослідження, ймовірно, із залученням юридичних та нормотворчих аспектів пам'яткоохоронного дискурсу. Увага сконцентрована лише на пам'ятках василіанського будівництва, теоретично-практичний аналіз якого можна проводити у двох напрямках. З одного боку, це спадщина попередніх репрезентативних нашарувань, які можуть не відповідати цілям і завданням актуальної комунікації між мікросоціумом монастирського колективу та макросоціумом суспільства тої чи іншої епохи. Саме тут

простежується суперечність між комунікативною традицією ЧСВВ та пам'яткоохоронною парадигмою, яка сформувалась в середині ХХ ст. Відтворення та збереження пам'яткової субстанції пов'язано, передовсім, з законодавчими нормами та проектними і будівельними діями. Разом з тим, високий суспільний авторитет релігійних організацій та дотримання пам'яткоохоронних норм не забезпечують стратегії збереження та відтворення матеріальної субстанції василіанських комплексів. Пам'яткоохоронна стратегія, яка суперечить функціональному змісту об'єкту, не може вважатись достатньо сталою та ефективною, а її механізми є конфліктними. Тому постає проблема комунікативної інтерпретації збереженої субстанції для нових цілей з можливістю певної трансформації без ушкодження важливих та цінних елементів.

Наступна теоретично-практична оцінка пов'язана з метаболічною якістю монастирів ЧСВВ. При відтворенні василіанських комплексів виникають проблеми, пов'язані з активним розвитком та розбудовою окремих обителів у добу Незалежності. Часто архітектура сакрального об'єкту має характер значною мірою відмінний від існуючих ансамблевих параметрів. Процес метаболічного розвитку також може вступати у суперечність з положеннями пам'яткоохоронної парадигми. Коли мова йде про нове будівництво у комплексах, то передовсім постає питання збереження ансамблевості та традиційного характеру середовища. Разом з тим, зміна традиційного середовища проектно-будівельними роботами у період релігійного відродження 1990-2010-х років інколи може бути метою керівництва монастиря. На прикладі монастиря у Кам'янці-Подільському показано, що не дивлячись на романтично-сентиментальний образ середньовічної оборонної будівлі храму, вона мала уступити місце цілком новій будівлі, яка своїм стильовим і просторовим вирішенням відповідала націєтворчим спробам тодішнього ідеологічного керівництва Російської імперії.

Відтак, для пам'яткоохоронної практики актуальними є питання тлумачення комунікативних змістів, які передаються тими чи іншими демонстраційними стадіями, та визначення меж компетенції в оцінці їх

цінності. Іншими словами, актуальним є питання цінності тієї стадії розвитку, яка втратила соціальну чутливість і визначена меншою відносно тієї стадії, яка відповідає сучасним маніфестаційним цілям обителі. Варто підкреслити, що мова іде не про матеріальну субстанцію, культурна цінність якої не викликає дискусії, а про асоціативні (або функціональні) трансформації, яким можуть піддаватись окремі елементи комплексу. В роботі обґрунтовується твердження про те, що комунікативно-демонстраційну природу василіанських комплексів варто сприймати як валоризаційну категорію, а отже пристосування тих чи інших асоціативних стадій до потреб актуальної комунікації має сприйматись як коректний спосіб трактування спадщини ЧСВВ.

Досвід реконструкції та відновлення василіанських монастирів упродовж відродження 1990-2010-х років показав, що оптимальним способом є включення репрезентаційних стадій в демонстраційний набір актуальної комунікативної програми. В контексті такого підходу важливим є вивчення взаємозв'язку ідентифікаційних параметрів елементів різних стадій. (Рис. 4.1.)

Через загальний занепад василіанського Чину у XIX ст., третя стадія просторового розвитку монастирів виражена найслабше, а взаємозв'язок неактивних та актуальних маніфестаційних елементів найкраще простежується на порівнянні другої (після прийняття унії) та четвертої (новітньої) стадій. Період релігійного відродження та відновлення діяльності монастирів ЧСВВ збігся у часі з критичним переосмисленням спадщини індустріальної епохи. Як наслідок, домодерні стилі та образи стали асоціюватись з вищим культурним рівнем, ніж спадщина другої пол. XX ст. (Проценко, 1991). В пост-радянських умовах романтизм та сентименталізм, пов'язаний з ідеалізацією минулого, як «кращої» соціокультурної реальності, стали відігравати позитивну роль у боротьбі з тоталітаризмом і його матеріальними символами. Таким чином, друга (після прийняття унії) та четверта (новітня) стадії василіанської репрезентації стали взаємо-притягальними та взаємо-необхідними. Бароково-класицистична мова унійних будівель надає відчуття необхідної хронологічної глибини для досягнення ефекту причетності до «кращої» реальності з точки зору пост-радянської (і пост-модерної) людини. Не лише відновлення

збережених будівель, але і зведення нових відбувається в рамках історізації та архаїзації простору, що відповідає соціальному запиту на розширення історичної перспективи буття колективу, який відроджує національні та конфесійні ознаки своєї ідентичності (Wanner, 2010). В такому ж сенсі відбувалась взаємодія з першою (початковою) стадією, цінність якої зростає ще більшою мірою. Висока якість побуту стала тим аспектом пост-індустріальної (пост-радянської) демонстрації, який увійшов у протиріччя з актуальним трактуванням архітектурної спадщини. В результаті розвитку монастирів на сучасному етапі їхнє просторове середовище не можливо назвати традиційним. (Рис. 4.2.)

Не дивлячись на ці розбіжності, поєднання сучасних умов та історичної субстанції в рамках ідеалізації минулого (перазмоутопії) не несе характеру категоричного несприйняття пам'яткоохоронним дискурсом. Комунікаційна репрезентація, здійснена в рамках відтворення обителів ЧСВВ, сприймалась як актуальна цінність саме в такому синтетичному вигляді, а її обидва маніфестаційні прийоми не суперечать. На основі зібраного матеріалу можна твердити, що історичні демонстраційно-комунікативні стадії, які лежить в основі феномену василіанської монастирської архітектури, не перебувають в суперечності. Лише в окремих випадках спостерігається порушення ансамблевої цілісності, і ці випадки стосуються тільки двох монастирів, які не мають метаболічної і багатостадійної структури (Бучач та Червоноград) (Ремешило-Рибчинська & Знак, 2016).

Варто сконцентрувати увагу на визначенні основних комунікативно-репрезентаційних засад василіанських монастирів. Аналіз низки монастирських ансамблів свідчить про наявність певного набору змінних та незмінних змістів, які сумарно творять ту чи іншу демонстраційно-комунікативну стадію (Ремешило-Рибчинська & Знак, 2017). До незмінних змістів належить *маніфестація східно-християнської ідентифікаційної приналежності, символізація піднесеності та унікальності місця*. До змінних змістів можна віднести *трансляцію якісного побуту, національної детермінованості, матеріалізації хронологічної глибини та дрібна ієратопічна предметизація*

Теоретико-практична модель відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ у Західній Україні

набір архітектурно-просторових ознак, які передають **НЕЗМІННІ** змісти

набір архітектурно-просторових ознак, які передають **ЗМІННІ** змісти

маніфестація східно-християнської ідентифікаційної приналежності, символізація піднесеності та унікальності місця.

центричні та купольні завершення як найбільш стійкий елемент маніфестації східно-християнської ідентичності

демонстраційна зорієнтованість всіх фасадів, як характерний елемент візантійської архітектури та антитеза контрреформаційній латинській архітектурі

[103]

трансляція якісного побуту, національної детермінованості, матеріалізації хронологічної глибини та дрібна ієратопічна предметизація навколишнього простору (розбудова малих архітектурних форм, скульптурних груп, відпустових вівтарів тощо)

обрядово-паломницькі малі архітектурні форми, пристосовані до запитів актуального в ту чи іншу епоху суспільства

[104]

купольне завершення храму у Крехові, має компромісний варіант; не будучи абсолютною домінантою, воно, тим не менше артикулює конфесійну спрямованість обителі

[105]

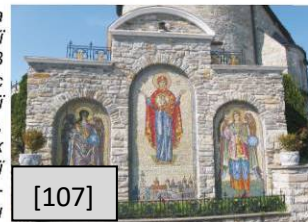
завершення храму Добромильського монастиря, має підкреслено домінантний характер, не дивлячись на те, що найбільш розвинутою є «друга» наративна стадія

[106]

класицистична ритміка та пластика фасадів переважає більший масштаб та висоту купольного завершення, як отримало урізаний вигляд із міркувань візуалізації конфесійної підпорядкованості, що сформувалась в тодішніх ідеологічно-політичних умовах.

мозаїчна окремостояча композиція на території колишнього монастиря ЧСВВ у Кам'янці-Подільському, є свідченням рефлексії реалістичного мистецтва, яке увібрало у себе як інтерпретацію візантійської іконографії так і інерції пізньорадянської візуальної культури

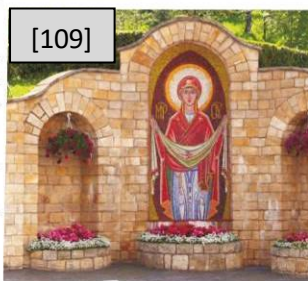
[107]

ландшафтно-скульптурна група коло Гошівського монастиря, є елементом трансляції візуальної естетики характерної для центрально-європейської суспільно-релігійної кон'юнктури, а також традиції народної релігійності, котрі підтримувались василіанським орденом із початку XX століття.

[108]

мозаїчно-декоративна група на релігійну тематику встановлена у подвір'ї Онуфріївського монастиря у Львові, має характер симбіозу наївного мистецтва із мотивами візантійської мозаїчної образності; підкреслює східну генезу василіанської тотожності.

[109]

Рис. 4.1. Діалектика матеріалізації змінних та незмінних змістів у архітектурно-просторовій структурі монастирів ЧСВВ Західної України.

навколишнього простору (розбудова малих архітектурних форм, скульптурних груп, відпустових віктарів тощо).

З цього огляду варто уточнити поняття «цінності» василіанських об'єктів, але також сформуванати теоретично-практичну модель їх трактування на основі базових визначників – багатостадійності, комунікативності та метаболічності.

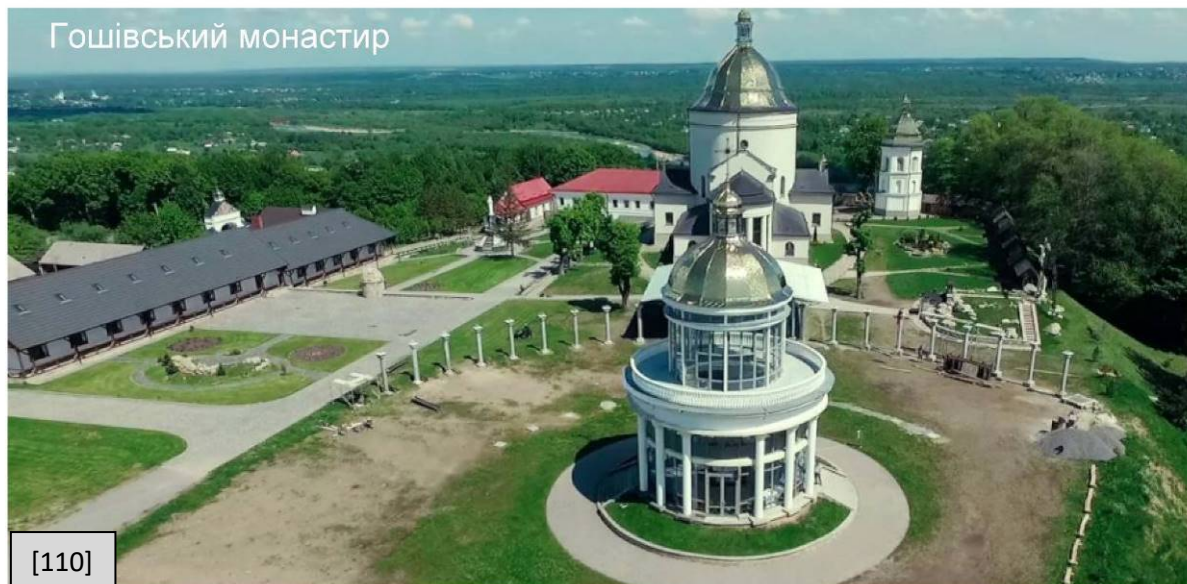
Досвід досліджених монастирських комплексів ЧСВВ показує, що окрім маніфестації *незмінних змістів* існує також певний морфологічний континуум, який зберіг свою тектонічну логіку впродовж всіх етапів історичного розвитку. До його характерних рис належить купольне завершення, декорування будівлі по всьому периметру (на відміну від латинських храмів, характерних особливою увагою лише до чільного фасаду), переважаюча східна орієнтація віктаря, перевага монументалізму над декоративізмом. В період релігійного відродження 1990-2010-х років в окремих випадках стали використовувати позолоту, як додатковий елемент посилення ефекту піднесеності та сакральної унікальності. Хоча ці доповнення і внесли зміни в автентичний образ будівель, а також у традиційний характер середовища, однак, не викликали суттєвих заперечень в рамках пам'яткоохоронного дискурсу. Такі приклади позитивної акцептації «модернізації» тих архітектурних елементів, які матеріалізують незмінні маніфестаційні змісти відтворення, свідчать про те, що асоціації, які вони виражають, закорінені у соціокультурному контексті і маркують його власну ідентичність.

Щодо тих елементів простору василіанських монастирів, які транслують змінні змісти відтворення, то вони можуть мати значно більше пам'яткове значення і підлягати різним трансформаціям, залежно від комунікативної програми монастирського колективу, яка поєднує його з рештою соціуму. Разом з тим, не дивлячись на свою темпоральну мінливість, вони служать цінним матеріалом про природу певної епохи, еволюцію локальної спільноти і, навіть у випадку зникнення зі свого первісного місця у рамках монастиря, можуть розглядатись як цінні артефакти краєзнавчого, історіографічного, антропологічного та ін. дискурсів. (Рис.4.1., 4.2.)

Теоретико-практична модель відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України

Види відтворення та трансформації комплексів ЧСВВ, що склались у епоху релігійного відродження доби Незалежності

збережена ансамблевисть

Додаткові елементи, що виникали в період релігійного відродження після здобуття Незалежності включені в загальну ансамблеву логіку комплексу

порушена ансамблевисть

Додаткові елементи носять характер демонстративного протиставлення існуючим та підпорядковують їх собі.

Рис. 4.2. Види відтворення монастирів ЧСВВ в добу панування пост-модерної проектної парадигми.

4.2. Відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України, як об'єкту теоретично-практичного аналізу.

Структура та специфіка василіанських монастирських комплексів, які проаналізовані в роботі, твердить про необхідність формування, крім суто світоглядного, теоретичного підходу до розуміння архітектурно-історичного феномену василіанських монастирів, також і певної теоретично-практичної моделі. Така модель дала би можливість застосовувати отримані знання, як у площині фахового тлумачення актуальних трансформативних процесів, які продовжують відбуватись у межах монастирських комплексів ЧСВВ (передовсім у тих, які відновили свою релігійну функцію), так і в архітектурно-проектній інтерпретації комплексів у наступних фазах комунікативної маніфестації (Знак, 2017).

На основі проаналізованого матеріалу у даній роботі пропонується застосовувати два способи трактування предметно-просторового матеріалу обителів ЧСВВ, відповідно до форми змісту, який вони транслюють (постійного чи не постійного). Крім того, важливим є функціональне призначення, в контексті якого буде здійснюватись відтворення. З огляду на аналіз прикладів вітчизняного та закордонного досвідів, можна відзначити такі переважаючі варіанти відтворення:

а) для здійснення суто релігійних функцій (монастирські комплекси, семінарії, консисторії, реколекційні центри, резиденції представників церковного керівництва тощо);

б) для здійснення змішаних релігійно-соціальних (охорона здоров'я, освіта, архівна справа, музейна справа, адміністративні послуги тощо);

в) для здійснення нерелігійних функцій (адаптація під різні громадські та приватні потреби),

г) для здійснення туристично-культурних та пізнавальних функцій (в такому випадку руїни або елементи комплексів можуть бути об'єктами консервації та сентиментального туризму чи краєзнавства). (Рис. 4.3.)

Теоретико-практична модель відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України

способи трактування предметно-просторового матеріалу обителів ЧСВВ у Західній Україні.

трансляція не постійних змістів відтворення

трансляція постійних змістів відтворення

переважаючі варіанти відтворення

1

для здійснення суто релігійних функцій (монастирські комплекси, семінарії, консисторії, реколекційні центри, резиденції представників церковного керівництва тощо);

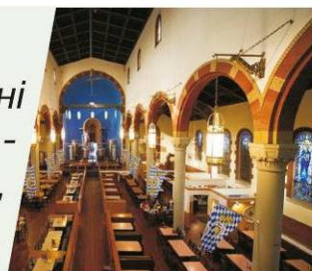
2

для здійснення змішаних релігійно-соціальних (охорона здоров'я, освіта, архівна справа, музейна справа, адміністративні послуги тощо);

3

для здійснення не релігійних функцій (адаптація під різні громадські та приватні потреби - видовищні, торгівельні, освітні, соціокультурні тощо);

4

для здійснення туристично-культурних та пізнавальних функцій (в такому випадку руїни, або елементи комплексів можуть бути об'єктами консервації та сентиментального туризму чи краєзнавства).

Рис. 4.3. Цінність матеріальної субстанції пам'яток ЧСВВ та варіанти програм відтворення.

Відтак, теоретично-практична модель відтворення василіанських монастирів Західної України, базуючись на цих принципових варіантах, формується шляхом узгодження закладених ними цілей із:

а) демонстраційно-комунікативними чотирма стадіями (перша – «початкова», друга – після прийняття унії, третя – після Добромильської реформи, четверта – новітня);

б) морфологічними ідентифікаторами феномену василіанської монастирської архітектури (багатостадійність, комунікативність, метаболічність);

в) категорією комунікативного змісту (постійного, змінного).

Дані три напрямки узгодження, однак, не є рівнозначними. З огляду на специфіку розвитку василіанських монастирів та особливості їх нинішнього функціонування, що полягає у предметизації тісного комунікативного взаємозв'язку з мінливим соціумом, першочергова увага повинна приділятися тим категоріям комунікативного змісту, які тут названі *постійними*. Вони залишались постійними, оскільки виражаючи певні соціально-чутливі ознаки

(тобто соціальний запит, який матеріалізувала сакральна архітектура ЧСВВ, в цьому сегменті залишався незмінним не залежно від зміни епох та світоглядних пріоритетів), матеріальну субстанцію, а також формотворчі закономірності, на підставі яких вона була створена, відтак їх варто віднести до особливої категорії відтворення.

Структура теоретично-методологічної моделі полягає у визначенні:

а) способу інтерпретації постійних змістів, якими можуть виступати *модернізація та доповнення, консервація, відзнакування*;

б) наявності і наповненості змінних змістів, в якості яких можуть виступати *побут, паломницька інфраструктура, дрібні сакральні-обрядові об'єкти, оцінка явищ популярної культури, об'єкти змінної типології (семінарії, бібліотеки, консисторії, рефекторії, торгівельні площі тощо), адаптивно-трансформативні об'єкти (готелі, лікарні, музеї, адміністративні*

приміщення, громадські архіви/бібліотеки тощо), інформаційно-навігаційні об'єкти, елементи тимчасової консервації, меморіалізаційні форми тощо.

Чотири стадії, різна комбінація яких творить феномен василіанської монастирської архітектури, активізуються в різний спосіб, залежно від функціонального варіанту. Для *збереження релігійної функції* важливе значення має демонстрація першої (початкової) та третьої (після Добромильської реформи) стадій, які пов'язані з релігійно-містичною глибиною та детермінацією приналежності до національного колективу. Для *релігійно-соціальної* – на перший план виходить початкова та новітня стадії зі збереженням як додаткових другої (після прийняття унії) та третьої (після Добромильської реформи), які пов'язані з кращою організаційною логістикою та вищим рівнем репрезентативності. У випадку *нерелігійної функції* превалюючими є третя та четверта стадії, при першій (*початковій*) та *другій*, як опційних. У випадку відсутності *жодних функцій*, основна увага приділяється *початковій* стадії, відсутність якої може компенсуватись другою. (Рис. 4.4.)

З чотирьох відзначених функціональних варіантів найбільшою статичністю відрізняється той, який передбачає *збереження релігійної функції* (тут розуміється відсутність будь-яких інших способів використання василіанських комплексів). В даному випадку інтерпретація постійних змістів може відбуватись або шляхом *консервації*, або *модернізації*. Під першим розуміється збереження всіх відповідних елементів у стані максимально непорушеної автентичної субстанції, без загрози її руйнації та пошкодження. Під другим – розширення та морфологічне вдосконалення питомих елементів, що творять матеріалізацію незмінних змістів. Мова йде також і про трансформації та доповнення до збережених автентичних елементів. Як показав досвід релігійного відродження доби Незалежності, такі дії не завжди отримують критичне заперечення у рамках пам'яткоохоронного дискурсу та отримують, загалом, позитивне суспільне прийняття.

Щодо змінних змістів, то в контексті суто релігійного використання, на перший план виходять засоби сакральності-обрядового змісту, а також сакральної

Теоретико-практична модель відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України

Основні положення теоретико-практичної моделі
відтворення монастирів ЧСВВ Західної України

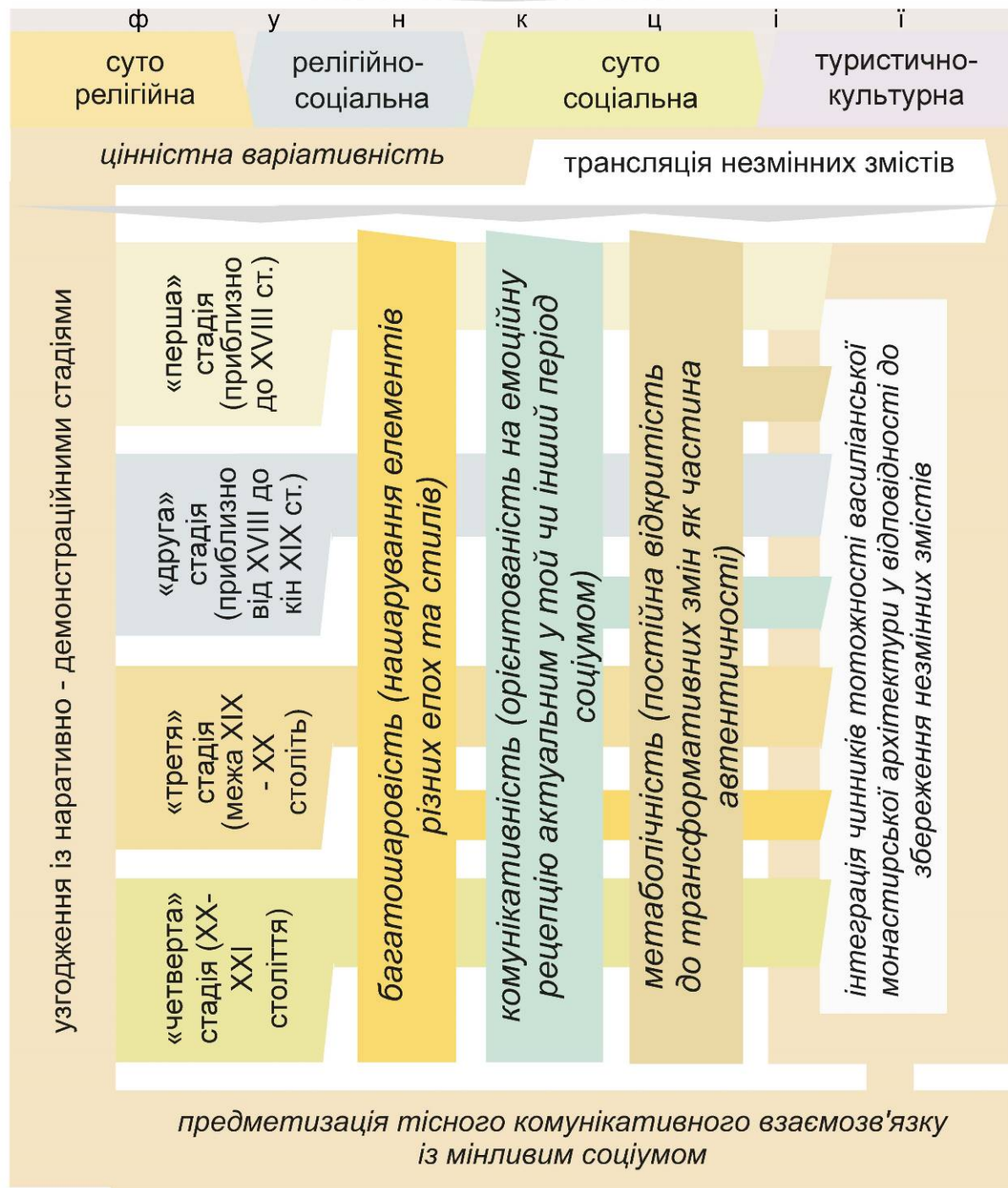

Рис. 4. 4. Теоретико-практична модель відтворення монастирів ЧСВВ Західної України

репрезентації, мова та характер яких можуть бути доволі різними. Факторами, що впливають на ті зміни переважно є: трансформації в літургійному чинопослідуванні та традиціях, прийняття нових монастирських уставів, ріст чи падіння чисельності монахів, резидування уряду Генерального настоятеля Чину, вироблення нової мови сакрального мистецтва і матеріальних предметів поклоніння, підкреслення тих чи інших ознак конфесійної ідентичності, облаштування паломницької інфраструктури. Предметно-просторові елементи, які пов'язані з цими факторами, часто творять певну мистецьку цінність, однак, в силу своєї природи можуть трансформуватись або переноситись в окремі, пристосовані для цього місця. Крім того, елементи, які втратили свою експлуатаційну цінність або не відіграють суттєвого значення у культурно-просторовому образі обителі, можуть бути демонтовані та усунені із середовища того чи іншого монастиря. В архітектурному сенсі до таких елементів, які часто підлягають заміні або ліквідації, належать конструкції покриття, віконні блоки, елементи, що заважають зручному функціонуванню, допоміжні господарські приміщення тощо.

В контексті методології, запропонованої даною роботою, обителі, які виконують суто релігійні функції, передбачувано акцентують проектно-реставраційну та проектно-будівельну діяльність на матеріалізації двох маніфестаційних стадій, серед яких початкова та новітня. Просторова структура василіанських комплексів, які зазнали тих чи інших способів відтворення у добу Незалежності, продемонстрували високу інтенсивність розвитку саме цих стадій через закладений у них значний потенціал асоціації з явищами духовної культури, який вдало корелюється із сакрально обумовленими цілями діючих обителей. В той час друга (після прийняття унії) і третя (після Добромильської реформи) стадії розвитку монастирів в силу своєї більшої раціональності та дисциплінаризму – менш сенситивні до східно-християнських конотацій, зокрема, та ірраціонально-містичних, загалом. Певним винятком можуть служити ті елементи третьої стадії (після Добромильської реформи), які презентують національну та локальну ідентичність, однак, ця стадія не має великої кількості просторового матеріалу у василіанських монастирях. Без

огляду на це, одним з проектних методів може також служити контраст між репрезентативно-маніфестаційними формами діючого монастиря, розташованого в межах історичних будівель та планованими корпусами, призначеними для інших суміщених функцій. В такому випадку новітня стадія буде набувати стилістичних ознак, близьких до радикального модернізму в різних варіаціях, як раціоналістичних так і харизматичних.

Подібним є теоретично-практичне трактування комплексів ЧСВВ у тих випадках, коли вони можуть мати змішане релігійно-соціальне використання. Тут так само зберігаються ті ж ролі змінних та незмінних репрезентаційних форм, різні способи інтерпретації сакральної присутності, які були викладені вище, однак, у зв'язку із існуванням інших соціальних функцій, виникає питання про їх органічний взаємозв'язок. Серед нинішніх василіанських об'єктів, подібне становище займає монастир у Краснопуці, в рамках якого знаходяться також приміщення лікувального закладу. Разом з тим, таке сусідство досі має штучний характер і є лише наслідком неповної передачі приміщень Чину після його використання, як заклад для душевнохворих у радянський час.

Не дивлячись на це, варто відзначити, що соціально-орієнтована специфіка василіанських обителей, яка склалась історично, має велику перспективу також і спільного використання та функціонування у рамках ширшого суспільного залучення. Норми, що існують для різних об'єктів соціального призначення, таких, як лікувальні установи, заклади освіти тощо, часто вступають у протиріччя із компактною структурною тектонікою історично складених планувально-просторових структур, що виникали як життєвий простір монастирських спільнот. Такі проектні ініціативи потребують окремого дослідження на предмет практично-технічної адаптації. Значно простіші та доступніші форми поєднання виникають у випадках використання функцій, що не мають складних обмежувальних вимог. Музейні, адміністративні, архівні приміщення тощо володіють великим запасом адаптаційної легкості і залежать лише від їх мотивованості з точки зору розташування та вписаності у структуру громадських потоків. В цьому сенсі, передовсім, можна говорити про

комплекси, що знаходяться у межах значних поселень або в контексті інтенсивних туристично-транспортних потоків (Знак, 2018).

З огляду на практичну реалізацію таких адаптацій, комунікативні стадії значно розширюють спектр змістів (що вже відбувається у рамках новітньої стадії навіть у випадках здійснення суто релігійної діяльності). Крім того, в силу вищої функціональної якості, посилюється роль тих споруд, що виникли у рамках другої (після прийняття унії) і третьої (після Добромильської реформи) стадій, які можуть зберігати не лише ті матеріальні структури, які передають незмінні змісти відтворення, але також і інші, в залежності від специфіки пристосування (наприклад, архівні установи, що зберігають матеріали певної епохи, які збігаються з часом певної стадії, зберігаючи також і різні об'єкти, що творять відповідних простір).

Поєднання релігійних та соціальних функцій є пропозицією, що впливає з досвіду окремих країн Європи та Північної Америки, однак потребує своєї аргументації та утвердження на ґрунті Східної Європи і, зокрема, Західної України. Очевидно, що таке використання василіанських комплексів пов'язане як із демонстраційними прийомами, характерними для «пост-індустріальної» стадії, так і можуть бути залучені у позиціонування об'єктів ЧСВВ вже у розвиненому інформаційному суспільстві, яке характерне високим ступенем функціональної дифузії. В її рамках традиційна місійна функція ЧСВВ може отримати нові перспективи для свого здійснення.

В контексті зарубіжного досвіду відтворення та інтерпретації монастирських комплексів, варто також розглядати можливості їх функціонування як нерелігійних об'єктів. ВУ цьому випадку збереження та тлумачення обителів мають суттєві відмінності від вище розглянутих варіантів.

Хоча процес релігійного відродження 1990-2010 років був спрямований на повернення монастирських будівель чернечим спільнотам, проте, крім того, склались приклади використання сакральних будівель та оточуючих їх об'єктів, функціонально не пов'язаних з жодною релігійною діяльністю (напр. Музей Пінзеля у Львові). Оскільки василіанськими на певному етапі стали всі пост-унійні монастирі Західної України, то кількість пам'яток і об'єктів пов'язаних з

історією Чину, є досить великою. В умовах невеликої та інколи від'ємної кількісної динаміки василіанської провінційної спільноти питання про нерелігійне використання окремих василіанських об'єктів можна розглядати не лише з огляду оцінки західного досвіду (Znak, 2017).

Відмінності тут визначаються у трактуванні постійних змістів, відносно яких, у даному випадку, не можна говорити про *модернізацію* (якщо це не пов'язано зі спеціальним проектним задумом, що відповідає новому призначенню комплексу). В даному випадку головними способами інтерпретації виступають *консервація* та *відзнакування*. Під відзнакуванням тут розуміється не демонтаж елементів, які відіграють роль символізації постійних змістів, а усунення аварійних та небезпечних елементів, без їх відтворення. Оскільки зміна функціональної моделі вимагає великого діапазону трансформативного потенціалу, то в такому разі передбачається, що елементи, які матеріалізують змінні змісти відтворення, можуть підлягати досить гнучкій системі використання, що також передбачає переміщення у музеї, спеціальні зони зберігання, а також у дозволених випадках ставати предметом колекційного продажу. Крім того, можуть зазнавати зміни капітальні споруди, конструктивно-планувальні особливості яких не відповідають потребам та проектному задуму адаптованих функцій. Разом з тим, сакральна морфологія та асоціативна тяглість є цінним образотворюючим ресурсом, який посилює мистецьку та рецепційну вартість об'єктів різних типів. Її збереження та коректна інтерпретація є предметом дискусій у професійному архітектурному дискурсі та потребує подальших досліджень, в тому числі і в царині суспільної психології та психології окремих солідарних колективів, які можуть по-різному ставитись до релігійно детермінованих архітектурних об'єктів та символічних елементів. (Рис. 4.5.)

Говорячи про нерелігійний спосіб використання василіанських об'єктів, варто також зазначити невизначеність, яка виникає при трактуванні різних конотаційних стадій, адже їх спрямованість може вступати у протиріччя зі змістом ново-утворюваної функції. В силу особливостей стилеутворення та проектного світогляду, найбільш близькими до нерелігійного трактування

Теоретико-практична модель відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України

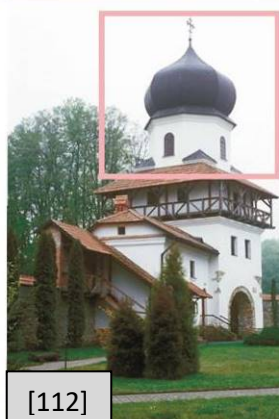
Функціональна спрямованість теоретико-практичної моделі відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ

спосіб інтерпретації постійних змістів

модернізація та доповнення

консервація

відзнакування

[112]

надбудова цибулевидного
завешення в'їздної брами у
Крехівському монастирі

[113]

дзвіниця Онуфріївського
монастиря ЧСВВ у
Львові

[114]

елементи конуструкцій
василіанського монастиря у
Підгорі

наявність та наповненість змінних змістів

елементи що пов'язані із
забезпеченням побудових
потреб обителі

інфраструктура призначена
для розміщення та
обслуговування
паломницьких груп

об'єкти, що мають культове
призначення, але відрізняються
невеликим масштабом,
тимчасовістю матеріалів, або
змінним характером
обрядового використання

елементи популярної
культури, які можуть
бути розташовані у
рамках монастирського
комплексу (невеликі
торгівельні точки,
відпочинкові зони,
альтанки тощо)

адаптивно-
трансформативні
об'єкти (музеї,
бібліотеки, архіви)

навігаційні,
інформаційні та
меморіалізаційні
об'єкти

об'єкти що типологічно пов'язані із
релігійними функціями, але не вимагають
значних просторово-архітектурних
нововведень. (консисторії, семінарії,
рефекторії, видавництва релігійної
літератури тощо)

Рис. 4.5. Методика інтерпретації постійних та змінних змістів у процесі відтворення архітектурно-просторової структури монастирів ЧСВВ Західної України

таких об'єктів є третя (після Добромильської реформи) та четверта (новітня) стадії. Початкова стадія, яка має значне значення у сучасній комунікативній маніфестації діючих чернечих об'єктів (без огляду на конфесійну приналежність), у даному випадку відіграє другорядну роль.

Багато василіанських об'єктів мають лише умовний предметно-просторовий характер та не мають збереженості матеріальної субстанції. Історичні передумови існування таких об'єктів пов'язані з тривалою традицією східно-християнської духовності, базованій на відносно невеликих обителях кеновійного типу, або навіть на сукупності близько розташованих пустельницьких скитів, що мали спільний храм або місце збору. Багато з таких монастирів мали відносно нетривалу василіанську історію і були закриті або в процесі унійного реформування після переходу Перемиської та Львівської єпархій до Унії, або так званої «Йосифінської касати» рубежу XVIII-XIX ст. Разом з тим, ці місця так чи інакше могли зберігати ознаки особливого сакрального значення, що відображалось на їх подальшому трактуванні, в тому числі і в епоху релігійного відродження доби Незалежності. Прикладом може служити монастир у Погоні (Ів.-Франківська обл.), який після демонтажу основних монастирських будівель був відбудований, як новий, на прилеглий території. Цей приклад ілюструє значну ступінь соціальної пам'яті, пов'язаної з місцем. Відповідно, проектні рішення, що передбачають адаптацію василіанських об'єктів до нерелігійних функцій, повинні базуватись також і на вивченні суспільної реакції на такі дії та межі допустимого в інтерпретації як матеріальної субстанції (якщо така існує), так і самого місця проектування.

З вищевказаними випадками корелюється і останній варіант інтерпретації архітектурно-просторової структури василіанських монастирів, який не передбачає їх використання для жодних функцій. В даному випадку може проводитись консервація матеріальної структури та пристосування її під краєзнавчі об'єкти та об'єктів сентиментального туризму. Відповідно, ті елементи, які перебувають в аварійному стані або можуть загрожувати безпеці, повинні бути укріплені або перенесені в інше місце (в тому числі у і в межах самої ділянки). Це стосується також і тих елементів, які транслюють незмінні

змісти відтворення і формують ідентичність комплексу. Таким чином тут мова іде про допустимість відзнакування таких елементів. Збережені або віднайдені під час відновлювальних робіт чи археологічних досліджень цінні елементів (не залежно від того до якої категорії вони відносяться) повинні бути перенесені в музей чи сховище або використано у інших можливий цілях.

Тут можна говорити про два типи таких об'єктів – це структури, які зберегли часткову матеріальну субстанцію (переважно це елементи стін або і більш повно збережені структурні частини), а також ділянки, на яких немає збережених матеріальних решток, за винятком фундаментів або окремих невеликих елементів. В обох випадках можна говорити про цінність «початкової» комунікаційної стадії, значення якої в контексті сентиментального та краєзнавчого туризму значно зростає у порівнянні з іншими стадіями. Відтворення може передбачати різні засоби меморіалізації та інформування – як релігійного так і загально-описового характеру. З огляду на велику кількість локацій, пов'язаних із доунійною генезою невеликих василіанських кеновій, теоретична концептуалізація таких об'єктів потребує окремого наукового дослідження. Хоча «початкова» стадія має особливу вагу, однак, у масиві василіанських комплексів практично відсутні об'єкти, у яких вони представлені у навіть відносно збереженому вигляді.

Не дивлячись на те, що багато василіанських монастирських локацій раннього періоду після прийняття унії, переважно, не зберегли жодної видимої структури з будь-яких історичних періодів, проте брак елементів «початкової» стадії може бути замінений збереженими структурами наступної стадії (після прийняття унії), яка в умовах перазмоутопічного світогляду також є об'єктом уваги різних зацікавлених груп. (Рис. 4.6.)

Запропонована теоретично-методологічна структура не вичерпує предмету відтворення та інтерпретації василіанських комплексів. Існує кілька одиничних винятків, формотворче походження яких не вписується у поняття василіанської монастирської архітектури. Так само окремого дослідження та розробки моделі відтворення та інтерпретації потребують василіанські пам'ятки, які не увібрали у себе специфіку Руської провінції Чину (грунтованої в основному на

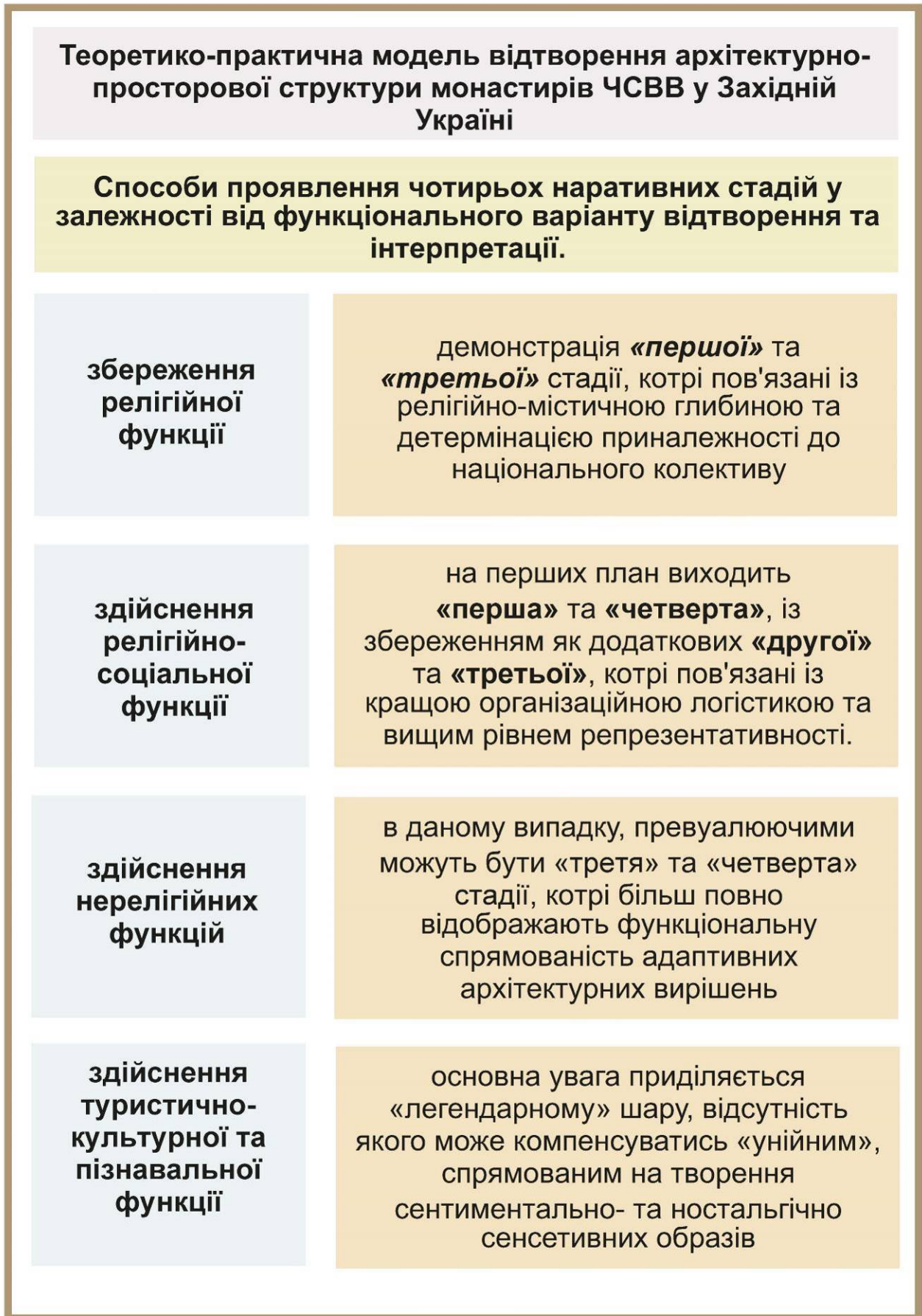

Рис. 4.6. Взаємозв'язок наративних стадій та функціональних варіантів відтворення василіанських монастирів у Західній Україні.

галицьких зразках). Ці пам'ятки, сконцентровані передовсім на території Білорусі, у значно меншій мірі зберегли конотаційну морфологію східно-християнської традиції, а їх комунікативний зміст зводиться передовсім до другої стадії (після прийняття унії), інтерпретованої, на відміну від західноукраїнських (галицьких) зразків, як демонстрація інтеграції в організм латинського християнства.

Висновки до четвертого розділу:

1. Аналіз низки монастирських ансамблів свідчить про наявність певного набору змінних та незмінних змістів відтворення, які сумарно творять ту чи іншу демонстраційно-комунікативну стадію – зокрема, так і весь феномен василіанської монастирської архітектури – в цілому. До незмінних змістів належить *маніфестація східно-християнської ідентифікаційної приналежності, символізація піднесеності та унікальності місця*. До змінних змістів можна віднести *дрібну предметизацію, розбудову малих архітектурних форм, скульптурних груп, відпустових вівтарів тощо*.

2. Визначено формотворчу тяглість демонстрації *незмінних змістів відтворення*, яка з різними варіаціями зберегла свою тектонічну логіку впродовж всіх етапів розвитку василіанських монастирських комплексів. До її характерних рис належить купольне завершення, рівномірність декорування по всьому периметру будівлі (на відміну від латинських храмів, характерних особливою увагою лише до вхідного фасаду), переважаюча східна орієнтація вівтаря, перевага монументальності над декоративізмом. В період релігійного відродження 1990-2010-х років інколи використовували позолоту, як додатковий елемент посилення ефекту емоційної піднесеності та сакральної унікальності.

3. Запропоновано чотири способи трактування предметно-просторового матеріалу обителів ЧСВВ – відповідно до змісту, який вони відображають (постійного чи непостійного), з визначенням переважаючих варіантів відтворення:

а) для здійснення суто релігійних функцій (монастирські комплекси, семінарії, консисторії, реколекційні центри, резиденції представників церковного керівництва тощо);

б) для здійснення змішаних релігійно-соціальних (охорона здоров'я, освіта, архівна справа, музейна справа, адміністративні послуги тощо);

в) для здійснення нерелігійних функцій (адаптація під різні громадські та приватні потреби),

г) для здійснення туристично-культурних та пізнавальних функцій (в такому випадку руїни або елементи комплексів можуть бути об'єктами консервації та сентиментального туризму чи краєзнавства).

4. Укладено теоретично-практичну модель відтворення василіанських монастирів Західної України, яка, базуючись на принципових варіантах цінності, формується шляхом узгодження закладених ними цілей із:

а) асоціативними або демонстраційно-комунікативними стадіями (першою (початковою), другою (після прийняття унії), третьою (після Добромильської реформи), четвертою (новітньою));

б) морфологічними ідентифікаторами феномену василіанської монастирської архітектури (багатостадійність, комунікативність, метаболічність);

в) категорією комунікативного змісту (постійного, змінного).

З огляду на специфіку розвитку василіанських монастирів та особливості їх сучасного функціонування, що полягає у предметизації тісного комунікативного взаємозв'язку з мінливим соціумом, першочергова увага повинна приділятися тим категоріям комунікативного змісту, які тут названі *постійними*.

5. Визначено, що теоретично-методологічна модель полягає у визначенні:

а) способу інтерпретації постійних змістів, якими можуть виступати модернізація та доповнення, консервація, відзнакування;

б) наявності і наповненості змінних змістів, в якості яких можуть виступати побут, паломницька інфраструктура, дрібні сакральні-обрядові об'єкти, оцінка явищ популярної культури, об'єкти змінної типології (семінарії,

бібліотеки, консисторії, рефекторії, торгівельні площі тощо), адаптивно-трансформативні об'єкти (готелі, лікарні, музеї, адміністративні приміщення, громадські архіви/бібліотеки тощо), інформаційно-навігаційні об'єкти, елементи тимчасової консервації, меморіалізаційні форми тощо.

6. Окреслено способи реалізації чотирьох стадій василіанської монастирської архітектури в залежності від функціонального варіанту відтворення та інтерпретації. Для *збереження релігійної функції* важливе значення має демонстрація першої (початкової) та третьої (після Добромильської реформи) стадій, які пов'язані з релігійно-містичною глибиною та детермінацією приналежності до національного колективу. Для *релігійно-соціальної* – на перший план виходить початкова та новітня стадії, зі збереженням як додаткових другої (після прийняття унії) та третьої (після Добромильської реформи), які пов'язані з кращою організаційною логістикою та вищим рівнем репрезентативності. У випадку *нерелігійної функції* превалууючими є третя (після Добромильської реформи) та четверта (новітня) стадії, при першій (початковій) та другій (після прийняття унії), як опційних. У випадку здійснення *туристично-культурних та пізнавальних функцій* основна увага приділяється першій (початковій) стадії, відсутність якої може компенсуватись другою (після прийняття унії).

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

1. Визначено що монастирі ЧСВВ Західної України, передусім Галичини, характерні трьома хвилями розбудови: а) період після переходу в Унію: 1617-1890 рр.; б) період після Добромильської реформи: 1890-1930 рр.; в) період після легалізації УГКЦ на території України та відновлення релігійного життя: 1989 р. і триває до тепер.

2. Визначено три категорії еволюційної складності, на які поділяються монастирі ЧСВВ Західної України:

а) моностильові (монастирські комплекси у Бучачі та Червонограді), у яких цілісна ансамблева концепція відносно добре збережена до сьогодні;

б) полістильові (монастирські комплекси у Крехові, Лаврові, Добромилі, Львові), у яких поєднані різні системи стилістичної мови при збереженості загальної ансамблевої цілісності;

в) астильові (монастирські комплекси у Погоні, Краснопущі, Підгорі, Кам'янці-Подільському), в яких історична архітектурна субстанція частково втрачена або об'ємно-просторове вирішення відрізняється граничним лаконізмом та мінімальними чи відсутніми ознаками декоративного оздоблення, яке може вказувати на приналежність до того чи іншого стильового напрямку.

3. Обґрунтовано потребу розширення або уточнення законодавчих норм, зокрема, «Закону про охорону культурної спадщини», для виявлення специфіки монастирів ЧСВВ, як відкритої системи динамічної візуально-соціальної комунікації. Тому відтворення повинно мати на меті не лише збереження автентичної субстанції, але й відновлення багатостадійного еволюційного розвитку з можливістю його доповнення.

4. Визначено чотири ідентифікаційно-демонстраційні стадії реалізації комунікативності та метаболічності, які присутні в їх ансамблевому просторі:

а) *«перша»* – охоплює період від, зазвичай, не визначеного у минулому початку чернечого життя, що відкриває шлях до індивідуальних інтерпретацій містичного характеру, які зміцнюють відчуття винятковості і надприродності

(часто це елементи пустельницького етапу – печери, віддалені скити кеновійного характеру);

б) *«друга»* – охоплює період від впровадження Унії і до кінця XIX ст., характерна виникненням переважно мурованих капітальних будівель та регулярних келійних корпусів а відтак, перших форм комунікативної демонстраційності;

в) *«третья»* – охоплює період від кінця XIX ст. до кінця 1930-х років та характерна демонстративністю та відкритістю монастирів до світського суспільства;

г) *«четверта»* – пов'язана з релігійним відродженням доби Незалежності від початку 1990-х років; характерна романтизацією історії з сакральним трактуванням монастирського простору.

5. Окреслено низку теоретичних положень, які уточнюють визначення категорії цінності, автентичності та традиційності монастирів ЧСВВ Західної України. Вихідними положеннями для більш детального розгляду конкретного монастиря ЧСВВ є його розуміння як пам'ятки:

а) багатостадійної, що відобразила різні, часто протилежні за змістом, історичні фази (мінлива темпоральність);

б) комунікативної, що відображає реакцію спрямовану в бік мінливого соціуму (демонстраційна комунікативність);

в) метаболічної, що відкрита до розвитку і доповнень без досягнення повної завершеності.

Єдність та взаємодія цих трьох рис утворюють систему унікальності монастирів ЧСВВ Західної України, яка заміщує недостатність спільної архітектурно-стильової мови, а також недостатню кількість подібних просторово-композиційних рис.

6. Запропоновано чотири способи трактування предметно-просторового наповнення монастирів ЧСВВ – відповідно до змісту, який вони відображають, з визначенням переважаючих варіантів їхнього відтворення:

а) для здійснення суто релігійних функцій (монастирські комплекси, семінарії, консисторії, реколекційні центри, резиденції представників церковного керівництва тощо);

б) для здійснення змішаних релігійно-соціальних функцій (охорона здоров'я, освіта, архівна справа, музейна справа, адміністративні послуги тощо);

в) для здійснення нерелігійних функцій (адаптація під різні громадські та приватні потреби);

г) для здійснення туристично-культурних та пізнавальних функцій (в такому випадку руїни, або елементи комплексів можуть бути об'єктами консервації та сентиментального туризму чи краєзнавства).

7. Укладено теоретично-практичну модель відтворення василіанських монастирів Західної України, яка, базуючись на принципових варіантах цінності, формується шляхом узгодження закладених ними цілей з:

а) асоціативними або демонстраційно-комунікативними стадіями («перша», «друга», «третя» та «четверта»);

б) формотворчими ідентифікаторами василіанської монастирської архітектури (багатостадійність, комунікативність, метаболічність);

в) категорією комунікативного змісту відтворення (постійного, змінного).

З огляду на специфіку розвитку василіанських монастирів та особливості їх нинішнього функціонування, що полягає у предметизації тісного комунікативного взаємозв'язку з мінливим соціумом, першочергова увага повинна приділятися тим категоріям комунікативного змісту, які тут названі *постійними*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухів, І., 2002. Цариця Карпатського краю. Нарис історії василіанського чернецтва, монастиря та чудотворної ікони Матері Божої в Гошеві, Ів. Франківськ, Нова Зоря.
2. Бандрівський, М., Лукомський Ю. та Сулик Р., 1992. Катедральні храми Галичини, - с.19-26.
3. Бегей, І. О., 2013. Добромильська реформа: передумови та наслідки, Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. - № 1055, вип. 16. - с. 29-34..
4. Бевз, М., 1999. Оборонна твердиня над Стрипою. Галицька брама, Чин Святого Василя Великого — Львів. — № 49—50 (січ.—лют.). — 32 с. — с. 28—29.
5. Бѣлоусъ, Ѡ., 1877. Церкви Русскія в Галиціи и на Буковинѣ в сравненіи с храмами и зданіями у инныхъ, преимущественно у древнихъ народовъ. Коломия, Mich. Belous.
6. Бобош, Г.Є., 2005. Формування архітектури мурованих церков Галичини кінця XVIII - початку XX століть (на прикладі Львівської єпархії) [Formuvanya arhitektury murovanyh cerkov Halychyny kincyа XVIII – pochatku XX stolitya: автореф. дис. ... канд. арх.], Національний університет «Львівська політехніка».
7. Ваврик, М., 1958. По василіанських монастирях, Торонто: Видавництво оо. Василіан, - с.286.
8. Васьків, А., 1997. Греко-католицька церква в духовному житті українців Східної Галичини (1919–1939) : дис. ... канд. іст. наук : 09.00.11 / Андрій Васьків. – Львів, – с. 210.
9. Витанович, І., 1934. Середньовічні монастирі в наших Карпатах, Дзвони № IV, Львів, -с. 331-333.
10. Винницький, Ю., 1932. Неіснуючий монастир ОО Василіан у Чорткові, Записки Чину св. Василя Великого, Т.IV № 1-2, Жовква, - с. 171-176.

11. Возницький, Б., 2005. Микола Потоцький староста Канівський та його митці, архітектор Бернард Меретин та сницар Іоанн Георгій Пінзель, Львів: «Центр Європи», - с. 110-112.
12. Волинець, О. О., 2000. Місце і роль Української Греко-Католицької церкви в процесі національно-духовного відродження України, дис. канд. філ. наук, Львів: НУ«ЛП».
13. Вортман, Д. Я., 2011. Параскеви Святої церква в Крехові, Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, — Т. 8, — с. 60.
14. Вуйчик, В., 2004. Дерманський монастир-фортеця, Вісник Укрзахідпроектреставрація, №14, Львів, -с.292-298.
15. Вуйчик, В., 2004. Василіанський монастир у Христинополі та архітектор Йоганн Зельнер, Вісник Укрзахідпроектреставрація, №14, Львів, - с.228-237.
16. Вуйчик, В., 2004. Архикатедр Святого Юрія у Львові, Вісник Укрзахідпроектреставрація, №14, Львів, -с. 20-21.
17. Вуйчик, В., 2004. Монастир Святого Онуфрія у Львові, Вісник Укрзахідпроектреставрація, №14, Львів, -с. 52.
18. Вуйчик, В., 2004. Монастир Святого Миколи у Струсові, Вісник Укрзахідпроектреставрація №14, Львів, -с. 242-243.
19. Вуйчик, В., 2004. Монастир Святого Миколи ЧСВВ у Крехові, Вісник Укрзахідпроектреставрація №14, Львів, -с. 200-211.
20. Вуйчик, В., 2004. Монастир Святого Миколи у Струсові (14) Вісник Укрзахідпроектреставрація. — с. 242–243.
21. Вуйчик, В., 2000. Оборонний василіанський монастир в Терехові. (11) Вісник Інституту Укрзахідпроектреставрація. — Львів, — с.39-48.
22. Гмитрык, І. Мои воспоминания про монастырь, церковь, школу и науку в Лавровѣ. Ц.К. окружная головная школа Лавровы 1788/89 – 1910-11 // Статті, с. 166-172.

23. Гнатюк, Л.Р., 2010. Архітектурно-просторова організація сакральних комплексів історичної Волині, автор. дис. канд арх., Київ, - с.11.
24. Годованюк, О., 1995. Троїцький монастир фортеця у Межирічі Острозькому та його місце в розвитку монументального зодчества України XV-XVII століть, Архітектурна спадщина України, Т.2, Київ.
25. Годованюк, О., 2004. Монастирі та храми Волинського краю / О.Годованюк. – К.: Техніка.
26. Головацький, Я., 1885. Монастири юго-западной Россіи вообще и Креховскій монастырь, Вильно.
27. Голод, Н., Бойко, Н., 2014. Краснопуцценський монастир Різдва Івана Хрестителя. Енциклопедія Сучасної України. Енциклопедія сучасної України available at: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=2957.
28. Голубець, М., 1925. Діло. – Львів, № 222.
29. Голубець, М., 1926. Лаврів, Записки ЧСВВ, т. II, № 1-2, Жовква. – с. 30-69.
30. Голубець, М., 1930. Матеріали з каталогу василіанських монастирів у Галичині, Записки ЧСВВ, Т. III, Львів, - с. 76-77.
31. Гошівський жіночий монастир прийматиме на духовну реабілітацію українських військових available at: https://kurs.if.ua/news/goshivskyy_zhinochyy_monastyr_pryymatyme_na_duhovnu_reabilitatsiyu_ukrainskyh_viyskovyh_16052.html
32. Гнатів, С., 2014. Моя церква – єдиноправдива і незнищима. Спогади про мій духовний шлях, Унійна традиція Української Греко-Католицької Церкви available at: https://www.saintjosaphat.org/dzvin_z_fatimy/2014/2/article/moja-cerkva-jedinopravdiva-i-neznishchima/
33. Гуменюк, Г., Будник, У., 2016. Значення сакральних пам'яток Опілля в розвитку ностальгічного туризму, Гірська школа Українських Карпат, Івано-Франківськ, Прикарпатський Національний університет ім. В. Стефаника, №14, –с. 205-209.

34. Добромильська реформа Василянського чину та участь у ній митрополита Андрея Шептицького. Храми та монастирі ЧСВВ у Києві. available at: <http://osbm-kyiv.com.ua/dobromylska-reforma-vasylianskoho-chynu-ta-uchast-u-nij-mytopolyta-andreya-sheptytskoho/>.

35. Дрогобич: монастир Святих апостолів Петра і Павла, Василянський Чин Святого Йосафата available at: <http://osbm.info/?p=4642>.

36. Жовква, О. І., 2017. Типологічні основи архітектурно-планувальної організації духовних навчальних закладів, дис. канд. арх., Київ: КНУБА.

37. Задорожнюк, А., 1994. Свято-Троїцька церква в м. Кам'янці-Подільському, Історична довідка, Фонди Кам'янець-Подільського ДІАЗ.

38. Зайцев, О., Беген, та о. Стефанів, В., 2011. Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український національний Рух у Галичині (1920–1930-ті роки) Львів : Вид-во УКУ.

39. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 року, ідомості Верховної Ради (ВВР), 2000, N 39, ст.333 available at: <http://www.centre7.org.ua/?q=book/export/html/1019>.

40. Заславський, В., 2017. Добромильська реформа Василянського чину та участь у ній митрополита Андрея Шептицького available at: <http://osbm-kyiv.com.ua/dobromylska-reforma-vasylianskoho-chynu-ta-uchast-u-nij-mytopolyta-andreya-sheptytskoho/>.

41. Знак, І.Б., 2017. Критерії доцільності ведення ревалоризаційних робіт (на прикладі архітектурних ансамблів та комплексів монастирів ЧСВВ Західної України). Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. Серія «Проблеми теорії и истории архитектуры Украины», 18, с. 180-185.

42. Знак, І.Б., 2018. Reproduction of the lost monsterial complexes of OSBM. Науковий журнал Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Architectural Studies», 4-1, с. 25-30.

43. Історія Бучацького монастиря оо. Василян available at: <http://osbm-buchach.org.ua/history/monastery.php>.

44. Карацуба, И., Аксючиц В., 2012. Святая Русь available at: http://krotov.info/library/17_r/radio_svoboda/20120609.htm.
45. Каровець, М., 1935. Доля Василіанського Чина і нашої церкви про кінці XVIII ст. «Місіонар»
46. Кобрин, М. С., 2015. Культово-обрядові практики УГКЦ: особливості та тенденції розвитку Дис.. на здобуття наук. ст. канд. філ. наук, Львів.: ЛНУ ім. Івана Франка, - с. 199
47. Ковалик, В., 1988. Василіани в Аргентині, Буенос-Айрес: Видавництво ОО Василіан.
48. Крип'якевич, І., 1926. Середньовічні монастирі в Галичині, Записки ЧСВВ, Т. II, Жовква, с. 80-103
49. Крощенко, Л., 1996. Загорівський монастир Різдва Богородиці на Волині, З історії української реставрації. За ред. В. Тимофієнка, К.: Українознавство, с. 276
50. Крощенко, Л., Осадчий Є., 1996. Святогірський Успенський монастир у с. Зимно, З історії української реставрації. За ред. В. Тимофієнка, К.: Українознавство, с. 276
51. Лесик, О., 1993. Замки та монастирі України. Львів: «Світ».
52. Логвин, Г., 2002. Сильові особливості архітектури й монументально-декоративного мистецтва українського бароко, Архітектура спадщина України Т. 5 за ред. В. Тимофієнка, А. Пучкова, К.: Науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і містобудування.
53. Логвин, Г., Міляєва, Л., 1964. Українське мистецтво XIV – першої половини XVII століть. Київ, «Мистецтво».
54. Лукомский, Г. К., 1915. Старинная архитектура Галиции в очеркахъ и рисункахъ, Петроград. Изд. Т-ва Р. Голике и А. Вильборг.
55. Лукомський, Ю., 2012. Нові археологічні дослідження Лаврівського монастиря у 2009 році. Фортеця: збірник заповідника “Тустань”. – Львів: Камула, –Кн. 2. – с. 404-426.
56. Лукань, Р., 1935. Василіанські монастирі в Станіславівській єпархії, «Нова Зоря» № 35.

57. Макаров, А., 1994. Світло Українського Бароко, Київ «Мистецтво», -с.88, 139
58. Мартинюк, А., 1996. Храми давнього Львова, Галицька брама. — № 15. — с. 14—15.
59. Мицько, І., 2005. Пліснеськ — батьківщина княгині Ольги, конференція «Ольжині читання». Пліснеськ — Львів. — с.61-81.
60. Могытыч, И., 1990. Архитектура Галицкой и Волынской земель XIII–XIV вв. в свете новых открытий, Архитектурное наследство. — Москва, Вып. 37. — с. 218 219.
61. Монастир в Улашківцях — відпустове місце з двома чудотворними іконами (2017) Василянський Чин Св. Йоафата, Провінція Найсвятішого Спасителя в Україні. available at: <https://osbm.in.ua/news/400-litnii-yuvilei-vasyliyanskogo-chynu-iosafata/monastyr-v-ulashkivtsyakh-vidpustove-mistse-z-dvoma-chudotvornymy-ikonamy/>.
62. Мороз, В., 2012. Бучацький монастир отців Василіан: 300 років історії. available at: https://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/50525/
63. Мороз, В., Склена, І., та Заславський, В., 2015. Василянські монастирі України: Галичина і Закарпаття. Тернопіль: Підручники і посібники. с. 83–85.
64. Назарук, О., 1932. Добромиль, Львів, «Нова Зоря», №2 (500), - с. 4-5.
65. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов (1950) —А се имена всѣм градом рускым, далним и ближним. М.-Л. — с. 475-477.
66. Нога, О., 1999. Український стиль в церковному мистецтві Галичини кінця ХІХ століття, Львів: Українські технології.
67. Пекар, А., Порфірій, Патрило, І., Соловій, М., Сабол, С., Бурко, В. та Ковалик, В., 1992. Нарис історії чину святого Йосафата ЧСВВ, Рим: Видавництво ОО Василян.
68. Пламеницька, О., 2005. Сакральна Архітектура Кам'янця на Поділлі: Монографія. — Кам'янець—Подільський : Абетка, — с. 228-229.

69. Петрушевич, А., 1874р. Сводная галицко-русская летопись с 1600 по 1700 г . Литературый сборник издаваемый галицко-русской матицею 1872 и 1873. — Львовъ: Из типографіи Ставропигійского Института,— с. 175.
70. Площанскій, М., 1878. Монастырь Чина св. Василя Великого на Ясной горѣ въ Гошевъ, Львовъ, - с. 7 – 36.
71. Площанскій, М., 1867. Добромилъ, монастырь ЧСВВ и нѣсколько слов объ отношеніяхъ города, Львовъ, - с. 7-36.
72. Площанскій, М., 1866. Лавровъ село и монастырь в Самборскомъ окрузѣ, Научно-литературный сборникъ Галицко-Русской Матици. – Львовъ, Ч. 2. – с. 318 – 339.
73. Проценко, Б., С'єдін, О., 1991. За фасадом професії, Архітектура України, -№1.- с.19.
74. Ремешило-Рибчинська, О.І., Знак, І.Б., 2016. Принципи ревалоризації архітектурного ансамблю василіанського монастиря Преображення Господнього під Бучачем Тернопільської області. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура», 856, с. 191-198.
75. Ремешило-Рибчинська, О.І., Знак, І.Б., 2017. Стилєві особливості архітектурних ансамблів та комплексів монастирів ЧСВВ у XVIII столітті. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура», 878, с. 131-139.
76. Рибчинський, О., Хохонь, М., 2016. Чинники формування оборонних споруд монастирів Західної України у XVII – XVIII ст., Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Архітектура. - № 856. - с. 199 - 204. available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPARX_2016_856_28.
77. Ричков, П., 1995. До історії формування ансамблю Почаївської лаври, Архітектурна спадщина України, Т. 2, за ред. В. Тимофійенка, Київ: НДІТІАМ.
78. Ричков, П., 1995. До історії формування архітектурного ансамблю Почаївської лаври, Архітектурна спадщина України. — Вип. 2.2. Ричков П. Луц В. (2000) Почаївська Свято-Успенська лавра — К. : Техніка. - с. 99.

79. Рожко, М., 1999. Архітектурно-археологічні дослідження Лаврівського монастиря. Лавра – часопис монахів Студійського уставу, № IX
80. Рожко, М., 2000. Православні монастирі Волині та Полісся: Історико-краєзнавчий нарис, Луцьк: Madia.
81. Рудницький, А.М., Чень, Л.Я., 2008. Роль монастирів Чину св. Василя Великого в архітектурі міст та сіл України // Вісник Державного університету „Львівська політехніка”- Архітектура № 632, Львів, в-во Державного університету ”Львівська політехніка”, – с. 44-51.
82. Сало, С., 2012. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії. Т. 1, – Жовква : Місіонер, 2012. – 432 с. + 68 с.
83. Січинський, Є., 1895. Историческія свѣдѣнія о приходахъ и церквахъ Подольской епархіи. Каменецкій уѣздъ. — с. 28.
84. Січинський, В., 1936. Архітектура Лаврова, Прага, Л-Ж
85. Січинський, В., 1923. Архітектура крехівського монастиря по деревориту 1699 р., Львів.
86. Скоп, Л., 1999. До питання про стінопис церкви Св. Онуфрія у Лаврові // Лавра. – Львів: Святоуспенська Унівська Лавра, – Ч. IX. – с. 48 50
87. Слюсарчук, Т., 2014. Парафіяни УПЦ КП у Белзі разом зі священиком побили архітектора держзаповідника available at: https://zaxid.net/parafiyani_upts_kp_u_m_belz_razom_zi_svyashhenikom_pobili_arhitektora_derzhavnogo_zapovidnika_n1320007.
88. Стецик, Ю., 2005. Василіанські монастирі Перемишльської єпархії: інституційний розвиток, економічне становище та релігійна діяльність (кінець XVII – XVIII ст.).
89. Стоколос, Н., Шеретюк, Р., 2011. Драма Церкви: до історії скасування Греко-Уніатської Церкви в Рос. імперії та викорінення її духовно-культурних надбань. НАН України, Від-ня релігієзнавства Ін-ту філос. ім. Г. С. Сковороди, Рівнен. ін-т слов'янознавства Київ. слав'яст. ун-ту. – Рівне : ПП ДМ – 316 с.

90. Стоцький, Я., 1997. Монастир отців Василіан Чесного Хреста Господнього в Бучачі 1712-1996 рр. – Львів: Місіонар
91. Тарас, В., 2006. Монастирські сади Галичини (X – середини XIX століття), Київ: Інститут народознавства НАН України
92. Тарас, В., 2006. Барокові сади Галичини: етапи розвитку та типи ландшафтно-планувальних укладів. Львів, Народознавчі зошити №4, -с. 949-974
93. Тринько, Р., 2009. Монастир отців василіан у Краснопуці / Роман Тринько. – Львів, Краснопуца, – 16 с.
94. У Преображенському соборі Свято-Успенської Почаївської лаври відбулася перша літургія available at: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1492279-u-preobragenskomu-sobori-svyato-uspenskoii-pochaiivskoi-lavri-vidbulasya-persha-liturgiya-fotoreportag-1825234.html.
95. Український Єрусалим, 2018. Марійський духовний центр Зарваниця. available at: http://zarvanytsya.org/event/pam_ukr_jerus
96. Устав і правила, 2009. Василіанський Чин Святого Йосафата, Рим available at: <http://osbm.org.ua/uploads/2010.01.19%20-%20USTAV.pdf>
97. Филипчук, Г., 2014. Культові об'єкти урочища «Оленин Парк» (Пліснеський археологічний комплекс): спроба міждисциплінарної інтерпретації. Народознавчі Зошити. Серія історична. №. 1 (121). — с. 136—142.
98. Франків, Р.Б., 2008. Загальна характеристика архітектурної ситуації. Архітектура доби Незалежності (після 1991), Архітектура Львова. Час і стилі XIII – XXI ст. Львів, упорядник і науковий редактор Ю. О. Бірюльов . – Львів: Центр Європи,- с. 644-647.
99. Химка, І.-П., 1993. Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині 1772–1918, – Львів : Ковчег, – с. 456.
100. Цинкаловський, О., 1936. Волинські церкви-твердині, «Життя і знання», IX, Львів.

101. Чень, Л. Я., 2007. Архітектура монастирів чину Святого Василя Великого в Україні та їх місце в розвитку української архітектури XVII – XX століть, дис.. канд. арх, Львів, Національний університет «Львівська політехніка».

102. Чень, Л.Я., 2009. Ансамбль василіанського монастиря в Бучачі, Вісник Прикарпатського університету. – Серія Мистецтвознавство. – – Вип. 15–16. – с. 41–45.

103. Шкраб'юк, П., 2002. Крехів: Дороги земні і небесні. – Львів : Місіонер, 2002. – 414 с.

104. Щурат, В., 1908. Святоонуфріївський монастир у Львові. – Львів, II И 86922 відділ рукописів бібліотеки ім. Стефаника у Львові.

105. Ярема, Д., 1998. Церковне будівництво Західної України, Львів, Міжнародна школа церковної архітектури.

106. Blau, C, 2012. Surreal Photos of Post-Soviet Architecture, National geographic available at: <https://www.nationalgeographic.com/travel/features/photography/post-soviet-architecture/>

107. David, N, Kay, 2007. Tibetan and Zen Buddhism in Britain: Transplantation, Development and Adaptation, Routledge, -p.133

108. De, Vries, B., 2009. Reuse of religious heritage in the Netherland, EHHF Vienna and Bratislava.

109. Hornung, Z., Polejowski, Piotr, 1982. Polski Słownik Biograficzny. — Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź : Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. — T. XXVII/2. — Zeszyt 113. — p. 292

110. Hruschewska, M., Mortowski & K., Sokolowski, M., 1905. Do dziejow architektury cerkiwney na Rusi Czerwonej, Krakow, -p.13.

111. Jaeyeon, Choe, 2013/ Buddhism in the United States: an Ethnographic Study Tourism and Pilgrimage: Vol. 1: Iss. 1, Article 9 – p.97 Available at: <https://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=ijrtp>

112. Maria, Pidlypchak-Majerowicz, 1986. Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu. Warszawa-Wrocław, PWN.
113. New uses of former places of worship, 2010. English Heritage, available at: http://www.theheritagealliance.org.uk/hrba/wp-content/uploads/2015/01/New_Uses_for_Former_Places_of_Worship.pdf.
114. Schloeder, Steven, J., 1998. Architecture in Communion: Implementing the Second Vatican Council Through Liturgy and Architecture, Ignatius Press, 267 p
115. Scott, Hamish, M., (2001) The Emergence of the Eastern Powers, 1756–1775. Cambridge University Press. pp. 181–182.
116. Suttner, E., 1995. Die Synoden von Zamość (1720) und Wien (1773) als prägende Ereignisse für die Unierten Polens und der Donaumonarchie. "Ostkirchliche Studien", Würzburg, december, t. 44, N 4.
117. The world's best monastery hotels, 2018. The Telegraph, available at: <https://www.telegraph.co.uk/travel/hotels/galleries/The-worlds-best-monastery-hotels/>.
118. Van, Pham, 2017. Disused churches: documenting the adaptive reuse of religious buildings available at: <http://blogs.lse.ac.uk/religionglobalsociety/2017/07/disused-churches-documenting-the-adaptive-reuse-of-religious-buildings/>.
119. Wanner, C., 2010. Burden of Dreams: History and Identity in Post-Soviet Ukraine. Pennsylvania: Penn State Press.
120. Widdershoven, M., 2014. Adaptive reuse for monastic complexes in the rural environment of Zuid-Limburg, available at: <http://edepot.wur.nl/328879>.
121. Whitman, Nathan T., 1970. Roman Tradition and the Aedicular Façade, The Journal of the Society of Architectural Historians, 29 (2), - p. 108
122. Y, Kyong, Ahn, 2007. Adaptive reuse of abandoned historic churches: Building type and public perception, PHD dissertation, Texas A&M University, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/4277923.pdf>.
123. Znak, I.B., 2017. The methods for strengthening and reproduction of fortifications of the historical architectural ensembles of the monasteries of OSBM in

the process of revalorization (on the materials of Western Ukraine). Current issues in research, conservation and restoration of historical fortifications, 9, pp. 76-82.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. Апробація результатів дисертаційної роботи:

1. Список опублікованих праць за темою дисертації.
2. Апробація результатів дисертації на конференціях.
3. Джерела ілюстрацій.
4. Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження.

ДОДАТОК Б. Ілюстративний матеріал.

ДОДАТОК А. АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ДОДАТОК А. 1. 1. Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Чень, Л.Я., **Знак, І.Б.**, 2012. Монастир св. Онуфрія в урочищі Монастирок. Видання Харківської державної академії дизайну та мистецтв «Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті» №4. с. 178-179.

2. Ремешило-Рибчинська, О.І., **Знак, І.Б.**, 2016. Принципи ревалоризації архітектурного ансамблю василіанського монастиря Преображення Господнього під Бучачем Тернопільської області. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура», 856, с. 191-198.

3. Ремешило-Рибчинська, О.І., **Знак, І.Б.**, 2017. Стильові особливості архітектурних ансамблів та комплексів монастирів ЧСВВ у XVIII столітті. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура», 878, с. 131-139.

Статті у наукових періодичних виданнях України, які внесено до міжнародних наукометричних баз даних:

4. Чень, Л.Я., **Знак, І.Б.**, 2018. Reproduction of the lost monasterical complexes of OSBM. Науковий журнал Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Architectural Studies», 4-1, с. 25-30.

5. **Знак, І.Б.**, 2017., Критерії доцільності ведення ревалоризаційних робіт (на прикладі архітектурних ансамблів та комплексів монастирів ЧСВВ Західної України). Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. Серія «Проблеми теории и истории архитектуры Украины», 18, с. 180-185.

Стаття у науковому періодичному виданні іншої держави:

6. **Znak, I.B.**, 2017. The methods for strengthening and reproduction of fortifications of the historical architectural ansambles of the monasteries of OSBM in the process of revalorization (on the materials of Western Ukraine). Current issues in research, conservation and restoration of historical fortifications, 9, p. 76-82.

Матеріали конференцій і тези доповідей:

7. Ремешило-Рибчинська, О.І., **Знак, І.Б.**, 2016. Особливості типів укріплень архітектурних ансамблів монастирів чину Святого Василя Великого (на матеріалах Тернопільської області). Current issues in research, conservation and restoration of historical fortifications, 8, (Львів, 02-28.05.2016 р.), р. 183-191.

8. **Знак, І.Б.**, 2016. Інтерпретація як крок до ревалоризації архітектурних комплексів та ансамблів монастирів Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ) Західної України, III Міжнародної науково-практична конференція «Історико-культурна спадщина в еру глобалізації: теоретичні та прикладні аспекти», тези доповідей (Львів, 02-03.06.2016 р.), с. 134-139.

9. **Знак, І.Б.**, 2017. Архітектурний аналіз відновлених монастирів XVII-XVIII ст., IV Міжнародної науково-практичної конференції «Історико-культурна спадщина: проблеми збереження і популяризації», тези доповідей (Львів, 21-22.04.2017 р.), с. 42-43.

ДОДАТОК А. 2. Апробація результатів дисертації на конференціях

Основні положення дисертації доповідалися на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях:

1. VIII Міжнародній науковій конференції «Проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій» (Львів, 2016) із доповіддю на тему: «Особливості типів укріплень архітектурних ансамблів монастирів чину Святого Василя Великого (на матеріалах Тернопільської області)»;
2. III Міжнародній науково-практичній конференції «Історико-культурна спадщина в еру глобалізації: теоретичні та прикладні аспекти» (Львів, 2016) із доповіддю на тему: «Інтерпретація як крок до ревалоризації архітектурних комплексів та ансамблів монастирів Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ) Західної України»;
3. IX Міжнародній науковій конференції «Проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій» (Львів, 2017) із доповіддю на тему: «The methods for strengthening and reproduction of fortifications of the historical architectural ansambles of the monasteries of OSBM in the process of revalorization (on the materials of Western Ukraine)»;
4. IV Міжнародній науково-практичній конференції «Історико-культурна спадщина: проблеми збереження і популяризації» (Львів, 2017) із доповіддю на тему: «Архітектурний аналіз відновлених монастирів XVII-XVIII ст.».

**Національний університет «Львівська політехніка»
Інститут гуманітарних та соціальних наук**

КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЕТНОКОМУНІКАЦІЇ

**Історико-культурна спадщина в еру глобалізації: теоретичні та
прикладні аспекти**

ПРОГРАМА

науково-практичної конференції

2-3 червня 2016 року

м. Львів

(читальний зал Науково-технічної бібліотеки Львівської політехніки (2 поверх) за адресою:

вул.Професорська,1)

2 червня, четвер

9.00	Реєстрація.
10.00	
10.00	ВІДКРИТТЯ
10.15	<u>Чухрай Наталя Іванівна</u> , д.е.н, проф., проректор з наукової роботи Національного університету «Львівська політехніка» <u>Куньч Зоряна Йосипівна</u> , к.філол. наук, доц., заступник директора з наукової роботи, декан повної вищої освіти Інституту Гуманітарних та соціальних наук Львівська політехніка <u>Лілія Онищенко-Швець</u> , начальник управління охорони історичного середовища, Львівської міської ради.
10.15	ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ
11.30	Музей, спадщина, пам'ять в контексті викликів глобалізації <u>Вербицька Поліна Василівна</u> , д.п.н., проф. кафедри історії України та етнокомунікації Національного Університету «Львівська Політехніка» Національна ідентичність та культурна спадщина в умовах глобалізації <u>Чабак Людмила Анатоліївна</u> , к.ф.н., учений секретар Чернігівського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій Соціокультурний дискурс вітчизняних національних бібліотек як відображення державної політики пам'яті

	<u>Гранчак Тетяна Юріївна</u>, д. соц. ком., с. н. с. відділу політологічного аналізу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Проблема збереження культурної спадщини як складової національної ідентичності (на прикладі Полтавщини) <u>Чиркова Марина Юріївна</u>, магістр державного управління, викладач кафедри філософії та соціально-політичних дисциплін Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка,
11.30 11.45	Перерва на каву
11.45 13.00	ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ Нова музеологія та актуалізація нематеріальної культурної спадщини <u>Банах Василь Михайлович</u>, асистент кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка» Особливості етнографічної роботи з переселенцями з зони відчуження: з польового досвіду <u>Кондратюк Олена Володимирівна</u>, канд. іст. наук, завідувач відділу етнології Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф Дворянська садиба Липинських на Волині: збереження і відтворення історико-архітектурної спадщини <u>Петрович Валентина Василівна</u>, к.і.н., доцент кафедри документознавства і музейної справи, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Резиденція кн. Де Лінь у Призамковому парку Збаража: іконографічна ретроспектива <u>Підставка Руслан Володимирович</u>, заступник генерального директора з наукової та культурно-просвітницької роботи Національного заповідника "Замки Тернопілля". Інтерпретація як крок до ревалоризації архітектурних комплексів та ансамблів монастирів Чину Святого Василія Великого (ЧСВВ) Західної України <u>Ремешило-Рибчинська Оresta Ігорівна</u>, к.філос.н., доцент кафедри "Дизайну та основ архітектури" Інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка», <u>Знак Іван Богданович</u>, аспірант кафедри "Дизайну та основ архітектури" Інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка». ОБГОВОРЕННЯ
13.00 14.00	Перерва на обід
14.00 15.00	КРУГЛИЙ СТИЛ «ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МУЗЕЄЗНАВСТВО, ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО» У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ» Модератор – Жукова Олена Вікторівна, зав. кафедри музеєзнавства і пам'яткознавства Харківської державної академії культури

15.00	РОБОТА В СЕКЦІЯХ
17.30	Секція I. Культурна спадщина, ідентичність, історична пам'ять.
	Секція II. Актуальні проблеми музеології
17.30	Підведення підсумків конференції
18.00	
Секція I. Культурна спадщина, ідентичність, історична пам'ять. Український визвольний рух XX століття на сучасній мапі Запоріжжя <u>Щур Юрій Ігорович</u>, к.і.н., директор Запорізького науково-дослідного центру «Спадщина» Музично-публіцистична спадщина Василя Барвінського: збереження та інтерпретація <u>Пасічник Роксоляна Емануїлівна</u>, старший науковий співробітник Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові Емансипаційний рух як прояв змін у суспільній свідомості на Правобережній Україні в роки Першої світової війни (1914-1917 рр.) <u>Вітюк Олександр Олегович</u>, к.і.н., старший викладач кафедри соціальних технологій, Вінницького соціально-економічного інституту Університету «Україна», <u>Герасимов Тимофій Юрійович</u>, к.і.н., докторант кафедри історії та культури України, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Традиційний народний одяг як прояв етнічної ідентичності угорців Закарпаття (XIX – першої половини XX ст.) <u>Коцан Василь Васильович</u>, к.і.н., завідувач відділу експозиційної та науково-дослідної роботи Закарпатського музею народної архітектури та побуту доцент кафедри історії України ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Цінність індустріальної спадщини в епоху глобалізації <u>Халепа Олександра Сергіївна</u>, аспірантка Інститут проблем сучасного мистецтва Історико-антропологічний підхід у дослідженні історичної пам'яті <u>Годованська Оксана Миронівна</u>, к. і. н., старша наукова співробітниця відділу соціальної антропології Інституту народознавства НАН України Пошук, вивчення та впорядкування військових поховань періоду Першої світової війни на Волині. <u>Бондарчук Дмитро Олегович</u>, аспірант Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки Науково-технічні надбання українських вчених у машинобудуванні. За документами ЦДНТА України <u>Коваль Юлія Юріївна</u>, провідний спеціаліст відділу використання інформації документів Центрального державного науково-технічного архіву України. Сучасні проблеми управління охороною культурної спадщини в Україні <u>Буковський Іван Васильович</u>, к.і.н., доцент кафедри історії України та етнокommунікації Національного університету «Львівська політехніка»	

Народна кухня українців початку XXI ст.

Сушко Валентина Анатоліївна, к.і.н., доцент кафедри теорії і історії мистецтв Харківської державної академії дизайну та мистецтв

Міжетнічні взаємини у політиці християнських суспільників Галичини (кін. XIX – поч. XX ст.)

Кліш Андрій Богданович, кандидат історичних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри стародавньої та середньовічної історії Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Веб-спільноти як засіб популяризації культурної спадщини України

Вовк Наталія Степанівна, к. і. н., асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»

Музичний етос як дух культуробудування людства

Каблова Тетяна Борисівна, Кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри академічного та естрадного вокалу Інститут мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

Типологія та декоративне вирішення хусток Опілля XIX – першої половини XX ст.

Куцир Тетяна Васиївна, магістр мистецтва, молодший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України, відділ народного мистецтва

Історико-культурний заповідник «Старий Луцьк»: проблеми збереження і перспективи розвитку.

Філонова Наталія Андріївна, студентка III курсу Педагогічного інституту, спеціальності «соціальна педагогіка» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Діяльність Миколи Святоші, князя Луцького в контексті історико-культурної спадщини Волині

Куцик Андрій Юрійович, студент V курсу Інституту соціальних наук, спеціальності культурологія Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Збереження історико-культурної спадщини на тлі глобалізаційних викликів та формування історичної пам'яті в Україні

Барановська Надія Михайлівна, к.і.н., доцент кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка»

Про деякі засади відновлення національної пам'яті та формування національної самосвідомості українців засобами мікротопонімії

Гнатюк В'ячеслав Миколайович, доцент кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка»

Історико-культурні пам'ятки України в списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: проблеми та перспективи захисту

Кузьмин Роман Ярославович, к.і.н., асистент кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка»

Історична пам'ять у філософсько-релігійних ідеях: інноваційний вимір

Тіменик Зиновій Іванович, к.ф.н., доцент кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка»

Роль української мови у формуванні національної свідомості на сучасному історичному етапі
Кузьмінська Божена Петрівна, к.і.н., асистент кафедри історії України та етнокомунікації
 Національного університету «Львівська політехніка»

Особливості поступу крос-культурних цінностей на окупованих територіях
Конюхов Сергій Вадимович, асистент кафедри історії України та етнокомунікації Національного
 університету «Львівська політехніка»

Історична спадщина М.Лозинського: від національної ідеї до державності
Нагірняк Андрій Ярославович, к.і.н., доцент кафедри історії України та етнокомунікації
 Національного університету «Львівська політехніка»

Постать Ярослава Окуневського у формуванні української національної ідеї
Мельник Віра Михайлівна, к.і.н., викладач кафедри українознавства Львівського національного
 медичного університету ім. Данила Галицького

Проблеми експонування артилерії в музеях
Верхотурова Мар'яна Андріївна, аспірант кафедри історії України та етнокомунікації
 Національного університету «Львівська політехніка»

Культура мешканців Східного Прикарпаття наприкінці I тис. н.е.: автохтонні та запозичені компоненти
Терський Святослав Володимирович, д.і.н., професор кафедри історії України та етнокомунікації
 Національного університету «Львівська політехніка»

До питання про перспективи закону «Про охорону культурної спадщини»
Коцько Микола, студент I курсу Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного
 університету «Львівська політехніка», науковий керівник доц. І. Я. Хома

Підпільна діяльність жіночої групи станиці УПА с. Малий Любін в роки Другої світової війни
Черкас Христина, студентка I курсу Інституту економіки і менеджменту Національного
 університету «Львівська політехніка», науковий керівник, доц. В.М. Гнатюк

Секція II. Актуальні проблеми музеології

Засади принципи роботи з музейною аудиторією в сучасних умовах
Рябчикова Фаїна Денисівна, к.і.н., доцент кафедри документознавства і музейної справи
 Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Наукова робота в музейній установі: особливості та проблеми
Мелешкіна Ірина Олександрівна, заступник директора з наукової роботи Музею театрального,
 музичного і кіномистецтва України

Розвиток дитячого напрямку в діяльності музеїв Волині

Надольська Валентина Василівна, к.і.н., доцент кафедри документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Середовищні музеї як інноваційний засіб збереження і використання архітектурних ансамблів
Брич Марія Тарасівна, аспірант кафедри дизайну та основ архітектури Національного університету «Львівська політехніка»

Волинські установи музейного типу

Веремчук Ольга Володимирівна, студентка II курсу історичного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Сучасні неформальні вимоги для успішної діяльності музеїв

Хома Іван Ярославович, к.і.н., доцент кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка»

Герби на портретах львівських міщан XVI – початку XX ст. у колекції Львівського історичного музею

Лисейко Ярослав Богданович, асистент кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка»

Всеволод Петрів: необхідність відкриття українських музейних установ в Празі (20-30 рр. XX ст.)

Мельник Роман Петрович, к.і.н., старший викладач кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка»

Актуальні питання музейної діяльності в умовах розвитку культури споживання

Панас Наталія Богданівна, асистент кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка»

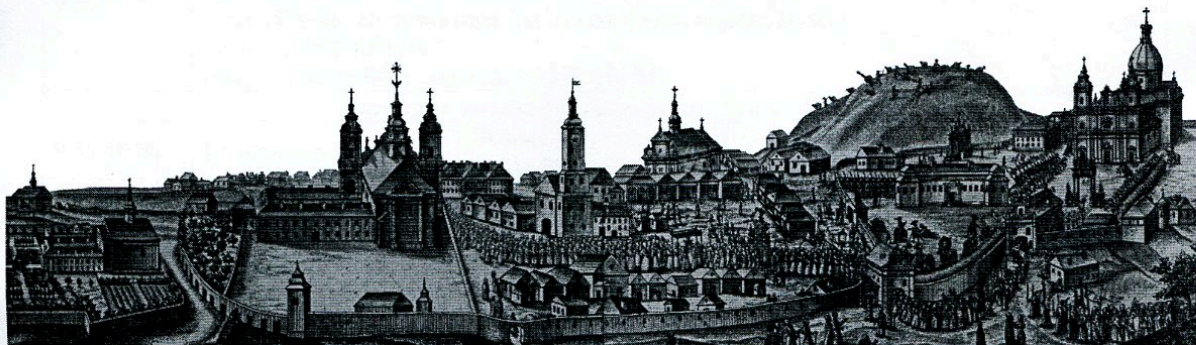
Підходи до інтерпретації музейних збірок гутного скла

Курдина Юлія Михайлівна, асистент кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка»

Кафедра реставрації архітектурної та мистецької спадщини
 Інституту архітектури Національного університету "Львівська політехніка", Україна
 Львівський історичний музей, Україна
 Товариство прихильників фортець і палаців
 Морегедський державний університет, США
 Державна Вища Технічна Школа у м. Холмі, Польща

VIII Міжнародна наукова конференція

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РЕСТАВРАЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ФОРТИФІКАЦІЙ

VIII International Conference

CURRENT ISSUES IN RESEARCH, CONSERVATION AND RESTORATION OF HISTORICAL FORTIFICATIONS

ПРОГРАМА PROGRAM

ЛЬВІВ - ХОЛМ: 2016
 LVIV - CHEŁM: 2016

Organizing Committee:

Prof. Józef Zajac, Dr. hab., the Rektor of the State School of Higher Education in Chełm, Poland
 Dr. Beata Fałda, the Prorektor of the State School of Higher Education in Chełm, Poland
 Zygmunt Gardziński, head of Department of International Cooperation
 of the State School of Higher Education in Chełm, Poland
 Prof. Mykola Bezv, Dr.Sc., the Head of Department of the Architectural and Artistic Heritage Restoration,
 Lviv Polytechnic National University, Ukraine
 Prof. Adrian Mandzy, Dr. Sc., Morehead State University,
 Dr. Lucjan Gazda, State School of Higher Education in Chełm, Lublin University of Technology,
 Andriy Yakymiv, PhD, Restaurant "Italiysky Dvoryk"
 Mariana Kaplinska, PhD student, Lviv Polytechnic National University
 Solomya Popova, laboratory assistant, Lviv Polytechnic National University
 Maxym Yasinsky, assistant, Lviv Polytechnic National University

27 травня, п'ятниця

Львів: приїзд учасників

18.00 – товариська зустріч на кафедрі РАМС Національного університету «Львівська політехніка»
вул. Князя Романа, 1, кімн. 103

28 травня, субота

Львів: Львівський Історичний Музей, Королівська зала

Пл. Ринок, 6

9.00-9.30	Ресстрація учасників	
9.30-9.45	Відкриття конференції: проф. Наталія Чухрай, проректор з наукової роботи НУЛП др. Луціян Газда, ад. ДВТШ в м. Холмі Олена Роман, во директора Львівського історичного музею к.е.н. Андрій Якимів проф. Микола Бевз, зав.каф. РАМС НУЛП	
Пленарне засідання: головує др. Луціян Газда		
9.45-10.00	Володимир Пшик	Львівські архітектори XVI-XVII ст. у будівництві фортифікацій на Західній Україні
10.00-10.15	Stanisław Gołub, Lucjan Gazda	Badania materiału konstrukcji zamku króla Daniela w Chełmie
10.15-10.30	Jan Wrana, Agnieszka Fitta-Spelina	Renesansowe miasto Zamość – wygodne dla mieszkańców, atrakcyjne dla turystó. Zrealizowany project renowacji fortyfikacji staromiejskich
10.30-10.45	Микола Бевз	Нарис розвитку укріплень міста Львова
10.45-11.00	Дискусія	
11.00-11.15	Перерва на каву	
Сесія 1: головує др. Юрій Дибя		
11.15-11.30	Ewa Janina Sadowska	The fortified church of St. Onophrius in Posada Rybotycka in the Pogórze Przemyskie Region (Poland)
11.30-11.45	Ольга Оконченко, Ігор Оконченко	Роль дослідження укріплень у розробці історико-архітектурних опорних планів населених пунктів
11.45-12.00	Kamila Boguszewska	Zbiorowiska roślinne występujące w wybranych układach fortyfikacyjnych ziem Koronnych Rzeczypospolitej i ich stopnie sukcesji - zarys problematyki
12.00-12.15	Лукомська Зоряна	Інтердисциплінарний підхід пошуку шляхів дослідження цінних історичних комплексів
12.15-12.30	Maciej Trochonowicz	Wybrane problemy dotyczące badań wilgotnościowych i zasolenia zabytkowych obiektów budowlanych
12.30-12.45	Володимир Костюк, Надія Антоненко	Реконструкція та прогнозування показників мікроклімату історичних фортифікацій засобами обчислювальної аеродинаміки (CFD – Computational Fluid Dynamics): потребуваність та можливості
12.45-13.00	Piotr Gleń	Fortyfikacje miast kresów Rzeczypospolitej - zagadnienia ochrony
13.00-14.00	Обідня перерва	
Сесія 2: головує др. Каміла Богушевська		
14.00-14.15	Ореста Ремешило-Рибчинська, Марія Брич	Гіпотетичні підходи до створення середовищних музеїв історичних фортифікацій
14.15-14.30	Karol Krupa	Zespół kościoła św. Floriana i św. Katarzyny w Gołębiu, woj. lubelskie jako unikalny przykład ars militaris. Problemy ochrony
14.30-14.45	Зеновій Федунків, Лариса Поліщук	Місто-фортеця Михальче

14.45-15.00	Bartosz Szostak	Wzmocnienia konstrukcji w zabytkowych obiektach fortyfikacyjnych
15.00-15.15	Ewa Janina Sadowska	The upper castle and the bastion (boulevard) of the lower castle in Rożnów in the Pogórze Rożnowskie Region-A commune.
Сесія 3: головує доц. Ореста Ремешило-Рибчинська		
15.15-15.30	Олег Рибчинський, Ольга Заречнюк	Формування композиційно-планувальної структури ринкової площі Помор'я
15.30-15.45	Beata Klimek	Ruiny zamku w Kazimierzu Dolnym – problematyka ochrony i rewaloryzacji
15.45-16.00	Хохонь Михайло	Чинники формування оборонних споруд монастирів Західної України у XVII-XVIII століттях
16.00-16.15	Mykola Bevez, Sławomir Karaś, Jolanta Słoma	Mosty zwodzone w obiektach obronnych
16.15-16.30	Тарас Янишин, Юрій Дибя	Дослідження мережі замкових комплексів по річках Жванчик та Збруч
16.30-16.45	Іван Знак	Особливості типів укріплень архітектурних ансамблів монастирів чину святого Василя Великого (на матеріалах Тернопільської області)
16.45-17.15	Перерва на каву	
Сесія 4 (стендова): головує доц. Олег Рибчинський		
17.15-17.30	Ірина Погранична	Зовнішні межі та огорожі палацових комплексів XVIII ст.
	Тарас Янишин	Проект консервації та ревіталізації замку в м. Сатанові
	Цюпа Мар'яна	Геральдичний декор в оздобленні замків та палаців центральної України
	Анна Кукуїшко, Леонід Кім, Назар Телюк, Роксолана Василюк, Юрій Дибя	Фортифікації Краківського передмістя
	Андріана Петрів	Аналіз декоративної пластики в'їзних вузлів бастионних оборонних укріплень XVII ст. на теренах України
	Соломія Бартошук	Декоративне опорядження репрезентативних фасадів в'їзних брам замків XVI - XVII ст. на теренах України
	Баран Марія	Застосування ренесансних композиційних принципів у планувальній структурі замків XVI - XVII ст. на теренах України
	Цимбал Ірина	Застосування елементів класичних ордерних систем в оформленні палацового корпусу жовківського замку
17.30-18.30	Дискусія Закінчення сесії у Львові	
18.30-20.30	Прогулянка центром Львова	

29 травня, неділя

Львів

9.00-13.00	Прогулянка центром Львова
13.00-14.00	Віїзд у Жовкву автобусом (автобусна зупинка біля Порохової вежі, вул. Підвальна, 4) Доповідь Володимира Герича на тему: «Останні реставраційні роботи на Жовківському замку»
14.00	Віїзд з Жовкви до Холма.
19.00 (орієнтовно; за польськ. часом)	Прибуття до Холма, Депутичів Королівських біля Холма

30 травня, понеділок

Холм, ДВПШ. Конференц-центр в Депуттичах Королівських.

8.30-9.00	Відкриття конференції в Холмі: проф. Юзеф Заянц, Ректор ДВПШ в Холмі др. Луціян Газда, ад'юнкт ДВПШ в м. Холмі МУЗИЧНИЙ ВСТУП (від делегації зі Львова) MUSIC INTRODUCTION (members from L'viv)	
	Пленарне засідання: головує др. Микола Бевз	
9.00-9.20	Сергій Михальченко, Валерій Товбич	Проблеми збереження та реставрації історичних фортифікацій Київщини на прикладі Київської фортеці
9.20-9.40	Галина Савчук, Олена Олійник	Проблеми збереження та адаптації об'єктів фортифікаційної спадщини Києва (містобудівний аспект)
9.40-10.00	Олена Моргун	Фортеці Дністерської лінії оборони в Одеській області
10.00-10.20	Наталія Мельник	Фортифікаційне будівництво як чинник містобудівного розвитку міста (на прикладі міста Одеса)
10.20-10.30	Перерва на каву	
	Сесія 5: головує проф. Валерій Товбич	
10.30-10.45	Оксана Байцар-Артеменко	Особливості формування фортифікації містечка Олики
10.45-11.00	Фролова Юлія	Європейський досвід ревіталізації ліній оборонних споруд (на прикладі Нідерландів)
11.00-11.15	Anastasiya Zubrytskaya	Problems of renovation and reconstruction of monuments of middle ages on the example of architecture of Belarus
11.15-11.30	Юлія Олійник	Проект Ауреліо Пассаротті «Реконструкція укріплень Львова поч. XVII ст.»
11.30-11.45	Перерва на каву	
	Сесія 6: головує доц. Олена Олійник	
11.45-12.00	Юрій Дубик	Опрацювання методики музеєфікації архітектурних залишків фортеці тустань на прикладі цистерни дитинця
12.00-12.15	Ілля Литвинчук	Особливості формування Тираспольської фортеці
12.15-12.30	Грядунова Яна, Конопльова Олена	Фортифікаційні споруди Слобожанщини. Проблеми вивчення та збереження
12.30-12.45	Єрмоленко Антоніна, Конопльова Олена	Іллінська церква-фортеця. Історія, перспективи реставрації та збереження
12.45-14.00	Обідня перерва	
	Сесія 7: головує Юрій Дубик	
14.00-14.15	Варавіна Валерія, Конопльова Олена	Гамаліївський Харлампієв монастир-фортеця. Проблеми реставрації та подальшого використання
14.15-14.30	Левко Квятковський Дарина Пазенко	Оборонні споруди Чернелицького замку
14.30-14.45	Iwona Milewska , Olga Łabędź	Wieża ariańska w Wojciechowie - Rozwarstwienie i rekonstrukcja dawnego wyglądu obiektu
14.45-15.00	Мар'яна Каплінська, Владислав Волошинець	Дисгармонійні об'єкти забудови та дизайну в архітектурно-містобудівному середовищі історичних міст
15.00-15.30	Перерва на каву	
	Сесія 8 (стендова): головує доц. Наталія Мельник	
15.30-16.00	Justyna Banaszak, Mykola Bevz	Klasztor Bazylianów w strukturze planistycznej Wysokiej Górki w Chełmie

	Justyna Banaszak, Marek Banaszak, Emil Hołysz,	Inwentaryzacja obiektów zabytkowych za pomocą fotografii cyfrowej na przykładzie ruin pałacu w Zespole Pałacowo-Parkowym w Zawieprzycach. Rozwarstwienia chronologiczne Zespołu Pałacowo-Parkowego w Zawieprzycach i problem ochrony
16.00-18.00	Дискусія	
18.00	Закриття конференції	

31 травня, вівторок

Холм, ДВПШ. Конференц-центр в Депуттичах Королівських

Автобусна прогулянка:

Холм, Висока Гурка, Ринок, музей;

Люблін, замок, каплиця, середмістя, Краківська брама

Замостья (місто внесене в світову спадщину ЮНЕСКО), міські укріплення XVI-XIX ст.

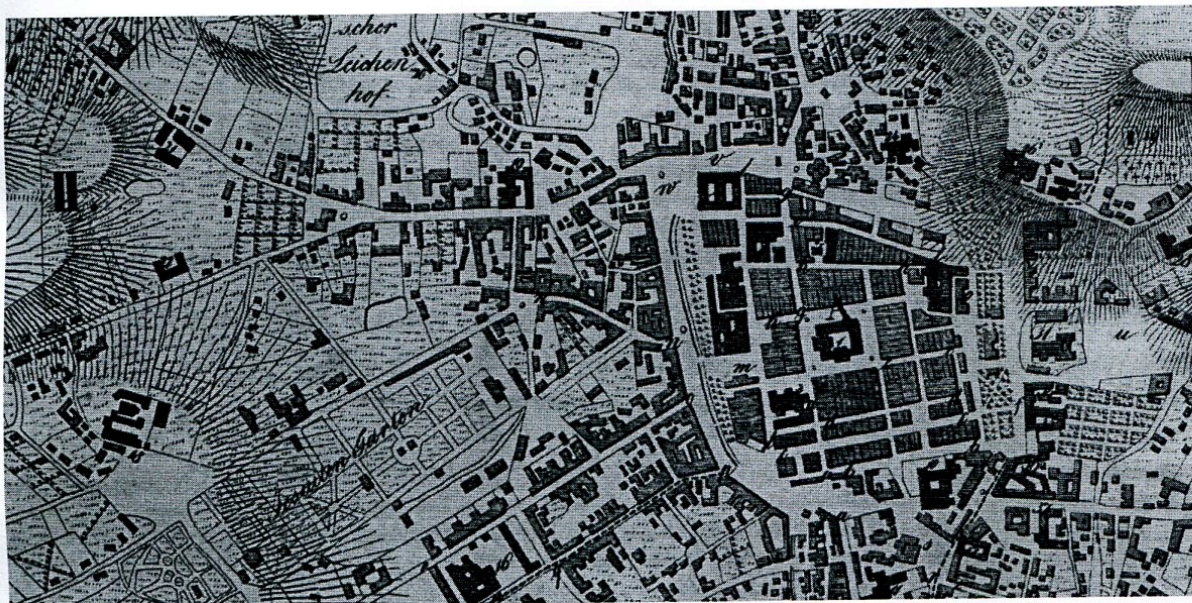
Томашів, дерев'яний костел

Гребенне, дерев'яна церква

Повернення до Львова

Секретарі наукової конференції: Мар'яна Каплінська, Соломія Попова, Максим Ясінський
rams.poly@gmail.com

Національний університет «Львівська політехніка», інститут архітектури (Україна)
 кафедра Реставрації архітектурної і мистецької спадщини
 Львівський історичний музей
 Товариство прихильників фортець і палаців
 Морегедський державний університет (США)
 Державна Вища Професійна Школа у м. Холм (Польща)

**IX Міжнародна наукова конференція
 IX International Conference**

**ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РЕСТАВРАЦІЇ
 ІСТОРИЧНИХ ФОРТИФІКАЦІЙ
 CURRENT ISSUES IN RESEARCH, CONSERVATION AND RESTORATION OF
 HISTORICAL FORTIFICATIONS**

ПРОГРАМА

ЛЬВІВ-ХОЛМ: 2017
 LVIV- CHEŁM: 2017

Науковий і організаційний комітет конференції:

проф. Наталія Чухрай, проректор з наукової роботи НУ «Львівська політехніка»
 др. Беата Фалда, проректор зі справ розвитку ДВПШ в м. Холмі,
 др. Роман Чмелик, директор Львівського історичного музею
 проф. Луціян Газда, Люблінська політехніка, ДВПШ
 проф. Микола Бевз, НУ «Львівська політехніка»
 проф. Адріан Мандзій, Моргедський державний університет, США
 Зигмунт Гардзінський, завідувач відділу закордонної співпраці ДВПШ в м. Холмі
 к.е.н. Андрій Якимів, Національний університет «Львівська політехніка»
 к. арх. Мар'яна Каплінська, асистент каф. РАМС НУ «Львівська політехніка», Україна
 Максим Ясінський, асистент каф. РАМС НУ «Львівська політехніка», Україна
 Соломія Попова, аспірант каф. РАМС НУ РАМС НУ «Львівська політехніка», Україна

10 червня, субота

Львів: приїзд учасників

18.00 -20.00 товариська зустріч на кафедрі РАМС Національного університету «Львівська політехніка»

Вул. Князя Романа, 1, кімн. 103

11 червня, неділя**Львівський Історичний Музей, Королівська зала, м. Львів, пл. Ринок, 6**

9.00-9.30	Реєстрація учасників	
9.30-9.45	Відкриття конференції: проф. Наталія Чухрай, проректор з наукової роботи НУ «Львівська політехніка» проф. Богдан Черкес, директор інституту архітектури НУ «Львівська політехніка» Зигмунт Гардзінський, завідувач відділу закордонної співпраці ДВПШ в м. Холмі Роман Чмелик, директор Львівського історичного музею Володимир Пшик, президент Товариства прихильників фортець і палаців проф. Микола Бевз, завідувач кафедри РАМС НУЛП	
Пленарне засідання: головує проф. Богдан Черкес		
9.45-10.05	Адріан Мандзій	Petersburg, VA: a Case Study of Battlefield Archaeology, Reinterpretation, and Historical Preservation
10.05-10.25	Bartłomiej Kwiatkowski, Natalia Pzesmycka	Twierdza Dęblin: transformacje architektoniczne
10.25-10.45	Микола Бевз Луціян Газда Філіп Ярошиньські	Порівняльний аналіз розписів зовнішніх стін замків у Поморянах і Язлівці (Україна) та Яновці (Польща)
10.45-11.05	Bartosz Szostak, Maciej Trochonowicz	
11.05-11.15	Перерва на каву	
Сесія 1: головує проф. Олег Рибчинський		
11.15-11.30	Piekh Nataliya Taras Ivanyshyn	Королівський арсенал Жовківського замку: археологічне дослідження і історичні аспекти його функціонування
11.30-11.45	Оксана Байцар-Артеменко Тарас Артеменко	Туристична привабливість фортифікацій Рівного
11.45-12.00	Зоряна Лукомська Володимир Гайдар	Історичні містобудівні комплекси Західної України барокового періоду
12.00-12.15	Ewa Janina Sadowska	Renesansowy dwór obronny bastejowy w Modliszewicach
12.15-12.30	Перерва на каву	
Сесія 2: головує проф. Ярослав Тарас		
12.30-12.45	Нелля Лещенко	Ревалоризація пам'яткових урбаністичних комплексів історичних центрів малих міст (на прикладі смт Клевань Рівненської області та міста Бар Вінницької області)
12.45-13.00	Iwona Milewska	Rozwarstwienie materiałowe i chronologia budowy Wieży w Stołpiu. Próba rekonstrukcji obiektu w oparciu o istniejące przesłanki w sztuce i literaturze oraz obserwację tkanki zabytkowej i posadowienia wieży
13.00-13.15	Олена Стасюк Уляна Борняк	Стан будівельних матеріалів вежі в с. П'ятничани на Львівщині
13.15-13.30	Нестор-Миколай	Система оборони слов'янських городищ в Пліснеську, Галичі та

	Рибчинський	Стільську
13.30-14.30	Обідня перерва	
Сесія 3: головує проф. Владислав Волошинець		
14.30-14.45	Левко Квятковський	Залога та озброєння Чернелицького замку
14.45-15.00	Михайло Хохонь Олег Рибчинський Владислав Волошинець	Монастирські комплекси у середмістях міст Західної України у XVII-XVIII століттях: принципи формування оборонних споруд
15.00-15.15	Мар'яна Цюпа	Геральдичний декор в замковій архітектурі Європи
15.15-15.30	Olga Łabędź Iwona Milewska	Zamek w Bochotnicy - historia, kontekst lokalizacji i badania materiałowe obiektu. Próba rekonstrukcji obiektu
15.30-15.45	Микола Бевз Кристина Пудельська Анна Бесак	Гіпотетична реконструкція оборонного двору в Собяновіце на Люблінщині (станом на XVII ст.)
15.45-16.15	Дискусія; закінчення сесії у Львові: головує проф. Микола Бевз	
17.00	Виїзд зі Львова до Холма автобусом з автобусної зупинки біля Порохової вежі (вул. Підвальна, 4) Прибуття до Холма (близько 23.00 за польським часом)	
12 червня, понеділок		
Холм, ДВПШ. Конференц-центр в Депутичах Королівських.		
8.15-8.30	Відкриття конференції в Холмі: др. Беата Фалда, проректор зі справ розвитку ДВПШ в м. Холмі, Зигмунт Гардзінський, завідувач відділу закордонної співпраці ДВПШ в м. Холмі проф. Микола Бевз, завідувач кафедри реставрації архітектурної та мистецької спадщини НУ «Львівська політехніка»	
Пленарне засідання: головує др. Луціян Газда		
8.30-8.50	Микола Бевз	Антуражні зображення міських фортифікацій в рельєфних творах Йоана Г. Пінзеля
8.50-9.10	Zygmunt Gardziński, Magdalena Różańska	Problemy ochrony i konserwacji zabytkowych ruin XVI-wiecznego zamku w Sielcu koło Chełma
9.10-9.30	Сергій Михальченко Валерій Товбич	Змієві вали – українські піраміди
9.30-9.50	Олена Олійник Галина Савчук	Замкова гора в Києві
9.50-10.10	Олена Моргун	Литовська фортеця півдня України
10.10-10.30	Перерва на каву	
Сесія 4: головує Зигмунт Гардзінський		
10.30-10.45	Наталія Мельник Едуард Мельник	Проблема збереження автентичних мурів кінця XVIII - початку XIX століть міст півдня України (на прикладі Херсону, Миколаєва, Одеси)
10.45-11.00	Олена Олійник Лілія Гнатюк	Сакральні комплекси як елементи оборони
11.00-11.15	Оксана Новікова-Вигран	КИЇВСЬКА ФОРТЕЦЯ – пам'ятка фортифікаційного мистецтва
11.15-11.30	Андрій В'ялець	Бастіон Полісся
11.30-11.45	Юлія Івашко Олександр Івашко	Історичні фортеці як арт-об'єкти

11.45-12.00	Перерва на каву	
Сесія 5: головує проф. Валерій Товбич		
12.00-12.15	Інна Акмен Аліна Маслова	Використання квадратури у плануванні замкового храму в Меджибожі
12.15-12.30	Ольга Кизил	ВІМ моделювання та 3Д реконструкція історичних об'єктів за допомогою Unity 3D та пристроїв VR
12.30-12.45	Іван Знак	Способи укріплення фортифікацій історичних архітектурних ансамблів монастирів ЧСВВ Західної України в процесі ревалоризації
12.45-13.00	Катерина Краюшкіна	Сухі будівельні суміші для забезпечення довговічності бетонних поверхонь фортифікаційних споруд
13.00-14.00	Обідня перерва	
Сесія 6: головує доц. Олена Олійник		
14.00-14.15	Юрій Лукомський	Археологічні та лабораторні дослідження архітектурних об'єктів XII-XIII ст.
14.15-14.30	Ілля Литвинчук Олег Рибчинський	Урбаністичний розвиток містечка Рашків
14.30-14.45	Вікторія Савченко Олег Рибчинський	Етапи розвитку монастирського комплексу ОО Єзуїтів протягом першої половини XVII- початку XX ст. у м. Вінниця
14.45-15.00	Yaruna Protsiv	Kościół XVI wieku p.w. WMP w Winnikach (Ukraina)
	Марія Брич	Принципи експонування фортифікаційних конструкцій на прикладі Давнього Пліснеська
15.00-15.15	Перерва на каву	
Сесія 7: головує доц. Олена Моргун		
15.15-15.30	Юлія Фролова	Модернізація османських фортець півдня України XVIII ст.
15.30-15.45	Ілона Курцеба Тетяна Чудновцева	Регенерація збережених елементів оборонних укріплень та сакральних оборонних споруд м. Рогатина
15.45-16.00	Anastasiya Zubrytskaya	Дослідження оборонної архітектури Білорусі на прикладі Каменецької вежі
16.00-16.15	Мар'яна Каплінська	Архітектурна виразність історичних міст Галичини
17.00-17.10	Перерва на каву	
Сесія 9 (стендова): головує доц. Юрій Лукомський		
17.10-17.30	Ірина Прокопчук	Туристична привабливість фортифікацій Рівного
	Соломія Попова	Житлова забудова повоєнного Львова
	Анастасія Івасишин	Ревіталізація центральної частини м. Жовкви. Громадські відкриті простори і структура пішохідно-транспортних комунікацій
	Олена Федак	Ревіталізація центральної частини м. Жовкви. Сакральні об'єкти і прстори
17.30-18.00	Дискусія: головує проф. Микола Бевз	
13 червня, вівторок		
Холм, ДВПШ. Конференц-центр в Депутичах Королівських.		
Автобусна прогулянка –		
Холм, Висока Гурка, Ринок		
Столл'є, вежа XIII ст.		
Казімеж Дольний, середмістя, замок, костел		
Повернення до Львова		

14 червня, середа		
Львівський Історичний Музей, Королівська зала, м. Львів, пл. Ринок, 6		
Сесія 10: головує Мар'яна Каплінська		
11.00-11.15	Микола Бевз, Олег Рибчинський, Володимир Чорновус	Проблеми збереження та регенерації фортифікаційного комплексу в Маринополі (Маріамполі)
11.15-11.30	Shelbey Chappell	Preservation Challenges of Historical Farms in Contemporary Urban Landscapes: A Case Study in Louisville, Kentucky
11.30-11.45	Адріан Мандзій	Makivka Memorialization of a Ukrainian National Battlefield from WW1
11.45-12.00	Віктор Мельник, Оксана Лехняк	Реставрація білокамяної декоративної вази з фасаду костелу Св.Миколая у Вижнянах
12.00-12.15	Olga Łabędź Iwona Milewska	Problemy konserwatorskie zachowania obiektu zabytkowego i włączenia go do nowożytnej kultury na przykładzie Wieży w Stołpiu i Papierni w Celejowie
12.15-12.30	Юрій Дубик, Олександра Дубик	Реалізація дослідних та реставраційних робіт в костелі ОО Бернардинів у Бережанах
12.30-12.45	Ігор Бокало	Концепція та реалізація реставраційних робіт в костелі Св. Валентина в Раковці
12.45-13.00	Олена Бокало	Водні технології в будівництві фортифікаційних об'єктів
13.00-13.30	Дискусія; Закриття конференції: головує проф. Бевз	
13.30-14.30 – обідня перерва		
14.30-20.00 – екскурсія в м. Жовкву: замок, середмістя.		

Секретар наукової конференції: Мар'яна Каплінська
+380976714019
(rams.poly@gmail.com)

**Національний університет «Львівська політехніка»
Інститут гуманітарних та соціальних наук**

КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЕТНОКОМУНІКАЦІЇ

**«Міжкультурний простір міста: пам'ять, спадщина,
діалог»**

ПРОГРАМА

IV Міжнародної науково-практичної конференції

21-22 квітня 2017 року

м. Львів

(читальний зал Науково-технічної бібліотеки Львівської політехніки (2 поверх) за адресою:

вул.Професорська,1)

21 квітня, п'ятниця

9.00	Реєстрація
10.00	
10.00	ВІДКРИТТЯ
10.15	<u>Чухрай Наталя Іванівна</u> , д.е.н, проф., проректор з наукової роботи Національного університету «Львівська політехніка»
	<u>Жук Лілія Володимирівна</u> , к.т.н., доц., заступник начальника науково-дослідної частини Львівської політехніки
	<u>Вербицька Поліна Василівна</u> , д.п.н., завідувач кафедри Історії України та етнокомунікації Національного Університету «Львівська Політехніка»
10.15	ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ
12.00	Инструменты пропаганды: места захоронений воинов Советского Союза Второй мировой войны в Литве. Старые и новые тенденции <u>Сальвіюс Кулявічюс</u> , Ph.D. Історичний факультет Вільнюського університету
	Peace Education in Sociocultural Space of the Intercultural City <u>Leila Munirova</u> , Assoc.Prof. in Education, Istanbul Aydın University; <u>Nevin Guvendik</u> , MA of Science, Sakarya University, Chemistry teacher, Gumuspala Mesleki Teknik Anadolu Lisesi; <u>Anita Gvozdeva</u> , Undergraduate student, Istanbul Aydın University.
	Digital skills for intercultural dialogue and lifelong learning <u>Murat AKBIYIK</u> , MA Instructor of English, Digital Learning, Social Media and Web Coordinator Kadir Has University English Preparatory School
	Площа синагог- культурний проект в громадському просторі Львова <u>Онищенко-Швець Лілія Сергіївна</u> , Начальник управління охорони історичного середовища Львівської міської ради
	Фрагменти природи у складі соціокультурного простору міста <u>Чернобай Юрій Миколайович</u> , д. біол.н., професор, директор Державного природознавчого музею НАН України м. Львів
	Site-specific art. Мистецтво специфіки міста <u>Дяченко Сергій Андрійович</u> - керівник проєктів, <u>Манукян Юлія Камілівна</u> - арт-куратор проєктів, арт-критик у Громадській організації «Urban Re-Public» (колишня ІГ «Urban COYC»)
	Охоронні археологічні дослідження на території міста: на прикладі Кам'янця-Подільського <u>Старенький Ігор Олександрович</u> , к.і.н., старший науковий співробітник Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника, асист. каф. ІУЕК НУ «ЛП»
	ОБГОВОРЕННЯ
12.00-	Перерва на каву
13.00	
13.00	РОБОТА В СЕКЦІЯХ
15.00	
15.00	КРУГЛИЙ СТІЛ «НОВІ МОЖЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ МУЗЕЇВ ТА ВНЗ» Модератори – <u>Банах Василь Михайлович</u> , к.і.н., ст. викладач кафедри ІУЕК НУ «ЛП» <u>Пасічник Роксоляна Емануїлівна</u> , старший науковий співробітник Музично-меморіального музею ім. С. Крушельницької
16.00	Підведення підсумків конференції

СЕКЦІЯ І. (модератор – Хома Іван Ярославович)

Візити південноукраїнських істориків до Львову у другій половині XIX – на початку XX ст.»

Музичко Олександр Євгенович, к.і.н., доцент Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Проблема збереження об'єктів історико-архітектурної спадщини в умовах сучасного міста (на прикладі Церкви над Економічною брамою Києво-Печерської лаври)

Чобітько Оксана Миколаївна, Зайцева Вікторія Олександрівна, старші наукові співробітники наукового відділу моніторингу та оренди нерухомих пам'яток Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, м. Київ

На маргінесах історії: сакральна і меморіальна спадщина євреїв та поляків в сучасних вимірах Рівного

Климчук Андрій Миколайович, Головний редактор Інтернет порталу «Віртуальна Польща»

Щирець-поліетнічне місто

Деревацька Стефанія Павлівна, вчитель географії Щирецької ЗОШ №1, керівник музею Осипа Куриласа, краєзнавець

Виховний потенціал історико-культурної спадщини міста

Чабак Людмила Анатоліївна, к. філос. н., Чернігівський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій

Джерела формування виробничої майстерності народних будівничих в Українських Карпатах (поч. XX ст.).

Файник Тетяна Мар'янівна, к. і. н., ст. науковий співробітник відділу етнології сучасності, докторант Інституту народознавства НАН України м. Львів

«Дім військових інвалідів» – архітектурний шедевр Львова

Нагірняк Михайло Ярославович, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності к. і. н., доцент

Історичні паралелі формування архітектури залізничних вокзалів Галичини і Тиролю

Рочняк Юрій Альфредович, канд. архітектури, доц. каф. архітектурного проектування ІАРХ Національний університет «Львівська політехніка»

Національне та інтернаціональне в архітектурі і дизайні: чи є можливо провести межу?

Гой Богдан Володимирович — кандидат архітектури, доц. кафедри дизайну архітектурного середовища Інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка»

Недосконалість законодавчої бази України в сфері культурно-історичної спадщини

Нагірняк Андрій Ярославович к.і.н., доц., кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Дещо про діалог між національними силами Східної Галичини та Наддніпрянщини (1917-1918 рр.)

Хома Іван Ярославович, к.і.н., доц., кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Постать о. Михайла Вербицького в історико-культурній спадщині Львова

Банах Василь Михайлович, к.і.н., старший викл. кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Суспільно-політичне та національно-культурне життя українців Перемишля на початку XX ст.

Зінкевич Роман Дмитрович к.і.н., доц. каф. ІУЕК НУ «ЛП»

Міграція українського населення кін. XIX – поч. XX ст. на тлі соціально-економічних та політичних процесів в Східній Галичині

Мельник Віра Михайлівна, к.і.н., доц. кафедри українознавства Львівського національного медичного

університету імені Данила Галицького

Збройні Сили УНР періоду Української Національної Ради у військово-теоретичній спадщині генерала О.Греківа

Панас Наталія Богданівна, асистент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

До питання будівництва головного корпусу Технічної академії у Львові

Курдина Юлія Михайлівна, к.і.н., асистент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Діяльність координаційної групи організованої митрополитом Андреем Шептицьким для порятунку євреїв під час Голокосту у 1942 р.

Скіра Юрій Романович, аспірант кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Зоря Галицька» - перший український друкований простір для публічного діалогу

Подойнікова Марія, студентка групи СМ – 11 кафедри ІУЕК НУ «Львівська політехніка», Науковий керівник: доц. Хома І.Я.

СЕКЦІЯ II (модератор – Кузьмин Роман Ярославович)

Внутрішньо переміщені особи у Львові: особливості соціально-психологічної адаптації (2014 – 2016 рр.)

Муравський Олег Іванович, к. і. н., старший науковий співробітник Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Методи інтеграції простору індустриальних історичних будівель в сучасне місто

Халепа Олександра Сергіївна, аспірант Інституту проблем сучасного мистецтва НАН України

Видатні постаті в Українській революції 1917 – 1921 років мовою філателії.

Поливко Олег Миронович, наглядач Обласного Комунального музею Богдана Лепкого, голова Бережанського міського товариства Асоціації філателістів України

Львівські книгозбірні як центри громадсько-культурного життя міста (кінець XVIII – XIXст.)

Цубов Леонід Володимирович к.і.н., доцент кафедри економіки і маркетингу ІППТ Національного університету «Львівська політехніка»

Божко Наталія Миронівна к.і.н., доцент кафедри українознавства Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького

Євреї Львова – сучасний історико-культурний погляд

Левик Богдан Степанович, д. і. н., доцент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Національний склад студентів Вищої Технічної школи в контексті національно-етнічних процесів у Львові (1867-1914 рр.).

Кузьмин Роман Ярославович к.і.н., ст. викл. кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Роль київської дружини в становленні Галицької землі: проблеми археологічної інтерпретації

Шеломенцев-Терський С.В., д.і.н., професор кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Місця пам'яті про Голокост у Львові як простір формування міжетнічної толерантності у студентської молоді.

Савка Віктор Євгенович, к.соц.н., доцент кафедри соціології та соціальної роботи НУ «ЛП»

Архітектурний аналіз відновлених монастирів XVII – XVIII ст.

Знак Іван Богданович аспірант кафедри Дизайну та основ архітектури НУ «ЛП»

Духовнокультурний феномен Києва і філософсько-релігійні ідеї у руслі історіософського дискурсу. (Зі спадщини Ореста Новицького).

Тіменик Зиновій Іванович, к. філос. н., доцент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Військові Туреччини на Галичині під час Першої світової війни у період 10 липня 1916 – 26 вересня 1917 рр.

Левик Богдан Степанович, д. і. н., доцент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Діяльність Івана Левинського у соціальному просторі міжкультурного Львова на зламі XIX-XX століть

Барановська Надія Михайлівна к. і. н., доцент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Сидір Голубович: діяльність на посаді голови тернопільської «Просвіти»

Камінська О.З., к. і. н., асистент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Феномен вірменського банку «Mons Pius» у Львові: від середньовічної побожної каси до модерного банку європейського зразка

Олексин Тарас Євгенійович, аспірант кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Повсякденне життя міського та сільського населення Східної Галичини в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.)

Старка Володимир Васильович к.і.н., доцент кафедри історії України Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Роль християнських суспільників у відкритті українських шкіл в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст.

Кліш Андрій Богданович к.і.н., доцент кафедри стародавньої та середньовічної історії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Книговидавництво у культурі українського міста періоду Національної революції 1917-1921 рр.

Барановська Надія Михайлівна к. і. н., доцент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Галятовська Олеся, студентка групи СМ – 41, НУ «ЛП»

Візуалізація італійської ідентичності в архітектурі міст Лівії 1930-х рр.

Алджад Реяд Раджаб Мохамед, аспірант кафедри архітектури та середовищного дизайну Національний університет водного господарства та природокористування (м.Рівне)

Секція III (Модератор – Мельник Роман Петрович)

Сучасна парадигма музейної комунікації

Вербицька Поліна Василівна, д.п.н., проф. кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Холістичне мислення в контексті музейної педагогіки

Удовиченко Ірина Володимирівна, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу «Історія ювелірного мистецтва в Україні» Музею історичних коштовностей України (філіал Національного музею історії України)

Популяризація знань про минуле в Національному музеї історії України

Іщук Олександр Степанович, к.і.н., завідувач відділу історії України XX століття, Національний музей історії України

Музейний фестиваль як засіб підвищення туристичної привабливості міста

Надольська Валентина Василівна, к.і.н., доцент кафедри документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Дидактично-виховна роль Шевченківських збірок львівських музеїв у середовищі учнівської молоді

Виноградська Галина Михайлівна, мол.наук.сп., провідний охоронець фонду «Народна тканина» Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України

Додаткова атрибуція» і «реатрибуція» музейних предметів: питання актуальності (на прикладі колекції НМІУ

Кущасва Тамара Олександрівна к.і.н., ст. наук. співр., Національний музей історії України

Класифікація музеїв-заповідників

Кепін Дмитро Володимирович, к.і.н., молодший науковий співробітник Національного науково-природничого музею НАН України

Національний музей історії України та сучасний європейський музейний досвід

Ніколаєва Наталія Борисівна, кандидат історичних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Виставкова робота і музейна комунікація (на прикладі діяльності Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові)

Білавич Данута Ярославівна, завідувач наукового відділу Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові, асистент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Геральдика львівських міщан XVI – початку XX ст., представлена на портретах з колекції Львівського історичного музею

Лисейко Ярослав Богданович к.і.н., старший викладач кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Заснування Українського національного музею-архіву в Празі та його місце в загальній структурі українських установ Чехословаччини

Мельник Роман Петрович к.і.н., доц., кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Виставки ікон у культурному просторі Львова: аналітичний огляд за 2016 рік.

Гнідик Ірина Ігорівна, к.і.н., асистент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Особливості трансляції музейного середовища у нових медіа (на прикладі музеїв Львова).

Конюхов Сергій Вадимович к.і.н., асистент кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

Архітектурно-просторова організація музейного середовища сучасного міста за допомогою мультимедійних технологій

Брич Марія Тарасівна, аспірант Національного університету «Львівська політехніка», Інститут архітектури, каф. Дизайну та основ архітектури

Артилерія XIV–XVIII століття Львівського історичного музею: втрати колекції

Верхотурова Мар'яна Андріївна, аспірант НУ «Львівська політехніка», викладач НАСВ ім. Гетьмана П. Сагайдачного

Формування колекції пам'яток періоду визвольних змагань Музею історично-воєнних пам'яток Наукового Товариства ім. Шевченка (перша половина XX ст.)

Петрик Наталя Романівна, аспірант кафедри ІУЕК НУ «ЛП»

ДОДАТОК А. 3. Джерела ілюстрацій

1. Онуфріївський монастир в м. Львові. Фото автора. 2017 р.
2. Монастир в Улашківцях [Online] Доступно: <https://osbm.in.ua/news/400-litnii-yuvilei-vasyliyanskogo-chynu-iosafata/monastyr-v-ulashkivtsyakh-vidpustove-mistse-z-dvoma-chudotvornymy-ikonamy/> [Дата звернення 11.10. 2018 р.]
3. Буцацький монастир. Фото автора. 2016 р.
4. Гошівський монастир. Фото автора. 2017 р.
5. Крехівський монастир. Фото автора. 2017 р.
6. Буцацький монастир [Online] <https://www.dreamstime.com/monastery-fathers-basilian-buchach-ukraine-monastery-fathers-basilian-buchach-ternopil-region-ukraine> [Дата звернення 11.06. 2017 р.]
7. План Буцацького монастиря (Всеобщая история архитектуры, 1968)
8. Загальний вигляд Буцацького монастиря (Тарас, 2006)
9. Загальний вигляд Буцацького монастиря [Online] <http://www.lvivcenter.org/uk/uid/picture/?pictureid=2566> [Дата звернення 12.06. 2017 р.]
10. Загальний вигляд Буцацького монастиря. Літографія К. Качинського, 1865р. [Online] https://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/50525/ [Дата звернення 12.06. 2017 р.]
11. Інтер'єр церкви Буцацького монастиря. Фото поч. XX ст. [Online] <https://polona.pl/item/buczacz-kosciol-i-klasztor-o-o-bazylianow-bucac-cerkov-i-klastor-o-o-vasilian,NzE4NjQ0/> [Дата звернення 12.06.2017 р.]
12. Буцацький монастир. Фото автора. 2016 р.
13. Монастир у Червонограді. Фото поч. XX ст. [Online] https://www.pslava.info/ChervonogradM_MonSvJura,207813.html [Дата звернення 22.07.2017 р.]
14. Панорама м. Червоноград зі зображенням монастиря. Фото поч. XX ст. [Online] <https://krystynopol.info/visti-z-krayu/> [Дата звернення 22.07.2017 р.]
15. Монастир у Червонограді. Фото автора. 2016 р.

16. Почаївська лавра. Гравюра Никодима Зубрицкого, 1704 р. [Online]
<https://forum.zamki-kreposti.com.ua/topic/181-почаев-укрепление-почаевской-лавры/> [Дата звернення 25.08.2017 р.]
17. Почаївська лавра. Фото поч. XX ст. [Online]
<https://www.retroua.com/%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%B5%D0%B2/4582%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%B0/> [Дата звернення 24.08.2017 р.]
18. Монастир у Червонограді. Фото поч. XX ст. [Online]
<https://krystynopol.info/krystynopilskyj-monastyr-vid-mynulogo-do-suchasnosti/> [Дата звернення 24.08.2017 р.]
19. М. Червоноград (Христинопіль). Фрагмент карти «Europe in the XVIII. Century» [Online] <https://mapire.eu/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=osm%2C163%2C165&bbox=2693971.477706436%2C6511871.233296673%2C2700416.07465373%2C6513782.159003803>
[Дата звернення 21.04.2017 р.]
20. М. Червоноград (Христинопіль). Фрагмент карти «Europe in the XIX. Century» [Online] <https://mapire.eu/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=here-aerial%2C163%2C165&bbox=2695803.4645930147%2C6512352.890181407%2C2699025.7630666615%2C6513308.353034971> [Дата звернення 22.04.2017 р.]
21. Почаївська лавра. Фото 2018 р. [Online]
<https://ru.krymr.com/a/pochaevskaya-lavra-forpost-russkogo-mira/29494419.html> [Дата звернення 22.12.2018 р.]
22. Почаївська лавра. Фрагмент плану та бічний фасад церкви з монастирськими келіями, обмірні креслення (Всеобщая история архитектуры, 1968)
23. Крехівський монастир. Гравюра Д. Сінкевича, 1709 р. [Online]
<https://castles.com.ua/krehiv.html> [Дата звернення 22.12.2016 р.]
24. Крехівський монастир. Фото автора. 2016 р.

25. Крехівський монастир. Фото автора. 2016 р.
26. Крехівський монастир. Фото 2017 р. [Online]
<http://www.osbm.org.ua/index.php/publikatsiyi/monastyri-chsvv/4004-krekhivskyi-monastyr-ottsiv-vasyliian-z-vysoty-ptashynoho-polotu-2> [Дата звернення 20.12.2017 р.]
27. Крехівський монастир. Фото автора. 2016 р.
28. Крехівський монастир. Фото автора. 2016 р.
29. Крехівський монастир. Фото автора. 2016 р.
30. Крехівський монастир. Фото автора. 2016 р.
31. Гошівський монастир. Гіпотетична реконструкція [Online]
https://skelja.at.ua/index/goshivskij_monastir [Дата звернення 20.12.2017 р.]
32. Гошівський монастир. Фото 2019 р. [Online]
https://s.0342.ua/section/newsInternalIcon/upload/images/news/icon/000/051/383/9_5db960f09335f.jpg [Дата звернення 22.08.2019 р.]
33. Гошівський монастир. Фото автора 2019р.
34. Гошівський монастир. Гравюра XIX ст. [Online] https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AAND9GcQQtaItlvhWH8sAoxJ3T8pf_fd4VTi7PIVp5Su8vHYXHbGTzXU8 [Дата звернення 20.12.2017 р.]
35. Гошівський монастир. Фото автора 2019р.
36. Гошівський монастир. Фото автора 2019р.
37. Лаврівський монастир. План-схема монастиря (Лукомський & Крупа, 2012)
38. Лаврівський монастир. Зображення Лаврівського монастиря на іконі Св. Онуфрія, перша пол. XVII ст. (Швед, 2007)
39. Лаврівський монастир. Архівне фото, НАС, 1930 рр. [Online]
<https://castles.com.ua/lawrow.html> [Дата звернення 21.12.2017 р.]
40. Лаврівський монастир. План-схема монастиря (Лукомський & Крупа, 2012)
41. Лаврівський монастир. План церкви монастиря (Лукомський & Крупа, 2012)

42. Лаврівський монастир. Фото автора. 2014 р.
43. Лаврівський монастир. Фото автора. 2016 р.
44. Лаврівський монастир. Фото автора. 2014 р.
45. Добромильський монастир. Граюра Наполеона Орди «Добромиль»
[Online] https://uk.wikipedia.org/wiki/Файл:Наполеон_Орда._Добромиль.jpg [Дата звернення 21.12.2017 р.]
46. Добромильський монастир. Фрагмент карти «Europe in the XIX. Century» [Online] <https://mapire.eu/en/map/europe-19century-secondsurvey/?layers=158%2C164&bbox=2533675.9750168324%2C6368871.655503061%2C2536898.273490479%2C6369827.118356625> [Дата звернення 21.12.2017 р.]
47. Добромильський монастир. Фото поч. XX ст. [Online] <https://tyzhden.ua/Gallery/219835/8> [Дата звернення 21.12.2017 р.]
48. Добромильський монастир. Фото поч. XX ст. [Online] <http://osbm.org.ua/index.php/publikatsiyi/istoriya/522-1873-1955> [Дата звернення 21.12.2017 р.]
49. Добромильський монастир. Фото поч. XX ст. [Online] <http://www.kray.org.ua/5272/mandrivky/5272/> [Дата звернення 22.12.2017 р.]
50. Добромильський монастир. Фото автора. 2014 р.
51. Добромильський монастир. Фото автора. 2014 р.
52. Добромильський монастир. Фото автора. 2014 р.
53. Добромильський монастир. Фото автора. 2016 р.
54. Добромильський монастир. Фото автора. 2014 р.
55. Львівський монастир св. Онуфрія. План та фасади церкви монастиря, 1902 р. [Online] [https://uk.wikipedia.org/wiki/Монастир_святого_Онуфрія_\(Львів\)#/media/Файл:Church_of_St._Onuphrius,_Lviv_\(plan\).png](https://uk.wikipedia.org/wiki/Монастир_святого_Онуфрія_(Львів)#/media/Файл:Church_of_St._Onuphrius,_Lviv_(plan).png) [Дата звернення 22.07.2018 р.]
56. Львівський монастир св. Онуфрія. Не реалізований проект церкви та монастиря 1770р. (Всеобщая история архитектуры, 1968)
57. Львівський монастир св. Онуфрія. Фото автора. 2016 р.

58. Львівський монастир св. Онуфрія. Фото автора. 2016 р.
59. Львівський монастир св. Онуфрія. Фото автора. 2016 р.
60. Краснопуццанський монастир. Гравюра XIX ст. [Online]
https://uk.wikipedia.org/wiki/Краснопуццанський_монастир [Дата
звернення 22.05.2016 р.]
61. Краснопуццанський монастир. Фрагмент карти «Europe in the XVIII
Century» [Online] [https://mapire.eu/en/map/europe-18century-
firstsurvey/?layers=osm%2C163%2C165&bbox=2771507.81101045%2C6
377106.507393674%2C2777952.407957744%2C6379017.433100804](https://mapire.eu/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=osm%2C163%2C165&bbox=2771507.81101045%2C6377106.507393674%2C2777952.407957744%2C6379017.433100804)
[Дата звернення 24.08.2017 р.]
62. Краснопуццанський монастир. Фото автора. 2016 р.
63. Краснопуццанський монастир. Фото автора. 2014 р.
64. Краснопуццанський монастир. Фото автора. 2016 р.
65. Краснопуццанський монастир. Фото поч. XX ст. [Online]
[http://news.ugcc.ua/news/monastiryu_v_krasnopushch%D1%96__350_rok
%D1%96v_71023.html](http://news.ugcc.ua/news/monastiryu_v_krasnopushch%D1%96__350_rok%D1%96v_71023.html) [Дата звернення 24.08.2017 р.]
66. Краснопуццанський монастир. Фото поч. XX ст. [Online]
[https://te.20minut.ua/Podii/yak-vidrozhuyut-monastir-u-krasnopuschi-
10472370.html](https://te.20minut.ua/Podii/yak-vidrozhuyut-monastir-u-krasnopuschi-10472370.html) [Дата звернення 24.08.2017 р.]
67. Краснопуццанський монастир. Фото автора. 2014 р.
68. Краснопуццанський монастир. Фото автора. 2016 р.
69. Підгорянський монастир. Граюра Наполеона Орди [Online]
<https://castles.com.ua/pidgora.html> [Дата звернення 17.06.2017 р.]
70. Підгорянський монастир. Фото поч. XX ст. [Online]
[https://www.tenews.org.ua/post/view/1543587197-pidgoryanskiy-monastir-
na-stolitnih-foto](https://www.tenews.org.ua/post/view/1543587197-pidgoryanskiy-monastir-na-stolitnih-foto) [Дата звернення 17.06.2017 р.]
71. Підгорянський монастир. Фото 1939 р. [Online]
[https://www.tenews.org.ua/post/show/1530277990-richka-seret-na-retro-
foto](https://www.tenews.org.ua/post/show/1530277990-richka-seret-na-retro-foto) [Дата звернення 18.06.2017 р.]
72. Підгорянський монастир. Фото автора. 2017 р.
73. Підгорянський монастир. Фото автора. 2017 р.

74. Жизномирський монастир. Фото автора. 2014 р.
75. Жизномирський монастир. Фото автора. 2017 р.
76. Жизномирський монастир. Фото автора. 2014 р.
77. Жизномирський монастир. Фрагмент кадастрового плану м. Бучача
78. Жизномирський монастир. Фото автора. 2017 р.
79. Жизномирський монастир. Обмірні креслення автора. 2014 р.
80. Монастир в с. Улашківці. Фото 2008 р. [Online]
<https://osbm.in.ua/news/400-litnii-yuvilei-vasyliyanskogo-chynuiosafata/monastyr-v-ulashkivtsyakh-vidpustove-mistse-z-dvoma-chudotvornymy-ikonamy/> [Дата звернення 07.09.2017 р.]
81. Монастир в с. Улашківці. Фрагмент карти «Europe in the XVIII Century» [Online] <https://mapire.eu/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=osm%2C163%2C165&bbox=2869886.48983376%2C6257920.483515293%2C2876331.086781054%2C6259831.409222423>
[Дата звернення 21.12.2017 р.]
82. Монастир в с. Улашківці.
83. Монастир в с. Улашківці. Фрагмент карти «Europe in the XIX. Century» [Online] <https://mapire.eu/en/map/europe-19century-secondsurvey/?layers=158%2C164&bbox=2870849.2482752125%2C6257956.971534972%2C2874071.5467488593%2C6258912.434388536> [Дата звернення 21.12.2017 р.]
84. Монастир в с. Улашківці. Фото автора. 2017 р.
85. Монастир в с. Улашківці. Фото автора. 2017 р.
86. Монастир в с. Улашківці. Фото автора. 2017 р.
87. Струсівський монастир. Фото поч. XX ст. [Online]
<https://castles.com.ua/st.html> [Дата звернення 27.11.2017 р.]
88. Струсівський монастир. Фрагмент карти «Europe in the XVIII Century» [Online] <https://mapire.eu/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=osm%2C163%2C165&bbox=2848462.8131823805%2C6331983.304724392%2C2854907.4101296742%2C6333894.230431521>
[Дата звернення 27.11.2017 р.]

89. Струсівський монастир. Фото автора. 2017 р.
90. Струсівський монастир. Фрагмент карти «Europe in the XIX. Century» [Online] <https://mapire.eu/en/map/europe-19century-secondsurvey/?layers=158%2C164&bbox=2850754.7647275133%2C6332768.179588513%2C2853977.06320116%2C6333723.642442077> [Дата звернення 27.11.2017 р.]
91. Струсівський монастир. Фото автора. 2017 р.
92. Монастир в с. Підгірці. Фото автора. 2017 р.
93. Монастир в с. Підгірці. Гравюра невідомого автора, 1848 р. [Online] <http://lviv-outside.blogspot.com/2016/03/pidhirtsi-monastery.html> [Дата звернення 27.11.2017 р.]
94. Монастир в с. Підгірці. Фото автора. 2017 р.
95. Монастир в с. Підгірці. Фото автора. 2018 р.
96. Монастир в с. Підгірці. Фото автора. 2017 р.
97. Кам'янець-Подільський монастир. Проект відбудови монастиря, що був частково реалізований [Online] <https://hghstories.com/ua/t-h-t-church-kamenec/> [Дата звернення 17.08.2016 р.]
98. Кам'янець-Подільський монастир. Проект перебудови монастиря 1835р. (Кам'янець-подільський державний архітектурний заповідник. Історична довідка)
99. Кам'янець-Подільський монастир. Не реалізований проект перебудови церкви монастиря 1835р. (Кам'янець-подільський державний архітектурний заповідник. Історична довідка)
100. Кам'янець-Подільський монастир. Фото поч. XX ст. (Кам'янець-подільський державний архітектурний заповідник. Історична довідка)
101. Кам'янець-Подільський монастир. Фото автора. 2017 р.
102. Крехівський монастир. Фото 2017 р. [Online] <http://www.osbm.org.ua/index.php/publikatsiyi/monastyri-chsvv/4004-krakhivskyi-monastyr-ottsiv-vasyliian-z-vysoty-ptashynoho-polotu-2> [Дата звернення 20.12.2017 р.]
103. Лаврівський монастир. Фото автора, 2017 р.

104. Крехівський монастир. Фото автора, 2017 р.
105. Добромильський монастир. Фото автора 2016 р.
106. Червоноградський монастир. Фото автора 2017 р.
107. Кам'янець-Подільський монастир. Фото автора. 2017 р.
108. Гошівський монастир. Фото автора. 2017 р.
109. Львівський монастир св. Онуфрія. Фото автора. 2018 р.
110. Гошівський монастир. Фото 2014р. [Online]
<https://i.ytimg.com/vi/jyNPm0iLW-Y/maxresdefault.jpg> [Дата звернення 17.08.2016 р.]
111. Почаївська лавра. Фото 2012 р. [Online]
<http://www.pochaev.org.ua/?pid=1617> [Дата звернення 17.08.2016 р.]
112. Крехівський монастир. Фото автора, 2017 р.
113. Львівський монастир св. Онуфрія. Фото автора, 2018 р.
114. Підгорянський монастир. Фото автора, 2017 р.

ДОДАТОК А. 4. Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
NATIONAL UNIVERSITY POLYTECHNIC OF LVIV
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

Bandera str. 12, Lviv, 79646, Ukraine
tel./fax: +38 032 258 22 39
e-mail: tschers@polynet.lviv.ua

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІНСТИТУТ АРХІТЕКТУРИ

вул. С. Бандери, 12, м. Львів, 79646, Україна
тел./факс: +38 032 258 22 39
e-mail: tschers@polynet.lviv.ua

№ 12-09/04/19

на №

В спеціалізовану вчену раду
№ Д 35.052.11
при Національному університеті
«Львівська політехніка»

Довідка про впровадження

Інститут архітектури підтверджує, що розроблена аспірантом Знаком І.Б. в його дисертації «Відтворення архітектурно-просторової структури монастирів Чину Святого Василя Великого Західної України» класифікація характерних рис архітектурно-просторової структури та пропозиції відтворення архітектурно – просторової структури монастирів ЧСВВ на території Західної України, впроваджені в наступних навчальних програмах, курсах і роботах інституту:

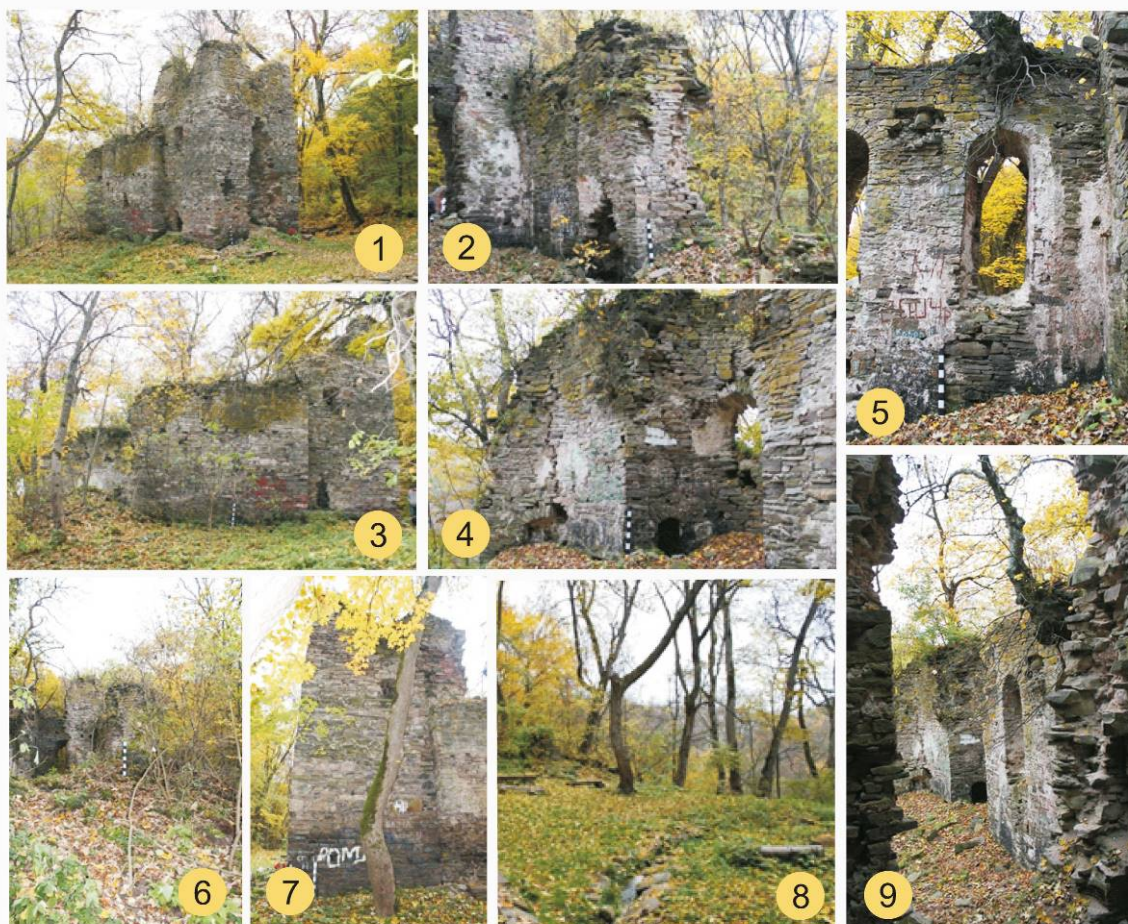
- в курсах лекцій «Художні основи проектування друкованої та рекламної продукції» кафедри «Дизайну та основ архітектури»;
- при підготовці та створенні завдання для проектування курсу «Архітектурне проектування», кафедри «Архітектурного проектування»;
- в практичних та лекційних курсах «Архітектурне проектування сакральної споруди», «Архітектурне проектування» кафедри «Архітектурного проектування» та «Художні основи проектування друкованої та рекламної продукції» кафедри «Дизайну та основ архітектури»;
- в науково-дослідних роботах кафедри «Дизайну та основ архітектури» «Культорологія архітектури та дизайну», «Вивчення архітектурної спадщини та значення художніх дисциплін у формуванні творчого мислення архітектора».

Директор Інституту архітектури
професор, доктор архітектури

Черкес Б.С.

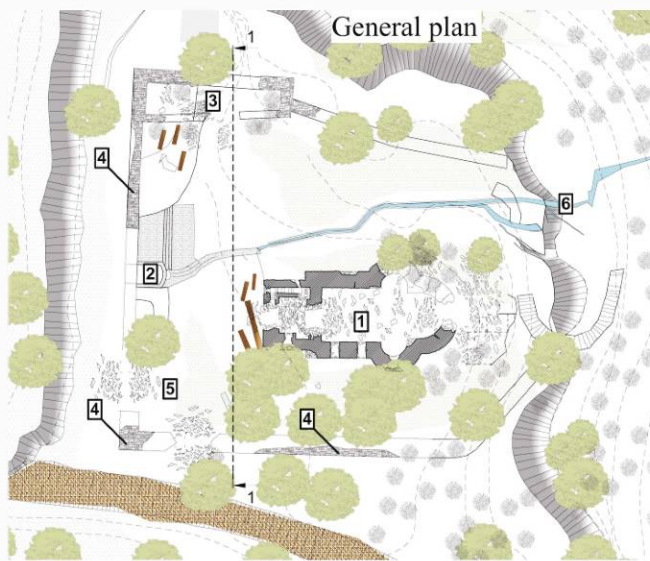
ДОДАТОК Б. Ілюстративний матеріал

1. Загальний вигляд основного об'єму храму; 2. Фрагмент нави; 3. Північний фасад; 4. Триконхова ділянка храму із середини; 5. Віконні прорізи нави; 6. Співвіставлення об'єму будівлі із пересіченим рельєфом; 7. Вхідна група з південного боку; 8. Залишки інших будівель ансамблю; 9. Нава храму вид із вхідної групи.

Як описові так і фактичні початки монастиря відносяться до періоду пізнього Середньовіччя (кін. XV – XVI стт.) коли була побудована триконхова церква. Не дивлячись на відносно пізнє походження, цей будівельний етап можна вважати таким, що відноситься до *«першої»* стадії, адже своєрідна архаїчність конструкції, триконхова структура, яка характерна для афонських та молдавських церков та невизначеність ґенези, дають можливість по-різному інтерпретувати мотивацію та форму початків релігійної присутності. Крім того, розташування на пересіченому рельєфі із домінуванням вежі оборонно-фортечного характеру творить харизматичний об'ємно-просторовий образ притаманний аллюзіям епохи романтизму. В рамках *«другої»* стадії, відбувається поступова деградація монастирського комплексу, який став джерелом посилення розташованого неподалік Буцацького комплексу ЧСВВ. Поступове зникнення активного використання, з одного боку не є типовим для більших василіанських монастирів, але з іншого боку, такі явища характерні для значної кількості дрібніших обителей, які ліквідовувались внаслідок переформатування управлінсько-дисциплінарної структури галицьких монастирів після їх приєднання до Унії. Існування Жизномірської обителі впродовж ще майже століття, пов'язане, як можна здогадуватись, із наявністю капітальних кам'яних споруд, що відрізняло його від більшості інших невеликих кеновій, виконаних із дерев'яних матеріалів. Зникнення монастиря, як діючого об'єкту можна пов'язувати із цілим рядом факторів, таких як поступова руйнація, втрата підтримки з боку проводу Чину та, зрештою, «Йосифінська касата», внаслідок якої буд-які спроби відродження обителі виявились заблокованими. В зв'язку із цим, «друга» та *«третья»* стадія у даному випадку, не представлені жодним фізичним матеріалом, а сучасна *«четверта»* стадія має перспективу передовсім у рамках розвитку туризму, як пейзажно-романтична атракція, як місце проведення фестивалів та реконструкцій, виняткових релігійних паломництв тощо.

Рис. 1.1.2. Фотофіксація та еволюційний аналіз монастиря у Жизномирі.

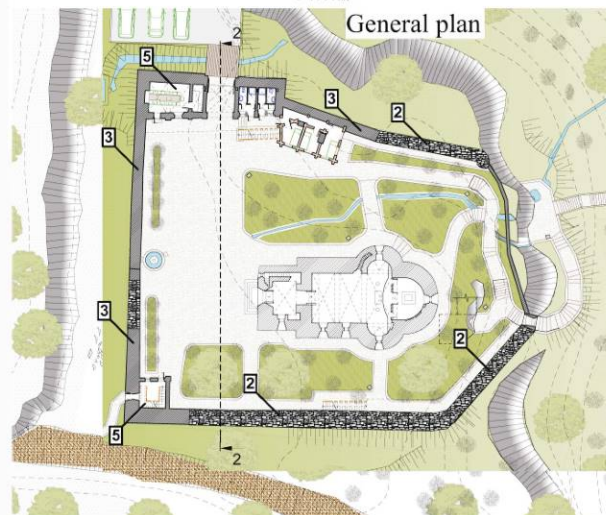
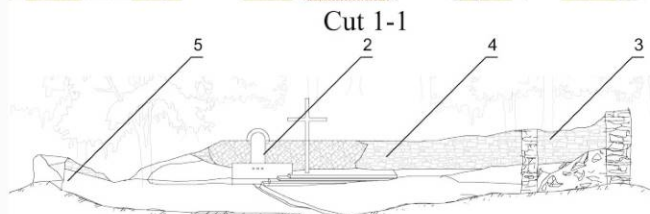
1. Залишки оборонної церкви;
2. Джерело (дисонуюча забудова);
3. Залишки надбрамного келійного корпусу;
4. Збережені фрагменти оборонного муру монастиря;
5. Залишки кутової оборонної вежі;
6. Водоспад.

Потенціал відновлення архітектурно - просторової структури ансамблю полягає у інтєрпретації «першої» стадії комплексу у вигляді консервації збереженої автентичної субстанції, що перебуває у зруйнованому стані. (Художні пеннери, краєзнавчі експедиції тощо.)

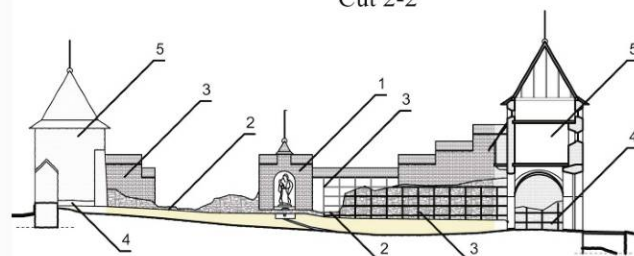
Головним функціональним адресатом є сентиментальний туризм, зорієнтований на споглядання вцілілих та законсервованих руїн. Крім того, релігійна функція може здійснюватись як тимчасова, у рамках паломництв (індивідуальних та колективних).

Такий характер відтворення рекомендовано супроводжувати інформаційно-навігаційним обладнанням, яке покликане забезпечувати відповідними даними категорії спонтанних та не підготованих відвідувачів, а також служити додатковими елементами просторової інтерпретації збережених залишків комплексу.

Глибока інтеграція пам'яткоохоронного та природоохоронного матеріалу.

Cut 2-2

1. Демонтаж дисонуючої забудови та відбудова елементів джерела;
 2. Очищення деструктивних елементів кладки та протрасування, розкриття та експонування відсутніх елементів оборонного муру;
 3. Очищення деструктивних елементів кладки, консервація історичного матеріалу з доповненням втрат кам'яної кладки автентичним матеріалом та підсиленням аварійних ділянок стін арматурним армуванням;
 4. Консервація історичного матеріалу та підсилення аварійних ділянок стін арматурним армуванням;
- Відтворення архітектурно-просторових елементів монастиря (надбрамний келійний корпус, кутова оборонна вежа та джерело).

Рис. 1.1.3. Проектна пропозиція відтворення монастиря у с. Жизномир